

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek er en del af foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data. Det er et special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:

<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen DIS-Danmark, Slægt & Data:

www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavs-retten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Når det drejer sig om værker, som er omfattet af ophavsret, er det vigtigt at være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig, privat brug.

HARDSYSSELS AARBOG

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR RINGKØBING AMT

37. BIND

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN

1943

Redaktionsudvalg:

Lærer *H. C. Hansen*, Trabjerg.

Lærer *Esbern Jespersen*, Vinding.

Redaktør *Hans Lilholt*, Lemvig.

INDHOLD:

	Side
En Landsbyskole i det 18. Aarhundrede, Gimsing Skole. Af cand. phil. Georg Hansen, Bredetved	5
Lundenæs Slots Inventarium 1651. Ved Kontorassistent A. Sørensen, Gjentofte	20
Stenalderen i Skodborgs Vandfuld Herreder. Af Adjunkt Knud Andersen, København	36
Strejflys over Handbjergs Hovgaards Historie. Af fhv. Køb- mand Chr. Møller Hansen, Holstebro	56
Af Strandkontrollør Kaptajn S. W. Rasmussens Livserin- dringer omhandlende Ringkøbing. Nedskrevet 1898. Ved Lektor O. Wæver Rasmussen, Hjørring	86
Bemærkninger til Kaptajn S. W. Rasmussens Livserindrin- ger. Af Redaktør F. K. Erlang, Ringkøbing	107
Hjerm-Ginding Herreders Brandassuranceforening for røt- lige Ejendele fylder 100 Aar. Af fhv. Gaardejer Jens P. Løvig, Trøjbjerg	113
Mag. Morten Lund til Ørre og Hodsager. Et Bidrag til Hammerum Herreds Præstehistorie. Af Forstander F. Elle Jensen, Skals	127
Bog anmeldelser	148
Historisk Samfunds Virksomhed i 1943	151
Navne- og Sagliste	153
Regnskab for 1942	156

EN LANDSBYSKOLE I DET 18. AARHUNDREDE

GIMSING SKOLE

Af Georg Hansen.

Saa faa havde Landsbyskolernes Tal hidtil været, at da man i 1740'erne skulde til at føre Skolelovene 1739 og 1740 ud i Livet, var der hele Herreder, i hvilke der ikke fandtes bare een Skole. I Hjerm Herred var kun »en Skole i Hjerm, som forrige Ejer af Wolstrup, salig Kristen Linde, har ladet bygge og til Skolehusets Konservation, Skoleholderens Løn og sin Begravelses Vedligeholdelse lignet 14 Td. Hartkon«. ¹⁾

Men nu skulde det være anderledes. Mindst een Skole for hvert Kirkesogn — ved hvilken Degnen var selvskreven Lærer — og helst saa mange, at intet Barn fik over en kvart Mils Skolevej — det var Lovens Bogstav. Ifølge samme skulde for hvert Sogn Amtmanden, Herredsprovsten, Sognepræsten og de største Lodsejere i Fællig udkaste en Plan for Skolevæsenets Ordning, og denne skulde stadfæstes af Stiftsøvrigheden.

Den 16. Maj 1741 mødtes da i Holstebro de høje Herrer med Præsterne og Proprietærene fra Hjerm Herred for at drøfte, hvad der maatte være fornødent der. Dog for »Gimsing Sogn mødte ingen, men blev siden indleveret en af velbemeldte Kancelliraad Moth oprettet Fundats for Skoleholdet i bemeldte Gimsing Sogn«. ²⁾

Denne Mand, Kancelliraad Moth, ejede Godset Kvi-

strup. Sammen med »hans afgangne Hustru Anne Kathrine Trelund« udstedte han den 9. Februar 1742 en Fundats for en Skole i Gimsing, og inden et Aar var omme, var Skolen rejst og Undervisningen i Gang.

»Paa den søndre Ende af tvende Agre som Marskjær-Gaard tilforn af mig har haft i Fæste«, rejstes en Skolebygning »til bekvem Bolig for en Skoleholder og med fornøden Plads og Rum for Ungdommen«, og for Kancelliraadens Regning.³⁾ Dens Længde var 8 Fag (1 Fag=2½ Alen) — 20 Alen — og dens Bredde sagtens som Datidens øvrige Skolers ca. 8 Alen. Husets ene Ende optoges af Skolestuen, der beslaglagde 3 af de 8 Fag, og i de øvrige 5 havde Skolemesteren til Huse.⁴⁾ Den nærmere Indretning af Boligen fortaber sig i Usikkerheden. Men hvis Kancelliraaden har fulgt Tidens Skik — at indrette Lærerlejlighederne med salig Fr. 4.s Rytterskoler som Forbillede — var der til Lærerens Brug foruden Køkken og Stue, Spisekammer, Soveværelse og et mindre Værelse, samt Gang fælles med Skolebørnene, og alt taler for, at han har gjort det. Fundatsen er gennemskinneth af Velvillie — Lærerlønnen bedre end ret mange Steder og alle Udgifter paalagt Kvistrups Ejer.

Ikke at han behøvede det; thi saa mange var de Skoler, hvor Skoleholderen med Familie »maa behjælpe sig med Skolestuen og deri ligge og holde Hus«⁵⁾, at en Lærerlejlighed paa bare eet særskilt Rum ansaas for rimelig, og at saa stor en Bolig som Rytterskolernes regnedes for nærmest uanstændig.

Foruden selve Skolehuset maa der have været en Udbygning med Plads til de Kreaturer, man forudsatte, at Læreren havde, og som ved Skoleholder Holcks Død 1795 talte 2 Køer og 6 Faar.⁶⁾

Datidens Skoler byggedes af Bindingsværk ligesom

andre Bondebygninger. Ler og Straa var Hovedparten, og i Gimsing paahvilede »Skolebygningens aarlige Vedligeholdelse med Ler og Tag Læreren«. Hvert Foraar maatte den alvorligen istandsættes; thi mangen Gang stjal Vinterens barske Kuld Tavlerne næsten tomme for Ler, saa Fletværket stak frem, og Skadens Udbedring maatte Gimsinglæreren selv eller vel snarere hans Kone egenhændig besørge ved Hjælp af vaad stampet Ler og Klinetræt.

En enkelt Ændring undergik Skolehuset, da det 1795 tillodes Hans Holcks Enke at tilbygge det 4 Fag til Beboelse for sig selv, dog at hun forpligtede sig til, »om disse tilbygte Fag borttages lade Huset da lukkes og istandsættes ligesom før« . . . Meget praktisk og meget rimeligt — men hvad fortæller en saadan Meddelelse ikke om Bygningens Art og Soliditet — spinkelt Bindingsværk, hvis Styrke ene og alene laa i Tømmeret, der dannede Tavlernes Ramme, let at tage ned og føre bort, men til Gengæld besværlig at holde vedlige endside tæt og lun, naar Storm, Regn og Frost for Alvor satte ind. Mærkeligt, at det overhovedet lod sig gøre; men det holdt ogsaa haardt. Et enkelt Aars Forsømmelse af Udbedring af Vægge og Tømmer bragte Bygningen paa Sammenstyrtingens Rand, og sammenstyrtede og forfaldne Skolebygninger hørte da ogsaa til Dagens Orden i det 18. Aarhundrede; mere end een Gang maatte en Skoleholder af den Grund søge Lokaliteter andetsteds. Efter de faa foreliggende Meddelelser at dømme var Gimsing Skole dog til Stadighed i god Stand. Med sine hvidkalkede Vægge overskygget af det mørke Straatag gjorde den et net og hyggeligt Indtryk — Typen paa en upaaklæggelig Landsbyskole i det 18. Aarhundrede.

Indvendig var den forsynet med Ler eller Kampe

stensgulve og et ikke alt for tæt Fjælleloft, der næppe gav Rummene en Højde af 3 Alen. Som andre bedre udstyrede Skoler i Datiden havde den en Dør ud fra Køkkenet, op til hvilket Bagerovnen laa. Bag denne sad Skorstenen, saadan at baade Stuens, Skolens og Køkkenets Ildsteder kunde benytte den. Kakkellovnene — i alt Fald Skolestuens — var oprindelig Grydeovne. Men disses ringe Varmeevne gjorde det snart ønskeligt at faa dem udskiftet med bedre, og derfor købte man 1746 en Jærnkakkelovn formedelst 9 Rd. 2 Mk. 8 Sk., og opsatte den i Skolestuen. Formodentlig har det gavnet; men om det kunde betvinge den Kulde og Fugtighed, som de raa Gulve og tynde Vægge slog ud, er tvivlsomt.⁷⁾

Skolestuen, der indvendig maalt var 7—8 Alen paa hver Led, ca. 55 Kvadratalen, adskilte sig ikke fra den øvrige Bygning, hverken hvad Loftshøjde eller Gulv angaar, og svarende til hele Skolens øvrige Primitivitet bestod Møblementet kun af Borde og Bænke anbragt paa Pæle nedrammet i Gulvet. Det nærmere om dets Størrelse og Placering fortier Kilderne. Men da Skolen i alt andet laa blandt Samtidens bedre, gjorde den det vel ogsaa paa dette Omraade.

I en veludstyret Landsbyskole i Midten af det 18. Aarhundrede bestod Inventaret af »1 langt Bord, 2 Bænke, 1 Skammel og endnu en lang Fjæl liggende paa 3 Sten, 1 Hylde, 1 Grydekakkelovn, 1 Ildklemme og 1 Rager« . . .⁸⁾ Hvor Børnenes Tal krævede det, og Pladsen tillod det, havde man 2 eller flere Borde med tilhørende Bænke. I Gimsing tør man vel gætte paa 2, siden Børnetallet jævnlige laa omkring 50. De har sikkert været anbragt parallelt og paa hver Side af dem en Bænk. Rundt om Bordene sad Børnene, hvis de da kunde være der, og kunde de ikke det, hjalp

man sig med løse Bænke. Ganske vist fik Børnene saa ingen Bordplads; men da der sjældent undervistes i andet end Religion og Læsning, var det heller ikke strengt nødvendigt. Værre var det de Steder, hvor en Del af Børnene maatte nøjes med Staaplads — et Forhold saa almindeligt, at Biskop Münter endnu o. 1800 giver det Skylden for mange Børns for ringe Læsefærdighed.⁹⁾

Saa billige og let anskaffelige disse primitive Møbler var, saa ofte forfaldt de, og i aarevis laa de ureparerede hen. Snart raadnede et Bordben bort, snart knækkede en Bænkefjæl, men hellere manglede man Bord eller Bænk end Skoleholderen selv endsige Bønderne ulejlignede sig med Reparation. Aar efter Aar fremførtes Klagerne over itugaaede Borde eller sammenstyrtede Bænke, uden at de let afhjulpne Skader udbedredes.¹⁰⁾ Slige Kalamiteter undgik man dog i Gimsing. Her strakte man sig endog saa vidt, at Skolestuen 1773 forsynedes med et Skab til Opbevaring af Skolebøgerne, der hidtil havde haft Plads i en Halmkurv.⁷⁾

Og hvo meget haver skal mere gives. Til Kancelliraadens upaaklagelige Bygning føjede Skæbnen lige saa upaaklagelige Lærere. De var i dette Aarhundrede 4 i Tallet, Michel Bondo 1741—53, Jens Madsen Kær 1753—70, Hans E. Holck 1770—95 og Jens Graversen Tinggaard 1795—1842.¹¹⁾ Saa tilfredse var Beboerne med disse Mænd og deres Arbejde, at de siden 1761 vedtog aarlig at udbetale dem en »Nytaarsgave« paa 2 Rd.⁷⁾ Laa dennes største Værdi end i den bagvedliggende gode Mening, betød den dog en kærkommen og haardt tiltrængt Lønforhøjelse for de usselt aflagte Skolemestre. Thi Skoleholderne i det 18. Aarhundrede var fattige. Gennemsnitslønnen i hele Østjylland ud-

gjorde 14 Rd. 2½ Td. Rug, 2 Td. Byg samt Brændsel og Græsningsret til nogle Kreaturer; men somme havde langt mindre, nogle knap og nap 10 Rd.¹²⁾

Kancelliraadens Velvillie havde imidlertid ikke indskrænket sig til Skolebygningen alene. Ogsaa de ansatte Lærere skulde nyde Gavn af hans Uegennytte og ikke »udføre deres Arbejde sukkende«. Derfor var de blevet tillagt en Løn paa 4 Agre til Kreaturers Græsning. 10 Rd. 4 Td. Rug 4 Td. Byg foruden Brændsel, alt at udrede af Kvistrups Ejer, meget mere end almindeligt for en vestjydsk Skoleholder. Nabo læreren i Hjerm maatte lade sig nøje med slet og ret 24 Rd.¹³⁾, og Hr. Moths Ædelmod rakte ud over Graven; thi »skal bemeldte Kvistrup Gaard og Gods ej paa anden Maade af mig eller efterkommende Ejere enten ved Arv eller Køb eller i andre Maader antages eller tiltrædes, end at de alle Tider for bemeldte til Skolen i Gimsing Sogn henlagte Kontingent skal være ansvarlig aarligen til ansatte Tider at udrede og betale«. ³⁾

Saa velaflagt var Gimsinglæreren, at han o. 1800 endog havde større Indtægt end de fleste af Herredets Degne; kun 3 havde mere end han. Med sine 82 Rd. — Korn omregnet i Penge — fik han dobbelt saa meget som sin Kollega i Hjerm, der da tjente 40 Rd. De to var Herredets eneste ordentligt beskikkede Skoleholdere. Foruden dem var der to bosiddende i Asp og Fausing, »en Agerdyrker og en Skrædder, virkelig gode Skoleholdere«, der lønnedes med 8 Rd. hver; og 5 omgaaende, der underviste formedelst 5 à 6 Sldlr. Dertil kom saa naturligvis Degneskolerne, ialt 9.¹³⁾

Uligheden var stor, og den skaber Forskel. Utvivlsomt sad Gimsinglæreren ikke saa lidt højere paa Straa

end Herredets øvrige Skolemestre — det at være Lærer i Gimsing var noget, man saa op til, Idealet for mere end en Omgangs- eller Biskolelærers Drøm og Stræben, og alligevel regnedes han for slet stillet, »Thi skønt nu denne Skoleholder er aflagt med saa skikkelig en Løn, at faa hans Lige har det saadan, er det dog ikke uden til meget tarvelig Udkomme for Mand, Kone og Børn«. At kunne et Haandværk er højst fornødent til at ernære Kone og Børn og bruges uden Skade i de ledige Timer og paa de ledige Tider«, »den nuværende (Hans Holck) er Skrædder, ved hvilken Profession den mindste Forsømmelse for Ungdommen i Skolen kan formodes; men naar han afgaar, er det meget uvist at kunne faa en Skrædder igen, som ikke alene besad Duelighed, men ogsaa Lyst til at være Skoleholder«. ¹⁰⁾

Her laa Problemer for Kaldsmyndighederne, Perspektiver for Skoleholderne og ledige Timer for Børnene. Men nødvendigt var det, skulde Manden leve. Læreren i det 18. Aarhundrede var alsidig, de forskelligste Ting mestrede han. »Om e Winter war han Skwolmæjster, men om e Sommer wa han Muhrmæjster; aa han wa lih dögte te beggi Diel. Aa han ku mier end de, faa han ku stel Blued, aa vis igjen, aa wænn e Vind, aa løhs øwwer baallen Fingger, aa møj mier«, ¹⁴⁾ alt sammen fortrinlige, nyttige og for Skolen ret uskadelige Færdigheder. Af mere tvivlsom Værdi var det, naar man »paa alle Aarets Tider maa se Værts-husholder og Skolelærer i een Person og tillige paa nogle Tider en omgaaende Uldhandler«. ¹⁵⁾

Men trods alt kneb det for mange. Utallige maatte som Gimsinglæreren omkring Aarhundredskiftet søge »Lønnen for sit Arbejde i Arbejdet selv og dets velsignede Frugter«, og saa var denne dog rig i Sam-

menligning med de fleste. Alligevel følte man, at hans Løn var utilstrækkelig og ønskede den forbedret. Beboernes ovennævnte ædelmodige Gave betød kun lidt, og først da Seklet var næsten rundet ud, lykkedes det at gøre noget effektivt. Udgifterne til Skolevæsenet var kun smaa. Den svare Sum af 124 Rd. var derfor blevet Sognets Skolekasse »til Byrde«, og af denne Overflødighed oprettedes da et Legat paa 100 Rd., hvis Renter uafhængig af Tidernes skiftende Gunst skulde tilfalde Skoleholderen. Disse i Forbindelse med Renterne af 200 Rd., som Ritmester Fischer sammen med nævnte 100 Rd. lod indsætte som 1. Prioritet i en stedlig Gaard øgede Pengelønnen til ca. 21 Rd.¹⁶⁾ — en Stigning paa 100 pCt. Men Priserne steg stærkere. 1742 udgjordes 10 Rd. i 5 Td. Rug; men 1800 21 Rd. i ca. 4 Td. og snart efter Aarhundredskiftet kun i 3. Skoleholderne blev slettere og slettere stillet jo længere frem i Aarhundredet man kom.

Det blev da ikke Standspersoner, der søgte Skoleembeder i det 18. Aarhundrede, Tjener eller Bondekarl, Husmand eller Smed, det var deres Fordannelse. Ganske uden boglig eller pædagogisk Skoling traadte de i Oplysningens Tjeneste, og dog var mange af dem upaaklagelige, nogle endog dygtige. Til disse hørte af Gimsinglærerne i alt Fald Jens Graversen Tinggaard — forhen Tjener paa Kvistrup — siden 1795 velmeriteret Skoleholder til Gimsing, »en i alle Henseender fortrinlig god Skolelærer«, »der med redelig Nidkærlighed og med Lyst beoagter sit Kald« og »tilfredsstiller alle de Fordringer, der kan gøres til en god kristelig Skolelærer, og hans Arbejde bærer Frugt til Ungdommens Oplysning og foresattes Tilfredshed«. ¹⁰⁾ Med Flid søgte han at øge sine Kundskaber, og velbegavet var han. Da Myndighederne Sommeren 1811

ved Præsterne lod afholde Kursus for lærelystne Skoleholdere, fulgte han Undervisningen hos Pastor Vejle i Gjørding, og han var saa meget dygtigere end sine Kammerater, at medens disse ved den afsluttende Prøve alle erholdt Karakterer omkring g, naaede han et fint mg. I hans Hænder turde man nok betro en Skole¹⁷).

Religion og Læsning var Undervisningsfagene i den Tids Folkeskole, dertil Skrivning og Regning for dem, der vilde betale extra derfor; men det var ikke mange. Undervisningsmaterialet taler sit tydelige Sprog herom. De Steder, hvor saadant fandtes, bestod det væsentlig af Katekismer, Katekismusforklaringer, Bibelhistorier og andre Religionsbøger, mens Regnebøger var en Sjældenhed. I en særdeles vel udstyret Skole udgjorde Bogbestanden 1754: 3 Bibler, 3 Evangeliebøger, 1 Ny Testamente, 1 Katekismus, 1 Huspostil og 3 ABC.er. Skrivemateriale nævnes derimod ikke og Regnebøger heller ikke.¹⁸). Nu skulde der ifølge Loven godt nok være sorte Tavler i Skolerne, men det var faa Steder saadanne gaves, derimod mange flere, hvor der ikke fandtes blot en Bibel.

I Gimsing anskaffede man allerede 1743 de første Bøger — 10 Stk. af Pontoppidans Forklaring til Luthers Katekismus — og et Par Aar senere det samme Antal. 1747 købtes 4 Ny Testamenter og det følgende Aar 6 Psalmebøger og 6 Forklaringer. Men det hidtil største Materialekøb skete dog 1750, da der foruden 6 Forklaringer købtes 4 Katekismer, 2 Stk. Hübners Bibelshistorie og 1 Bibel. Ogsaa hvad Bogudstyr angaar stod Gimsing Skole paa Linie med de bedste, og kun meget faa Skoler kunde maale sig med den, efter at man 1758 havde købt 1 Brochmanns Huspostil, $\frac{1}{2}$ Dusin Ny Testamenter, $\frac{1}{2}$ Dusin Psalmebøger, 13 Stk. Katekismusforklaringer, 1 Dusin evange-

liske Bøger og 1 Dusin ABC.er. Yderligere anskaffede man 1760 Johan Arnts »Sande Kristendom« og »Paradisets Urtegaard«, men derefter indskrænkede man sig til at holde det bestaaende vedlige⁷⁾. Disse Bøger var kun beregnet til Brug for fattige Børn; men det vil sige de allerfleste; thi Størsteparten af Forældrene var ikke »i en saadan Forfatning, at de kunde føde deres Børn Aaret rundt« og da slet ikke købe dem Skolebøger, for var de end billige — 1 Pontoppidans Forklaring 14 Sk., 1 Katekismus 4 Sk. og 1 evangelisk Bog 6 Sk., 1 Salmebog 1½ Mk. og en Bibelshistorie 2½ Mk. — var de dog for dyre for den fattige, der hungrede for Brød. Den Sag maatte Skolen klare, hvis den skulde klares.⁷⁾

For en moderne Tankegang synes det underligt, at ABC.er ikke var det første, man anskaffede. For Deltiden var det ganske selvfølgelig. Med »den saliggørende Kundskab« som Maalet for al Undervisning, mente man at kunne slaa 2 Fluer med eet Smæk ved samtidig at lade Børnene stifte Bekendtskab med de smaa Bogstaver og de store Profeter, og derfor lagde man Bibelen selv til Grund for Undervisningen i Stavning — i Sandhed en haard Kost for en 8aarig. Og den Kunst at regne forblev et Fantom for de fleste; et Par Regnebøger anskaffet 1774 ændrede ikke synsderligt heri. Endnu nogle Decennier senere traf man Lærere, for hvem denne Videnskab stadig var et Mysterium.¹⁷⁾

Var Undervisningsfagene faa, var Skoletiden tilsvarende kort; fra November til Marts eller fra »Ploven gaar ind til den gaar ud igen«. I Gimsing skulde ifølge Fundatsen de, der var 8 Aar og derover, søge Skolen fra 1. November til 1. Marts og dem mellem 6 og 8 den øvrige Tid af Aaret, »saa mange som ikke be-

høves til Forældrenes Tjeneste til deres Avlings og Besætnings Tilsyn«. Men det gjorde de alle; thi de Hverv, der kunde findes til en 6-aarig, var utallige, og brugtes han ikke hjemme, »maatte han ud at tjene for at erholde Føden og stundom lidt til Klæder til Hjælp for Vinteren«. ¹⁰⁾

Sommerskolegang var et ukendt Fænomen; men ellers var Vilkaarene for regelmæssig Skolegang gode. De Hindringer i Form af ufarbare Veje, Aar og Siger, der andre Steder lod den kundskabstørstende »vansmægte i Uvidenhedens Mørke«, kendtes ikke her. »Skolen ligger saa belejlig, at Børnene uden at klage over for lang Skolevej meget vel kan søge den, de større om Vinteren og de smaa om Sommeren«. »De fleste Skolebørn har ikke over $\frac{1}{4}$ Mil til Skolen . . . Vejen er over grønne Marker og ikke besværlig« ¹⁰⁾.

Tallet paa Skoleungdommen i det 18. Aarhundrede svingede mellem 40 og 60 og laa til de fleste Tider omkring et halvt Hundrede. ¹⁹⁾ En saadan Flok kunde magelig rummes i Skolestuen og endda faa Siddeplads. Regner man, at Bordene var ca. 6 Alen lange, kunde der ved hvert skaffes Plads til en Snes Børn, og da alle sjældent mødte paa en Gang, var det fuldt tilstrækkeligt.

Alderen paa de skolesøgende var vidt forskellig, og i det 18. Aarhundredes Skole, hvor ingen Klassedeling gaves, undervistes alle under et. I samme Lokale fandtes Elever fra 7 til 18 Aar. 1768 havde 14 pCt. af de skolesøgende Børn en Alder af mere end 16 Aar. Det var dem, hvem manglende Kundskaber havde nægtet en rettidig Konfirmation, og som nu i en sildig Alder søgte Erstatning for tidligere Tiders forpasmade Chance.

Men Forsømmelserne var drabelige i det 18. Aarhun-

drede, og her danner Gimsing ingen beundringsværdig Undtagelse. Gennemsnitsbesøgstiden pr. Barn pr. Aar laa fra 36 til 46 Dage, fordelende sig mellem nogle, som kun viste sig 4—5 Gange »Aaret« rundt og andre, som end ikke forsømte et tilsvarende Antal Dage¹⁹⁾. For begge Parters Vedkommende var det en usselig kort Skolegang, næppe $\frac{1}{3}$ af den, der bliver Nutids-Landsbybørn til Del. Alene denne Kendsgerning sætter en endog meget snæver Grænse for, hvad der kunde naas i Datidens Landsbyskole, og set under den Synsvinkel er det let forstaaeligt, at Regning og Skrivning blev Luksus. Thi naar Hovedfaget var Religion og i Forbindelse hermed Læsning, og der i dette Fag skulde naas et vist Pensum, kunde der ikke blive Tid til mere; for naar Børnene kun gik i Skole den ene Trediepart af Aaret, glemte de i Løbet af Sommeren det, de havde lært om Vinteren, og hvor meget kunde det vel blive, naar alle Alderstrin var samlet i eet Rum, hvor en læste Katekismus, en anden ABC, nogle skrev og andre ramsede Tal, alt sammen paa samme Tid, og uden at det var Læreren muligt at kontrollere mere end nogle faa Stykker ad Gangen.

Men saadan var Dagliglivet i det 18. Aarhundredes Skole. Her sad en Lærer, der egentlig var Bondekarl, Skrædder eller Smed og prøvede ud af sin ringe Videnskab at bibringe Børnene de nødtørftigste Elementar-kundskaber. Uden Kendskab til pædagogisk Metode eller Teori famlede han sig frem, indtil han fandt en Undervisningsform, der forekom ham hensigtsmæssig. I Almindelighed indskrænkede den sig til at lade Børnene efterplapre nogle tørre Ramser, som han først foresagde dem eller lod dem læse op af en Bog, og i hvilken Metode den drivende Faktor oftest var en forsvarlig Tamp, som han opbevarede i Baglommen

og svang med en alt for stor Færdighed og Hyppighed, der fik de fattige i Aanden til at gyse ved Tanken om Overhøring og de store Drengene til at lave alle Haande Skarnsstreger.

Og Dagene blev til Uger — Maanederne til Aar; disse igen til Decennier og Kvartsekler, og denne Bundten-sammen satte graa Haar paa Skolemesterens Hoved, Træghed i hans Hjerne og Svaghed i hans Arm. Skolens Disciplin slappedes, de store Drengene blev forvorpne, deres Skarnsstreger slyngelagtige og Livet utaaleligt for Læreren. Men hvor gerne han end forlod Skolearbejdet, var det ham ikke muligt; thi efter Tidens Skik skulde Pensionen udredes af Eftermanden i Kaldet. Men dettes Indkomster strakte sjældent til Livets Ophold for een — endsige to. Følgelig forblev den gamle Lærer i Embedet, oftest til sin Død og til ubodelig Skade for baade Børnene og sig selv. Magtede han det, holdt han Substitut. Undertiden ydede Sognet ham Støtte hertil; men mangen gammel Skoleholder maatte klare sig selv og henslæbe sin Alderdom i haabløs Kamp med de ubarmhertige Børns hensynsløse Plagerier, indtil en for sildig Død løste ham ud af Pinen — sent, men sikkert naar Nemesis sit Offer.

Heller ikke Gimsinglærerne fik Pension. I det 18. Aarhundrede døde de imidlertid alle saa betids, at Problemet ikke opstod, og da Jens Tinggaard blev gammel, havde man fundet en taalelig Maade at løse Problemet paa, saa ogsaa den Misere undgik man i Gimsing.

Men Skolegang er ikke gratis, er den end nok saa ussel. Hvor nødigt end Bønderne vilde, maatte noget dog ydes. Men saa simpel den hentede Kundskab var, saa faa var ogsaa de Skillinger, den kostede.

Tilvejebringelsen af de til Skolevæsenet nødvendige

Udgifter paahvilede Proprietærerne; men de kunde holde sig skadesløse hos deres Bønder, og det gjorde de, dog ikke den ædelmodige Kancelliraad Moth. Skaanende sine Fæstere paalagde han sig selv at udrede hele Skoleholderens Løn, dog at Bønderne betalte de Penge, som Loven paalagde hver enkelt at erlægge, nemlig ugentlig 2 Sk. pr. Barn af formuende Forældre og 2—4 Sk. af hvert Barn, der regnede eller skrev, eller et aarligt Tillæg af 4 Sk. pr. Td. Hartkorn, samt 1 Mk. pr. Bol og 8 Sk. pr. Husmand; der til de normerede Indskrivningspenge af 4 Sk. pr. Barn. Afgifter, som skulde udredes til alle Skoleholdere, men som til disses store Græmmelse ofte tilbageholdtes²¹⁾.

Disse Smaaskillinger var de eneste Skoleudgifter de Gimsingbønder skulde svare. Andre Steder slap man knap saa billigt. I Sevel Sogn maatte en Gaard med ca. 5½ Td. Hartkorn aarlig betale 1 Mk. 4 Sk. og i Vester Brønderslev under Aalborg Stift ca. 1 Mk. og 1 Skp. Byg. Kunde de end veje tungt i en Tid, da Høstudbyttet var ringe, var det alligevel billig Skolegang for den enkelte.²²⁾

Til Sikring af Midler til Skolematerialers Anskaffelse skulde der ved hver Skole indrettes en Skolekasse, hvis Indtægter var nogle Bøder, Afgifter og Kollekt, oftest ialt 4—5 Rd. pr. Aar, og det var denne, der ved Aarhundredets Slutning i Gimsing var blevet saa velhavende, at man kunde oprette Legat, alt ifølge Lovens Bogstav, der krævede Overskud henlagt til Lærerlønnens Forbedring.

Men Tiderne skifter og Menneskene med dem. Ansigter dukkede op og forsvandt; men den gamle Skolebygning blev staaende. Aarhundredet randt ud, og et nyt tog fat og med det en ny Skoleordning, ny Undervisningsmetoder og et helt andet Dagligliv. Men

stadig gjorde den Turen med rigtignok ældet og mærket af Tidens Tand, hvis glubske Bid saas alle Vegne, og i lange Tider var den ikke »i den bedste Stand«, »men den retsindige Beboer har omhyggeligt ved egen Hjælp og nogen Assistance af Skolepatronen raadet Bod paa de haardest paatrængende Mangler«. ¹⁰⁾ Det var henved 1820. Dog sligt var blot en Stimulans, der kun for en stakket Stund kvikkede op, og som bagefter lod Svagheden kendes desto tydeligere. Al derdommen tog Overhaand og tvang den i Grus og med den utallige Minder, stærke og kære knyttet i Barndoms Dage. Thi ogsaa Minder tabes — ny Skole, ny Slægt, ingen vidste mer, hvor fordem Barnets Valplads stod.

NOTER

1) R. B. Pk. Dokumenter vedr. Organisationen af Skolev. paa Landet 1734—35. 2) Lundenæs og Bølling Amtsarkiv Pk. Indk. Sager om Skolev. 1739. 3) Gimsing Præstearkv. Skolefundats. 4) R. B. Miscell. Indb. o. Skolev. 1789. 5) Rigsarkivet Danske Kancelli Den st. Skolekom. Arkiv. 6) Gejstlig Skftprk. Hjerm Herred. 7) Gimsing Præstearkv. Skoleregnskabsprotokol. 8) Aalborg Bispakv. Pk. 411 Hørdum Skole. 9) Landsarkivet Sjæll. Bispakv. Münters Visitatsberetninger. ¹⁰⁾ R. B. Præsternes aarl. Indb. 1804 ff. 11) E. Poulsen Hardsyssels Degnehist. I. s. 93. 12) R. B. og Aarh. Bispakv. Indb. om Gejstlighedens Løn. 1768 og Miscell. Indb. om Skolev. 1875. 13) R. B. Indb. o. gejstl. Embeders Beskaffenhed. 14) Blicher: E Binstow (P. Hansens Udg. 1893). 15) Aarh. Bispakv. Præsternes aarl. Indb. 1804 ff. 16) R. B. Indb. 1800 under Legater. Gimsing Prstakv. Skoleregnskabsprotokol. 17) R. B. Pk. Om Skolelærernes Undervisning 1811. 18) Aalb. Bispak. Pk. 411 Nr. Saltum Skole. 19) Gimsing Præstearkv. Skolebesøgsprotokol. 20) Div. Præsteakv. Forsømmelseslister. 21) Skoleloven 1739. Schous Forordningssamling. 22) Sevel Præsteakv. Skoleregnsk. og Aalb. Bispakv. Pk. 412. 23) Gejstl. Skifteprotokoller.

R. B. = Ribe Bisparkiv, Pk. = Pakke.

LUNDENÆS SLOTS INVENTAR TARIUM 1651

Ved A. Sørensen.

Efter kun tre Aars Tjeneste som Lensmand over Lundenæs Len døde Palle Rosenkrantz til Vesløggaard 1651 ¹⁾ og begravedes i Vesløs Kirke.

Om dette sidste eller hans tidligere Embede som Lensmand i Nedenæs i Norge 1631—48 har været mere eller mindre indbringende, skal ikke berøres, men det var i al Fald ikke noget rigt Bo, der kom til Skiftebehandling efter ham, eftersom hans Søn, Børge Rosenkrantz ²⁾, saa sig nødsaget til at gøre Opbud.

Af Boets Kreditorer, hele 34, hvis Tilgodehavender varierede fra sølle 16 Rd. til hele 7500 Rd., har en enkelt krævet et anseeligt Beløb udbetalt til 11. December 1651, og da det ikke har været Børge Rosenkrantz muligt at faa Gods solgt, saa Summen kunde skaffes, nødtes han til ved Viborg Landsting at lade opbyde alt Jordegods og Løsøre, og til den Ende lader han Ridefogden paa Lundenæs, Laurids Brodersen, fremlægge Jordebog over Vesløggaard samt Liste over Inventar baade der og paa Lundenæs. Denne sidste Liste, der findes indført i Landstingsdombog C

¹⁾ Gift med Ingeborg Krabbe, Datter af Niels Krabbe til Torstedlund, efter hvem han fik Vesløggaard.

²⁾ Hofjunker 1641. Skibshovedsmand 1654. Ved sin Død 1657 var han Viceadmiral. Fik $\frac{2}{4}$ s. A. kgl. Bevilling til at ægte Anne Cathrine Krag, med hvem han var beslægtet i 3. Led, men han døde inden Brylluppet.

1651, Blad 430—36b, og som her skal gengives i moderniseret Sprog (med de mest knudrede Gloser i Parentes), er yderst detailleret, og opregner Rum for Rum, hvad der da fandtes paa det kgl. Slot.

I Fruerstuen.

1 Egebord (Egjskiffe), 1 Svende eller Folkebord (Suendbuor) af Fyr, 1 Slagbænk, 1 Anretterbord (Skienkskiff), 1 Paagaard ¹⁾ af Eg, 2 Fyrreskamler, 2 Egekister med Vaaben paa. I den ene findes 1 blaat Omhæng til en Seng og 1 Læderlagen. I den anden findes 1 Kurv med Garn og noget simpelt Hør (Krancheør), 1 Stk. Femskaft ²⁾ (Fibschaft) paa 26 Alen. 4 Stole (Stoffle) betrukket med Læder, 1 Træstol, 2 Lysekister, 1 Skab paa Kælderhalsen tilhører Slottet; heri findes nogle smaa Tønder, der har været Syltetøj i, 1 lille Top Sukker, 1 lille Æske med noget broget Konfektsukker i, 2 store Flaskefoder ³⁾ (flask foer), 2 smaa dito, 1 Ege-Urteskab. 1 lille rødt Skab med Nøgle til og en Sukkerbøsse af Blik, 1 lille Urteskrin, 1 stor Jernkakkellovn, 1 Alen af Jern, 1 Vandspand af Messing, 1 Tinbækken, 1 stort Spejl, 3 flamske Bænkedyner, 4 flamske Hynder, 2 grønne Trippes ⁴⁾ Hynder, 1 rød Hynde af Fløjl, 1 broget Bordtæppe (Skiff Dechen), 1 Spand af Messing.

I et Kammer udenfor Stuen.

1 stor Kuffert, hvori findes 1 sort Floses ⁵⁾ Klædning med sort Knipling paa, 1 sort pikeret Trøje af Atlask

¹⁾ Uvist, hvilket Møbel, det drejer sig om; i en Inventarieliste fra Kokkedal nævnes et Paagaardsklæde. (Danske Magazin V 214).

²⁾ Tøj.

³⁾ Natstol, Kloset eller Rejseskrin med Flasker og Glas i.

⁴⁾ En Slags Uldfløjl.

⁵⁾ En Slags Tøj af Silke og Kamelhaar.

og med sort Knipling paa, 1 sort Trøje af Atlask med Remme i Livet, 1 Par sorte Fløjls Bukser, 1 blommesfarvet Silkekappe, 1 sort Klædes Kasjak, 1 Par sorte Klædes Bukser, 1 femskaftes Trøje, 1 sort Fløjls Hue med Flos under, 1 brun Fløjls Hue med Moer under, 1 sort Borats ¹⁾ Nattrøje, 1 sort Borats Nathue, 1 gl. broderet (bardyret) Gehæng, 33 Alen rødt Haardug, 1 brun Hætte at have under en Hat, 35 Alen hvid Haardug, 1 graa Hætte, 1 sort Sørgebind af Taft, 1 Par strikkede Strømper, 1 lang sort Floses Kjole med Moer under, 1 sort Lædergehæng med sort Flos under, 2 sorte Nathuer med Sølv, Guld og Silke, 1 rød Fløjls Nathue med Guldsnore paa, 1 rødmalet Kiste med Vaaben paa; deri findes $\frac{1}{2}$ Alen sort Klæde, $2\frac{1}{2}$ Alen groft sort Klæde, nogle Stykker Baj til at klæde Ligstager med, 4 røde Skind, 1 sort pikeret Atlaskes Trøje med gul Taft under, 1 Stk. Silketøj af en Kjole, 1 grønt Gardin for Vinduet, 1 Stk. gult og rødt Frynse, 1 Par gamle, brune Fløjls Vanter med Moer under, nogle Stk. Lister af Klæde, sort Klæde til en Sørgehest, 1 Spejl overtrukket med simpelt Fløjlm med Guld- og Sølvknipling paa, 1 gl. sort Klædes Kasjak, 6 Alen Borat, nogle gamle Stk. Foer, 8 Træskeer (Treschie) i Lædiken, 1 hvid beslaaet Kiste, hvori findes 10 Hørgarns Drejls Duge, 8 Blaargarns Drejls Duge, 3 Damaskes Duge, 3 Damaskes Haandklæder, 2 Hørgarns Drejls Haandklæder, 1 Hørgarns Lagen med Mellemværk, 1 Silkesajes ²⁾ Dug (Sielche Soyets Dugh), 1 Silkesajes Haandklæde, 1 Par hvide, sømmede Lagener, 3 Par Hørgarns Lagener, 1 Par Lagener med Sprangværk ³⁾, 2 Stk. Lagenmellemværk med Knipling

¹⁾ En Slags uldent Tøj.

²⁾ En Slags Silketøj.

³⁾ Sprange: at udsy i Takker og Mønstre.

ved Sømmen, spranget Mellemværk til 2 Par Lagener, 3 Par sprangede Pudevaar, 1 Par Kniplings Pudevaar, 1 Stk. spranget Tøj til at trække over et Vaar, 1 lakeret Kuffert indlagt med Perlemor (pell mor), 1 Egeskrin med Traad og nogle Stykker Knipling i, 3 smaa Punge, paa hver af de to et Par forgyldte Knapper, 1 malet Skuffe med nogle sorte Stene og andre Stene i, 3 Æsker (Eschier) med nogle sorte Stene i, 37 Dukker Silke i forskellige Farver, 3 Lod blaat Flossilke, 1 Egeskrin med to Vaaben paa. Deri findes 5 Stk. grønt Damaskes Omhæng med Kappe til, 1 gl. Stk. rødt Fløjl, som har været en Underhynde, 2 Stk. Fløjls Tapet med sprangede Stykker imellem, 2 grønne Fløjlskapper, 1 Skrin med to Vaaben paa og med nogle gamle Sikebaand i, 1 lille, sort Skrin, tomt, 1 Halvtønde med en Lysekrone i med to Rader Piber, 1 gl. rødt Skrin, 2 Flaskefoder, 1 sort fladt Skrin, tomt, 1 Kurv med Laag, hvori findes 3 hvide alunede ¹⁾ Skind, 4 sorte Skind, 1 hvidt Corduans ²⁾ Skind, 9 Guldskeer, 1 Laasetønde, Laaget overtrukket med Sælsskind, indeholdende nogle Bøger, 1 langt sort Skrin med adskillige Urter og Medikamenter i, 1 lille tom Tønde, 1 hvid Æske, 1 lille Laasetønde, 1 Bremertønde med lidt Salt i, 1 Tavlekalender, 1 lille Bord med grønt Betræk over, 1 rødmalet Skab med Nøgle, 1 gl. Blikskrin overtrukket med rødt Læder, 1 Læst, 11 store og smaa Glas paa en Hylde, 1 Glaskande, 1 lille Porcellænskaal (Podtzeldands scholle), 2 Uringlas, 11 rødmaledede Skaale, 1 lille Barberskrin, 2 smaa Budiker, 2 brune Krukker, 2 brede Glas, 2 store, brede, blaa Krukker, 3 smaa Tønder, 1 lille Ringeklokke, 8 Æsker,

¹⁾ Garvede med Alun.

²⁾ Blødt Læder, almindeligvis af Bukkeskind, hvis Narv har en stærk Glans. Har Navn efter Byen Corduba i Spanien.

1 lille Bliksukkerbøsse, 1 Laas, 2 Kobberhamre, 5 smaa Æsker paa en Hylde, 1 stor og 1 lille Kurv med Laag, 1 grøn og 1 hvid Æske, 1 Huspostil, 1 Herbarium paa Tysk, 1 gl. malet Skrin, 1 Lysepibe, 1 Hegel, 3 Jernbolte, 3 Væverør med Sølv, 1 Jernvævehaand, 1 stor Kniv med Messingbeslag, 1 rød Træskaal, 1 lille grøn Skrin uden Laas, 1 sort Kiste, hvori findes 2 flamske Sengetæpper, 1 gl. Sengetæppe, 1 Sengetæppe af Drejl, ca. 10 Alen, 1 Stk. rødt Silkefrynse paa 2¹/₂ Alen.

I Sengekammeret.

Foruden 1 Seng og 1 Fyrrebord tilhørende Peder Lange findes: 1 Slagbænk, 1 Kuffert med Hængelaas for; heri findes nogle Breve. 1 beslaaet, malet Skrin, 1 Lyskiste, 1 lille Laasetønde, 1 kort Bøsse, 1 forsølvet Degen overtrukket med Baj, 1 Par Pistoler, 1 Krudthorn, 1 Haglpung, 1 sort Atlaskes pikeret Bordtæppe (Schiffdechen), 2 Bolsterdyner, 1 Hovedpude, 1 broget Omhæng til en Seng, 1 sort Nattrøje underforet med Graaværk, 1 graa Rejsekappe med Sølvknapper.

I et Kammer ved Sengekammeret.

1 beslaaet Skrin med 2 Skuffer, hvori findes 125 Knapper af Smedeguld, vejer 13¹/₂ Lod, 1 Hattebaand med 17 Stk. ameleret Guld paa, 1 Diamantsmykke med 47 Stene og 10 lyse Diamanter, 1 Diamantsmykke i Foer, heri 75 Stene. I en Budike 2 amelerede Guld-næb, 1 Guldring med Jernsignet, 4 Guldnæb, 1 Par Guldknapper at bruge for Hænderne. I en grøn Æske findes 1 Sten med paastukket Vaaben og Navn, 1 lille Kurv med 1 ameleret Guldrose i, 1 lille Guldnaal, 17 smaa Stk. Guld, 101 smaa og store Perler paa et Baand (peller paa et boend), ca. ¹/₂ Lod store og smaa Per-

ler, 9 smaa Sølvkroge, 2 Sølvmaner, 1 Sølvpung, hvori findes en forgyldt Skuemønt (Shoupeng), 1 lille Stk. Sølv, 1 Træbudike og 3 Muskater (maschater), 1 smedet Sølvske (Smed Sølf Sleffe), 1 Signetring af Sølv. I en gl. Pung af Sølv og Silke findes 5 Stk. van Achten¹⁾ (fanagter) og 1 Ort af samme Slags, 1 Signet af Sølv, 10 store Sølvhager, 8 Maner, 7 smaa Sølvhager, 6 Maner; endnu findes i samme Skrin af Penge 100 Rd. i Rigspenge, 166 Rd. i Krydspenge²⁾ og anden Sølv mønt, 1 Pose med 50 Rd. i Smaapenge. 1 Benkompas, 1 lille Benpibe, 1 Saks. Ellers findes i Skufferne nogle Kvitteringer og Breve. 1 Egekiste med nogle Brevbøger og norske Regnskaber i, 1 Fyrrebord med Skuffe, 1 sort Skrin med Breve i, 1 andet Skrin ogsaa med Breve i og i Lædiken 1 Saks, 2 Skægjern, 1 Stempel, 1 lille fladt Skrin med Breve i, 1 beslaet Skrin med Skuffe med Breve i, 1 lille Fyrrekiste med Jernvarer i, 1 Stol til at skrue op og ned, 9 Tinknapper til en Vogn, 1 Skriveskrin med 3 Flasker og nogle Breve, 1 Seglsten, 1 Prøvesten og nogle Medikamenter, 1 lille grøn Flaskefoder, 1 Messinguhr (Seyer Verck), 1 Krudthorn, 1 Næsebaand, 1 Messinglysestage med Lysesaks, 1 Benkam, 1 Hat overtrukket med sort Taft, 1 Hat med Flor over, 2 Sørgehatte, 1 graa Hat med Baand af Guldtraad, 22 Bøger, store og smaa, paa en Hylde, 1 Flaske med Olive, 1 Æske med smaa Spiger, Bor og andre Jernvarer, 1 Træskaal (Trej schoel) med smaa Søm, 1 Jernkugle, 1 Krudt tønde af Valbirk³⁾ med Laas, 1 Skaalvægt, 1 lille tom Tønde, 2 Digler, 1 Krukke, 1 Jernkakkelovn, 2 Skilte

1) Hollandsk Mønt.

2) Kors eller Krydsdaler. Mønt, hvori er præget et Kors. Af ringere Værdi end en Speciedaler.

3) Ahornart, acer pseudoplatanus.

(Schilter), 1 Spanskrør med Sølvbeslag, 1 Pund Læderhud, hvoraf noget er opskaaret, 1 stor Messingstridse, 2 Jernbolte, 1 Par Tøfler, 1 lille Tønde med noget Krudt i, 1 Tinbækken, 1 Krukke, 5 Ræveskind, 1 lille, sort Kompass; i et lille Feltskrin i samme Kammer findes en skreven Bog med noget Ridsetøj og 7 andre Bøger, 1 Messinglineal, 1 Passer, 1 lille Vinkel, 1 Diameter, 1 Griffel, 1 Ridsepen, 2 Landkort.

I Gangen mellem Sengekammeret og Fadeburet.

3 Sengesteder, der tilhører Peder Lange; der indenfor findes 1 Natskrin. I et lille Kammer der ved findes 1 Bord, 1 Slagbord, 1 Kuffert indeholdende 1 sort Fløjls Kjole med lang Flos under, 1 sort Fløjls Kajsjak med sort Silkeknipping paa, 1 Par sorte Fløjlsbukser med sort Silkeknipping paa, 1 sort KlædesKappe med sort Flos under, 1 sort Klædning, 1 Køllet¹⁾ med et Par røde Atlaskes Ærmer paa, 1 rød Kjole med Sølv og Guldsøjfer paa, 1 Par røde Bukser med samme Søjfer paa, 1 Par Kanoner²⁾ med Sølvknipping om, 1 Par røde Strømper, 1 broderet (borderet) Gehæng med Sølv og Guldbeslag, 1 broderet Sadel dækken, 1 Par graa Ærmer. I Kammeret findes 1 Lædertrøje, 1 Par graa Bukser, 1 mørkegraa Klædning med Sølv og Guldknipping for Knæ og Hænder, 1 Par Handsker med røde Frynser om, 1 Par graa Vanter, 1 Klædebørste, 1 Par brune Silkestrømper, 4 Dusin Guld og Sølvsløjfer, 3 Alen sort, kruset Flor, 1 sort Raskes³⁾ Klædning, 1 Par forsøvede Sporer. 1 lille Kuffert indeholdende 12 Skjorter, 21 Kraver, 8 Par Kanoner, 5 Par dobbelte Kanoner, 5 Par Hand-

¹⁾ Læderharnisk.

²⁾ Lærredsstykker til Støvlekraver

³⁾ Uldent Tøj.

tasteler (?), 6 Par Traadstrømper, 5 Par Lærredsstrømper, 16 Haandduge, 4 Nathuer med Knipling om, 5 almindelige Nathuer, 5 Lærreds Brystduge, 1 Nathue foret med Bomuld, 2 Par Støvler, 1 sort Klædes Kjole underforet med Baj, 1 Sørgekappe overhængt med et Stykke grønt Klæde, 1 Par Kniplingslagener, 2 Par almindelige Lagener.

I Fadeburet.

6 Hjulrokker, 3 Knipleskrin, 2 Par Karter, 1 stor, sort Kiste med 3 Vaaben paa, 1 Fyrreskammel, 16 gamle, tomme Tønder, 2 Tønder med nogle Ørreder i, 1 lille Ramme, 1 gl. Bjørnehud, 1 stor, rød Skaal, 2 Laasetønder, 1 Ballie, 1 Sennepskværn, 1 Garnvinde, 1 gl. Kuffert, 1 Forbrædt til en Skorsten, 1 lille Kurv, 2 Kar med Laag til, 1 lille Bom, 1 opretstaaende Væv, 1 malet Kar, 1 Stykke af en Kakkelovn.

I Spisekammeret.

1 gl. Fyrrekiste, 1 lille Lyseskrin, 1 Tejne, 1 Flaskefoder, 1 Fjerding med lidt Smør i, 1 Brødkurv.

I et andet lille Kammer tværs overfor.

2 flade Flasker, 3 Bennikeglas ¹⁾, 2 Stenflasker, 1 Kurv, 2 Sælder ²⁾, 1 lille Laasetønde, 1 malet Bøtte med Laag, 1 stor Æske, 3 store Æsker, 2 Fjerdinger med noget Smør i, 10 Tønder med lidt Salt i, 1 Fjerding, 1 tom Halvtønde, 1 grøn Potte. Følgende har Pigen i Forvaring: 1 Hørgarns Drejlsdug, 8 Blaargarns Drejlsduge, 7 Anretterbordsduge, 7 Blaargarns Drejlsduge til Svendebordet, 5 Vidskestykker, 6 Blaargarns Drejlschaandklæder, 3 Pudevaar med Sprangværk for,

1) I Dombogen staar bendelglas, formentlig en Skrivefejl.

2) Firkantet, fladt Trug til Sigtebrødsdejg.

1 Par Hørgarnslagener, 11 Servietter, 8 Par Blaargarns-
lagener, 2 Fyrbækkener, 1 stor Vandbækken af Messing.

Sengeklæder.

3 fine Bolsterdyner, 4 Hovedpuder, 3 Olmerdugs-
dyner, 1 skotsk Bolsterdyne, 1 Pude, 5 Stk. groft Bol-
ster, 5 Hovedpuder. Til Brug for Folkene: 3 Par Bol-
sterdyner, 3 Hovedpuder, 3 Bolsterdyner med Dun,
2 hvide Bolsterdyner, 2 Hovedpuder, 1 Boldavids-
dyne ¹⁾ (buoldauesdiøen), 1 Hovedpude, 5 Vadmels-
dyner, 5 Hovedpuder, 1 Vadmels Dundyne, 1 grov
Bolsterdyne, 1 Hovedpude, 6 Sengetæpper af Uldgarn,
2 uldne Vaar.

Tin og Kobber.

13 Tinfade, 13 Tintallerkener, 2 lange Bordkranse ²⁾
(boer Krans), 1 Smørkande af Tin, 3 Tinkedler, 2
Kobberpotter, 1 lang Bøstekedel ³⁾ (Bøst Kiell), 2 Jern-
gryder, 2 Jernpander, 1 Rist, 1 Kobberfod, 2 Kokke-
knive, 2 Staalskeer, 2 Stegespid, 2 Bakker, 1 Dørslag,
1 dobbelt Rivejern.

I Fadeburet.

2 Par Messinglysestager, 2 mageløse Messinglyse-
stager, 1 Lysepibe, 2 Mortere, 1 Bliktragt, 2 Messing-
bækkener, 1 rund Kedel, 1 stor, gammel Kedel, 1
maadelig gammel Kedel, 1 Brændevinstønde (Sprut
tre), 1 Bakkelsejern i Roser, 1 Krambakkelsejern, 1
Jerngryde, 1 Bænkehynde overtrukket med Læder, 2
Lædersække, 1 Puster, 1 Skindklæde, 1 Sigtepose, 6
Uldsakse, 1 lille Skrin, 1 opretstaaende Væv, 1 Lang-
spand med to Hanke, 2 Kurve (Løb), 2 smaa brune
Kurve, 1 Sølvkande, 2 Sølvkrus (stob), den ene for-

¹⁾ Ubleget Lærred.

²⁾ Til at sætte Fade paa.

³⁾ En aflang Kedel til at koge Skinker i.

gyldt, 2 Stenkander med Sølvlaag, 11 Sølvskeer med fladt Skaft, 1 lille Sølvskaal, 2 Skeer med krum Skaft, 2 smaa Sølvskaale, 1 Flaskefoder, 6 Fyrfade.

I Melkammeret.

1 Bing, som hører Stedet til: deri findes 8 Tønder Mel, 3 store Fade med Laag, 2 Fyrresengsteder, 1 nyt og 1 gammelt Bryggekar af Eg, 2 Standtønder med noget Mel i.

I det sønderste Gæstekammer.

1 Fyrreseng med Stolper og Himmel, 2 gamle Fyrresenge tilhørende Peder Lange, 1 lille, gammelt Fyrresbord tilhørende Peder Lange, 1 gammel Fyrreskammel.

I det store Gæstekammer.

2 Fyrresengsteder med Himmel, 3 røde Lænestole, 2 Fyrreskamler, 1 lille Bord med aaben Fod.

I Kammeret ved Trappen.

2 Fyrresengsteder med Himmel, 1 Fyrrebordsplade, 1 Hakkebræt.

I Køkkenet.

1 Køkkenbord (Reterbenck), 1 gammelt Fyrreskab, 1 Skammel, 1 gammelt Sengested, som alt tilhører Slottet.

I Bryggerset.

1 Bryggepande i Grue, 2 store Egebryggekar, 3 smaa Egekar, de to ubrugelige, 1 Øltønde (ber Saae), 1 Ottingballie ¹⁾ (Wortbalie), 1 Jernkakkellovn.

I Mælkestuen.

20 Mælkekar, 1 Kærne, 1 Spand, 2 Stripper, 1 Flødebøtte.

¹⁾ Vort-orte; Forkortelse af Otting.

I Skolen.

1 lille Stolpeseng uden Himmel, 1 stort bredt Fyrrebrædt.

Ved Brønden.

1 Lænke (Linche), 2 Spande (Junger), som hører Stedet til.

I Rustkammeret.

3 fulde Vaabener, 1 Køllert, 13 Par Pistoler, 1 Puffert, 12 Langbøsser, 1 lille Bøsse til 2 Skud, 1 Slagsværd, 2 Rifdegen ¹⁾, 3 korte Lasker, 1 lille Deger, 11 Par Hylstre, 6 Patrontasker, 4 Par Stænger, 1 Krudtflaske, 1 Stridshammer, 1 Stegvender, 1 Glarmester-vinde ²⁾ med tilhørende Værktøj, 1 Par Vægtskaale, Seletøj til 4 Heste til en Karet, 1 lille Fyrmørser, 1 Partisan ³⁾, 1 Snedkerkiste med 2 Passere og med gammelt Jernværktøj i, 5 Høvle (Heuller), 8 Huggejern (Hog Jeren), 1 Taske med 7 Kugleforme, 1 Kiste, hvori findes følgende Klæder: 1 graa Kappe med Guld-snore paa Slaget, 1 graa Klædning med Guldknapper i, 1 Kasjak med Trøje, 1 Klædning med Guldgallo-ner paa og med fileret Trøje under, 1 Par brune Bukser, 2 Underliv, 1 brun Kjole med Sølvlidser paa, 1 brun Kjole med brune Knapper, 1 Par graa Vanter med rødt Foer, 1 broderet Gehæng til en Degen, 1 Par sølvfarvede Silkestrømper med Knæbaand og Knippling paa, 1 Par blaa Knæbaand med Guldknipling paa, 2 sorte Knæbaand med Knipling paa, 1 lille Guldvægt, 44 store Fillemots ⁴⁾ Knapper til en lang Kjole, 1 Par Sporer, 1 Par Hjulsporer med indlagt Sølv, 10

¹⁾ En Slags Sværd.

²⁾ Til at lave Blysprosser paa.

³⁾ Spyd med en bred, tveægget Klinge med Vinger til Afbøden af Hug.

⁴⁾ Brungul Farve.

Par sorte Hjulsporer. I Lædiken findes 1 lille Skabslaas, 1 Jernstang, 3 smaa vierede Guldknapper¹⁾, 1 Hvalrostand (Roesmer tand), 1 sort Fløjls hue, nogle Knapper af Kramguld.

I nederste Rustkammer.

5 Sadler, 1 gammel Vadsæk, 2 Par gamle, graa Strømper, 1 stor Kuffert, 3 blaa Dækkener, 3 Par Jerngrimeskafter, 1 Hovedstol overtrukket med Klæde, 1 Hovedstol med bøjet Haandtag (haandtøy) af Ruslæder (Rysleder) med Messingringe paa, 3 Tømmer med Stænger, 2 sorte Forbøjeler²⁾ (forbøffuel), 1 Skørtesav (schørt Sau), 1 Issav, 1 Buløkse (boel Øxs), 1 Jernvægge³⁾ (Jeren vegge), 3 blaa Hestedækkener.

I Borgestuen

findes udover hvad Stedet tilhører kun 1 ny Egeskammel.

I Skriverstuen

kun et stort Sejerværk med tilhørende Klokke, der hænger udenfor Huset, 1 Halsjern til en Fange og 1 Bolt.

I Fiskerboden

findes 1 Skippundsvægt med 3 Jernlodder og 2 Metallodder til, 3 Tønder Salt, den ene er der taget noget af, 1 Smørsøger, 3 Tønder Kalk.

I Stalden

findes 2 blakkede Heste med sort Hale og Manke, 1 brunblesset Hest, 1 sortbrun Skjudehest⁴⁾ (Schiøde

1) Antagelig Filigranknapper.

2) Sadelbuer.

3) Jernkile.

4) Rejsehest. Afrettet til, at Rytteren kan skyde siddende paa den.

Hest) med Sadel til, 1 Tømme med noget Sølv paa, 2 Næsebaand (Nisbond), 2 graa Dækkener, 2 Strigler (schraber), 2 Haarduge, Kudsketøj til 2 Heste med Tømme og Koppel til, 1 Hakkelsekiste med Skærekniv til, 1 Fyrrekiste tilhørende Stedet. I Staldkammeret findes intet uden 3 gamle Sengesteder og 1 gammelt Bord, der tilhører Stedet.

I Fiskernes Kammer

og i deres Forvaring findes 1 stor Laksevod, 1 Skallevod, 1 lille Aalevod, 1 Togger¹⁾, 1 Fiskerbaad i Aaen, 1 gammelt Sengested, der hører Stedet til, 1 Hundelænke (Hun Linche).

I Vognhusene

findes 2 beslagne Vogne, den ene er en Kurvevogn, den anden en Fjælvogn, 2 Hjul at beslaa med Ringe.

I Vinkælderen.

2 store, tomme Vinfade, 1 Tønde Mjød, 1 Tønde med noget Mjød i, 1 aaben Flaskefod med 4 Flasker i, 1 Bimpel, der har været Eddike paa, 1 lille Bimpel, der har været Pryssing²⁾ i, 1 Standtønde.

I Ølkælderen.

3 Tønder stærk Øl, 3 tomme Øltønder, 2 gamle Asketønder.

I Folkekælderen.

12 store Fade, de 5 med Svendeøl paa, de 7 tomme, 3 Femfjerdingsfade, 2 Seksfjerdingsfade, 3 Træer at lægge Vin paa, 2 Tragte, 2 Spande, 3 Kander, store og smaa, 1 Lyseform, 1 Tønde, der har været Olive

¹⁾ Fiskenet.

²⁾ En Slags Øl (fra Danzig).

paa, 11 Standtønder, en Del ubrugelige, 12 Halvtønder, 28 Fjerdinger, den største Part uden Bund, 4 Bimpler, 3 Ottinger, 2 brede Ballier, 1 Ballie med 3 Fødder, 2 Tvætballier, 6 Trug, store og smaa, 3 Træstallerkener, 1 Svendestob.

Fødevarer.

4 Fjerdinger saltede Ørreder, 1 Otting saltede Laks, 3 Fjerdinger Kuller, 1 Tønde og 1 Fjerding Torsk, 1 Otting Svineindmad, 22 saltede Gaasekroppe, 1 Fjerding Aal, $3\frac{1}{2}$ saltede Nødkroppe, 20 saltede Faarer og Lammekroppe, $\frac{1}{2}$ Tønde Smør, $3\frac{1}{2}$ Skp. Byggryn, 1 Skp. Ruggryn, $4\frac{1}{2}$ Skp. Havregryn, 2 Sider nysaltet Flæsk, 1 Skp. stort Salt i en Tønde.

I Flæskekammeret.

61 Sider Flæsk, 4 spegede Laks, 6 Snese Hvidlinger (Huilling), 9 store og smaa tørrede Fisk, 6 Rokkeler, 78 smaa, tørrede Flynder.

Paa Kornloftet i Borggaarden og Ladegaarden.

63 Tønder 4 Skp. Rug, 24 Td. 1 Skp. Byg, $9\frac{1}{2}$ Td. Havre, $7\frac{1}{2}$ Td. Malt, 12 Td. Malt staaende til Gæring. Endnu findes paa Loftet 1 Oksehud, 2 Gedeuder, 32 Faarer og Lammeskind. Endvidere findes paa Lofterne følgende Tømmer: I Borgegaarden: 38 Fyrrebrædder (for Dieller), 3 Bøgelægter, 5 Fyrrelægter, 1 Skotterok ¹⁾ (Scote Roch), 5 Stk. Axeltræ, 2 Børing Staal (børin stoell), 5 Ølkar, store og smaa, 9 Fyrreammer, 3 Opstandere til Himmel over Lig, 4 Trælysestager. Over Stalden paa Bjælkerne og over Porten og Fiskekammeret: 102 Fyrrebrædder. I Ladegaarden: 3 Egepæle, 2 lange Stiger, 1 Karm med til-

¹⁾ Rok med stort Hjul.

hørende Hammel og Stang (sin till Høren Hamell och stang). Paa søndre Loft i Ladegaarden: 13 Fyrrebrædder, 1 beslaaet Stjært, 1 Laksekiste af Fyr, 14 store Egebarkuner ¹⁾ (Egj barconer), 26 store og smaa Egefjæl, 3 Fyrrelægter, 4 Stk. Axeltræ, 2 Egebarkuner, 10 Bøgelægter. Af Smedeværktøj: 3 Fjæl (Fjeller), 1 Skruestik, 2 Forhamre, 2 Brodde ²⁾ (brød), 1 Kløvejern (Klyff Jeren), 1 Fusthammer, 1 Stokkejern ³⁾ (stoch Jeren), 1 Spærhage ⁴⁾, 1 Nageltog ⁵⁾ (Nagel Tou), 1 Virkejern ⁶⁾ (verch Jerren), 1 Egehammer, 1 Økseskaft (Øx Vold), 1 Ambolt, 1 dobbelt Blæsebælg, 2 Tænger, 1 Brandjern, 1 Kulbørste (Koelle børst).

Løsøre og Kvæg(femon) i Ladegaarden.

133 Øxne, som Salomon Gerber i Viborg er forundt Foder til Vinteren over for at have leveret Heste til mine Forældres Begravelse. 5 Køer og 1 Føl tilhørende Fru Susanne Krabbe, Foderløn er betalt. 1 brun Ganger tilhørende Skrивeren. 1 sortbrun Hest tilhørende Ladefogen, desuden 5 gamle Svin og 2 Polte.

Hø og Korn i Laden.

7^{1/2} Gulv Hø, ^{1/2} Gulv Byg af Gaardens Avl. Desuden findes en Kastning ⁷⁾ Byg i Laden, som kan være omkring 20 Td. 1 Gulv Tiendekorn af alle Slags, og af samme Korn i et andet Gulv, hvoraf skal ydes til kgl. Maj. og Skjern Kirke saa vel som til Faster Sogn.

¹⁾ Et langt og tykt Stykke firkantet Træ.

²⁾ Smedehammer til at hugge Hul i Jern med.

³⁾ Huggejern.

⁴⁾ Lille Ambolt med 2 Horn.

⁵⁾ Nagletorn, et kløftet Jern til at tage Søm ud med.

⁶⁾ En Slags Kniv til at beskære Hestehove med.

⁷⁾ Saa meget Korn, som der i Ugens Løb tærskes og da om Lørdagen kastes og rengøres; altsaa et noget ubestemt Maal.

Samme Tiendeafgift findes saet nu i Aar i Ladegaardens Mark 38 Td. Rug.

I Sengekammeret næst ved Fruerstuen.

1 Skrin, hvori findes mine daglige Gangklæder, nemlig 1 sort Klædes Klædning, 1 Par Dvælliks¹⁾ Kanoner (Duelichs Canoner). 1 Par Klædes Strømper, 1 Par Traadstrømper, 1 Hosebaand, 1 Par Læderhandsker, 1 Par Vanter med Foer, 1 Par Læderbenklæder, 1 sort Brystdug med Olmerdugsvat, 5 Skjorter, 2 Kraver, i den ene Skjorte 2 sorte Silkebaand, 2 Haandduge, 1 Nathue, 1 Corduans Kalot, 1 hvid Benkam, 1 Hornkam, 1 Par Hjortetaksknive med Sølvnagler, ved Trøjen findes i en sort Lidse en lille Tandstikker af Guld, 1 bredt, sort Silkebaand. I Lommen findes 1 lille Lommeuhr, 1 Messingpen, 1 lille Balsambøsse af Sølv med en grøn Lidse, 1 Pung af Sølv og Silke, hvori findes 8 Rd. og 10¹/₂ Mk. i Smaapenge; i en Pose 40 Rd. in Specie, 1 liden Benfløjte, 1 lille itubrækket Sølvbudike, Nøglen til et beslaet Skrin, som staar i det lille Kammer indenfor, i Fikken²⁾ findes 1 lille dobbelt Guldring med Signet (det Signet, jeg har hos mig, er af Staal), endnu findes i samme Kammer 1 lang, sort Klædes Kjole, 1 Hat med Slør over, 1 Par Støvler og 1 Par Sporer, 1 gl. sort Fløjls Kabuds med Flos under, 2 røde Hynder, hvori findes en Olmerdugs Dundyne, 3 Silkepuder, 1 Klædebørste, 1 Par Lagener med Kniplingsmellemværk, 1 brunt Damaskes Dækken, 1 Haandklæde, 1 Nathue, 1 Par røde Ruslæders Tøfler.

Lundenæs, den 30. November 1651.

Børge Rosenkrantz.

1) Sort, groft, glinsende Lærred.

2) Lomme.

STENALDEREN I SKODBORG- VANDFULD HERREDER

Af Knud Andersen.

Hardsyssel er, arkæologisk set, et forsømt omraade. Nationalmuseet ligger jo langt af vejen, og de noget ældre jyske museer i Aarhus, Viborg og Ribe har ingen direkte tilknytning til egnen. Nu er der ganske vist vokset lokale museer op i Herning, Ringkøbing, Skive og sidst i Lemvig. Det er ikke en Smule for tidligt. Forstaar de deres chance, er der vel endnu store opgaver at løse; men hvor er der ødelagt meget. Betegnende er en ytring fra en fremmed officer, som jeg maatte vise rundt i Lemvig museum. Vi talte om højene, og hvad der var fundet i dem; og som forklaring paa de yderst faatallige broncefund i museet sagde jeg lidt om de mange gravrøverier. Saa kom bemærkningen: Da jeg kom hertil fra Holstebro, undrede jeg mig over, hvorfor alle højene var forsynet med saa aldeles fortræffelige maskingeværstillinger. Han tænkte paa det hul i toppen, der nu findes i enhver blot nogenlunde anselig høj her i Vestjylland.

Før disse museer voksede op, afgang alt af, om der fandtes en arkæologisk interesseret mand, villig til at ofre tid og penge paa et tilsyneladende ganske nytteløst tidsfordriv. Saadanne mænd har der heldigvis været mange af; men naar uheldet var ude, blev resultatet, som det blev paa Lemvigegnen. Her samlede en mand store bunker af oldsager; hovedparten af hans fund fra stenalderen er nu i Lemvig museum og ud-

gør en væsentlig part af bestanden. Og saa er det lige ved at være værdiløst, for ikke en tiendedel af tingene har blot de nødtørftigste oplysninger om findested og ikke eet eneste om fundforhold. Mistrøstigt tænker man: hvad skal vi saa med dem? Det er selvfølgelig blevet bedre nu. Der indgaar ikke en oldsag til museerne, uden at findestedet optegnes, og ofte gives der præcise og fyldestgørende oplysninger om fundforhold.

Hvor ligger saa opgaverne for de smaa lokalmuseer? Først og fremmest i bopladsforskningen, hvor det jo drejer sig om smaa og lidet prangende oldsager: Stumper af redskaber, smaaskaar af lerkar, affald fra flinttilhugningen, flækker m. m. Hver for sig er de intet som helst værd, hverken i penge eller videnskabeligt; men samles de systematisk, er det utroligt, saa meget de kan fortælle. De maa samles med omhu, hver gang marken er rede til at yde, d. v. s. naar den er efteraarspløjet; naar sneen lige er smeltet; eller bedre endnu, naar roerne er rensset, og der er faldet en kraftig Regn, saa tingene ligger ligesom paa præsenterbakke, ventende paa at blive samlet op. Saa maa museumslederen af sted i gummistøvler og regnfrakke, hvis han da ikke kan faa gaardejeren interesseret i arbejdet. At skabe denne interesse er for resten ikke svært, hvis man blot vil ofre lidt tid paa at snakke med ejeren, jævnt og ligetil, om de ting, han ikke kan undgaa at se i sin mark. Hvis ikke de lokale museer gør dette arbejde, bliver det ganske simpelt ikke gjort, for opgaven overstiger langt, hvad nationalmuseet kan gøre. Det kan gøre en storslaet indsats, som det skete, da Gudenaakulturen blev fundet frem; men det kan jo ikke komme til stadighed gennem ti aar eller mere, og det er nu engang, hvad der kræves. Denne boplads-

forskning maa ikke forsømmes. Den har mulighed for at blive den stærkeste støttepille for en virkelig skilddring af folkets levevis og udvikling, vigtigere end nok saa sensationelle guldfund, der jo trods alt ikke siger os overvældende meget om disse ting.

En anden vigtig opgave er indsamling og varetægselse af alle de mange enkeltfund, flinteøkser, stridsøkser, dolke o. lign., som heller ikke er ret meget værd hver for sig. De maa indsamles effektivt, saa de altså ikke føres til andre, uvedkommende egne. Der er i og for sig ikke noget forkert i, at de ligger paa gaarden, hvor de er fundet. Man kunde endda mene, at det er her, de hører til. Men erfaringen viser, at de ofte forspildes. Gaarden kan brænde, gaa over paa andre hænder, eller der kommer et slægtled, der mangler Interessen for dem. Derfor maa museerne sikre sig dem, naar lejlighed bydes; de maa sikre sig dem, selv naar hylderne er blevet saa fyldt, at de buer ned under vægten. Mange ender i magasinet, tilsyneladende glemt. Men tegn dem ind paa et kort, og straks begynder de at tale om strøg, hvor folk boede eller færdedes.

Museerne har endnu flere opgaver; her er blot nævnt to, som har med stenalderen at gøre, og derfor angaar denne artikkel.

Hvad ved vi da om Lemvigegnen i stenalderen? Ikke ret meget, og her kan ikke afsløres store resultater. Meningen er blot at give anslaget til en løsning, at pege paa den vej, man maa gaa for at faa virkelig viden. Læser man ældre beskrivelser, ser man snart, at egnens forhistorie — efter nogle faa lysglimt — først faar sammenhæng, da enkeltgravsfolket viser sig. Det konstateres, at ældre stenalder ikke er repræsenteret, der er ingen køkkenmøddinger, ingen Gudenaaplads

ser. Her er heller ingen dysser og kun en enkelt jættestue. Men saa myldrer enkeltgravsfolket frem, fylder hele egnen og højlægges slægt efter slægt i højrækens utal af grave. Den historie kan ikke være rigtig. Vel er Vestjylland en barsk egn, og vel er den afsides, men betingelserne for at ernære sig har ikke været ringere end i saa mange andre egne, hvor man alligevel holdt til. Den er ikke rigtig. Det kan ses allerede nu, og med fortsat arbejde vil det aar for aar komme til at staa tydeligere. Beviserne vil blive fremlagt; de maa nødvendigvis faa præg af en tør oprensning og presses ind i det traditionelle skema, der nok ikke er absolut rigtigt, men alligevel benyttes for ikke at skabe unødigt forvirring. Perioderne bliver da: ældre stenalder (rensdyrtid, Ertebøllekultur, Gudenaakultur), de store stengraves tid, enkeltgravsfolket og dolktid.

I. Ældre stenalder.

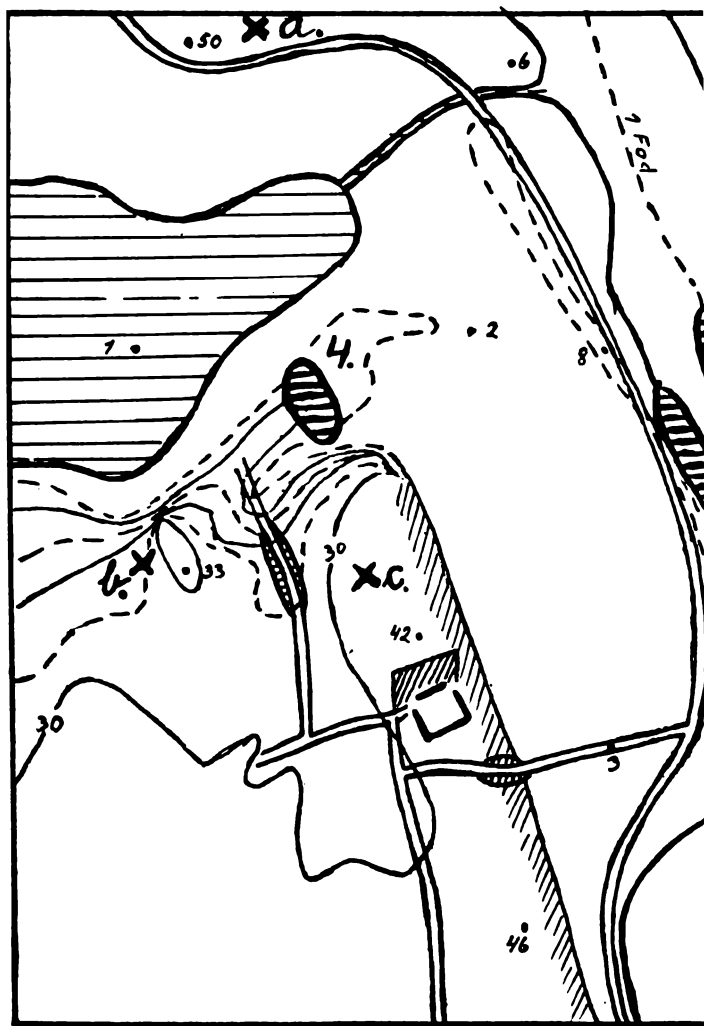
Rensdyrtiden har kun givet eet eneste fund, et skaft til en kniv eller lignende, lavet af rensdyrtak. Det blev fundet ved grusgravning paa Rimmerstrand og er beskrevet og afbildet i Aarbøger for nord. oldkyndighed 1937 af dr. Therkel Mathiassen. I betragtning af, at hele landet ikke har givet mere end 10—15 redskaber fra denne Tid, da mennesket for første gang jagede her, er det allerede meget, at egnen overhovedet har givet et fund. Chancen for at finde mere er næsten lig med nul, selv om ubearbejdede rensdyrtakker er fundet i Rom sogns nordlige del. Men et sted maa de folk have boet; engang findes vel saadan en bosplads, og hvilken sensation vil det ikke vække, naar den findes.

Maglemoseskultur findes ikke paa egnen. Det var nu heller ikke at vente, da den er knyttet til den sjæl-

landske øgruppe; men parallelt med den har vi jo de ældste bopladser i Jylland (Klosterlund ved Silkeborg, Bøllund ved Ølgod og et par andre). Det kan selvfølgelig tænkes, at Skodborg-Vandfuld herreder gemmer paa noget lignende; dog er sandsynligheden herfor ikke stor.

Ertebølle- og Gudenaakulturernes bopladser findes derimod i saa stort antal i Jylland, at det er rimeligt at lede efter dem i omraadet. En stor bygd af Gudenaakultur er fundet langs med Storaaien omkring Holstebro, og Ertebøllekultur er en gammelkendt sag ved bredderne af Skivefjord. De bopladser, Lemvigegnen kan opvise, maa høre herhen, men at fordele dem paa de to kulturer er ikke saa ligetil, da mange oldsager er fælles. Hvis ikke netop de mest typiske ting findes paa en boplads, skal der et ret stort materiale til for at kunne bestemme den med sikkerhed. Og saa stort et materiale har egnen ikke ydet. Det hænger sammen med, at opsporingen af bopladserne er noget ganske nyt. I 1938 fandt Lemvigmuseets leder, dyrlæge Stigaard, en plads ved Hornsøs afløb til Lemvigfjord, og siden da har han med sejt energi arbejdet videre paa at forøge antallet; flertallet af de senere tilkomne fund skyldes ham. Vi kan nu med ret stor sikkerhed udskille 13 egentlige bopladser, og det samlede antal synes at ligge omkring 20. Dermed er mulighederne ikke udtømt. Fremtiden vil nok vise, at der er adskillige flere, selvom egnen ikke kommer op paa de astronomiske tal, Holstebroegnen har. Da dette materiale er ganske nyt, bliver det nødvendigt at gaa i enkeltheder.

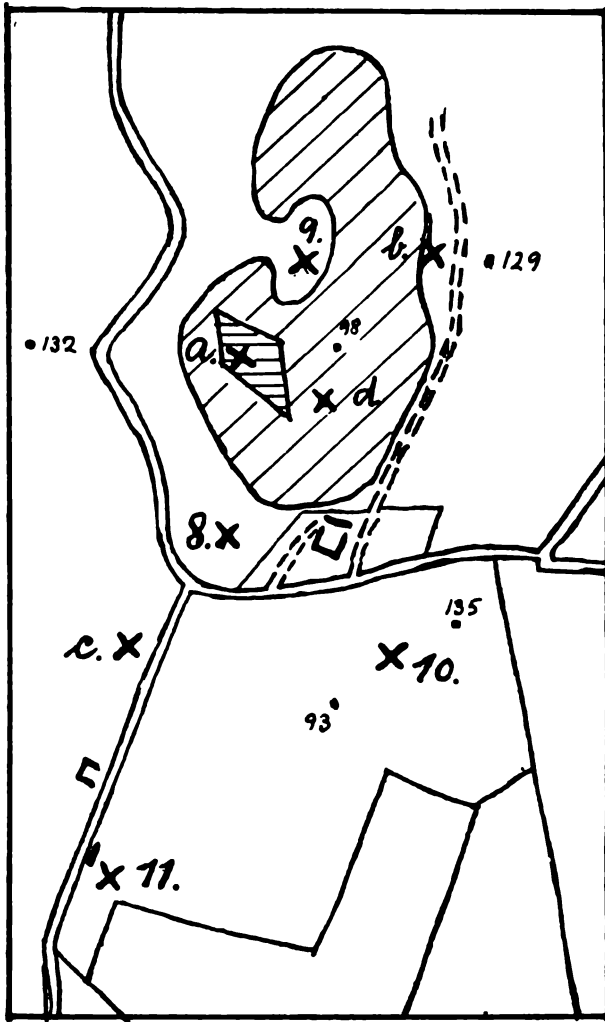
De steder, hvor en jæger- og fiskerbefolkning kunde finde livsophold, er let afgrænsede, fordi umiddelbar adgang til vandet er en absolut betingelse. Lejrste-

Kort 1. Vinkelhage ved Lemvig fjord.

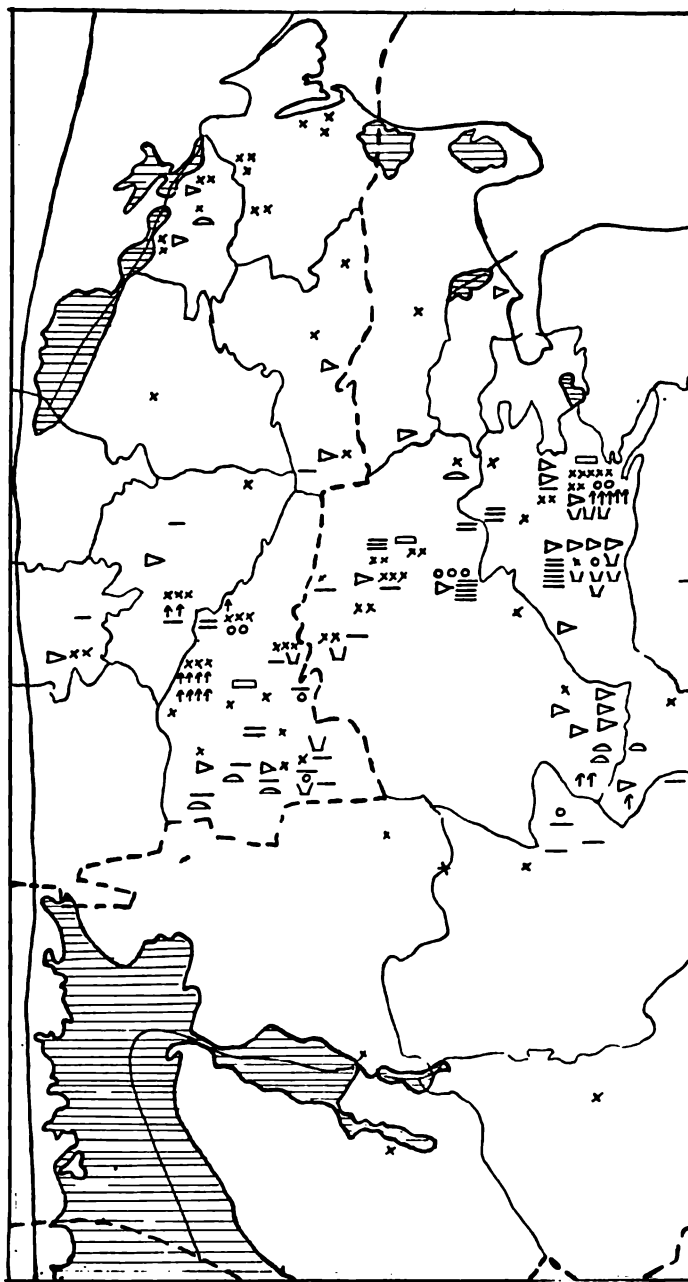
Bopladserne er mærket 4, 5, 6 og 7, jvf. teksten.

a. Findested for skiveskraber, b. 2 tyndnakkede økser, flækl
 c. boplads fra yngre stenalder med en tyknakket (enkeltg
 Højdetal i fod. Kurver for 5, 10 fod osv.

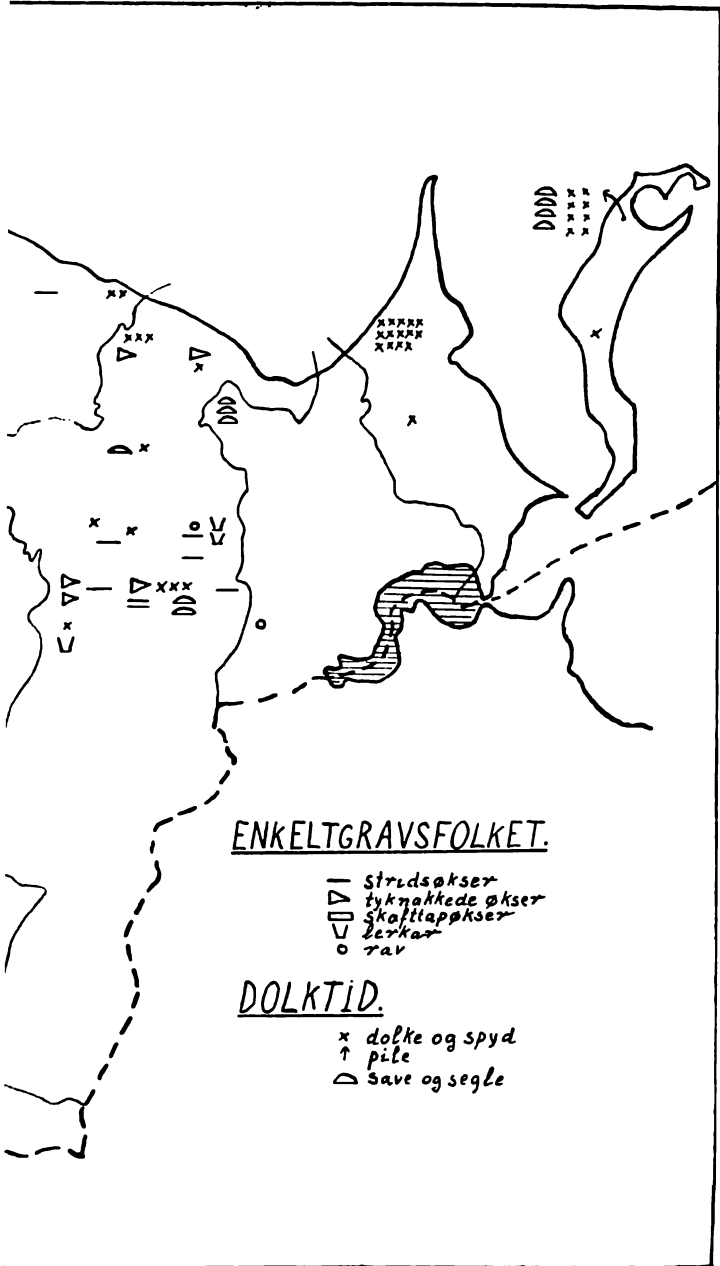

Kort 2. Flansmose i Dybe.

Bopladserne er mærket 8, 9, 10 og 11, jvf. teksten.
 a. Findested for enkeltgravs stridsøkse, b. tyndnakket økse, c. kærneøkse, d. tyndnakket økse.
 Højdetal i fod.

Kort 5.

ENKELTGRAVSFOLKET.

- | Stridsøkser
- ▤ tyknokkede økser
- ▥ skiftappøkser
- ◁ lærker
- rav

DOLKTID.

- x dolke og spyd
- ↑ pile
- △ save og segle

det maa følgelig ligge nær derved, helst paa en lille banke, som hæver sig indtil et par meter over bredden. Limfjordskysterne, Bøvling Indfjord og aerne giver disse muligheder. Ved Limfjorden indsnævres mulighederne af de høje klinger og stejle bakkeskrænter, saa der kun kan være tale om nedennævnte steder: Venø, især nordspidsen; omkring Rimmerstrand; ved Lemvig fjord; langs den gamle bugt mellem Høgum og Tørring; og i sænkningerne ved Ferring sø; Kilen ved Struer kan maaske ogsaa komme i betragtning, men størsteparten af den ligger uden for det her behandlede omraade. Ved Bøvling fjord og Indfjorden er kysterne overvejende ganske lave; velegnede pladser findes ved Sundbro (indløbet til Tangsø) og ved Storebro (indløbet til »æ Bynne«). Aerne spiller ikke nogen stor rolle i de to herreder og har aldrig gjort det. Man skal ikke lade sig narre af de imponerende aadale med stejle skrænter, der findes ved Flynder aa og dens tilløb. De er dannet, mens isranden laa fra Bovbjerg til henimod Kilen ved Struer, som afløbsrender fra vældige bræpporte. Saa snart isen var væk, antog aerne det omfang, de har nutildags. Vandmængden har da kun været ringe, og aerne kan ikke have spillet den dominerende rolle ved valget af boplads, som de ellers gør i Jylland, f. ex. Storaen, Skjerna og Gudena. Der kan ikke udpeges pladser langs med aerne, som med selvfølgelighed trængte sig paa, naar jægerflokkene ledte efter en passende lejrplads, og de spor af bopladser, der findes, er kun smaa og faa. Eet strøg har lidt bedre chancer. Fra Bøvling fjord gaar der gennem Vandfuld herred en række lavninger nordover mod Limfjorden: Op langs Ramme aa, Dybe aa, over det lille mosedrag Flansmose og ned i Vandborg, ud til Strande og paa langs gennem

bopladsens nr.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	øvrige fund	ialt
affald	25	×	×	478	×	×	×	×	×	×	×	×	×		
ildskørnet flint.....	53		×	×		×				×		×	×		
blokke	3	3	4	8		2	11					2			
flækker	6	5	20	51	×	×	17	×	×	7	11	9	×		
flækker med tilhugning..			3	5				1	2	3	4		3		
flækkeknive		1	11	1			1			2		4	5	6	31
flækkebor	1		1		1		1		1					1	6
tykke bor					2		1							1	4
stikler.....							2					2	1		5
flækkeskrabere, udbuet æg			18	3			1		2	5	5	1	1	5	41
» andre . .				1			2	1		1			3	5	13
skiveskrabere				1										10	11
spånskrabere			3	1	1		2				1	2	1	5	16
kærneøkser ..		2				1	3		1	1				7	15
skiveøkser		1		1										4	6
tværpile				1											1
mikroliter				1								1			2
redskaber ialt	1	4	33	10	4	1	13	1	4	9	6	10	11	44	151

Houe ud til Vestersø. Strækningens højeste punkt, lige Syd for Flansmose, naar knap nok 35 m.

Paa skemaet er opført de 13 bopladser, der er indtegnede paa kort 1, 2 og 3; og det er angivet, hvilke redskaber der er opsamlet paa dem. Til disse oplysninger skal føjes bemærkninger om pladsernes særtræk.

1. Klovvig paa Venø. Bopladsen ligger paa toppen af en strandvold ved vigens sydvestlige side, hvor strandvolden støder op til bakkerne. Opsamlingen var meget vanskelig, da stedet havde et tæt plantedække, mest lyng; kun i hjulspor blottedes overfladen. Der var mængder af ildskørnet flint og affald samt lidt flækker: det hele af tydelig Ertebøllepræg.

2. Nørskov paa Venø. Paa dyrket mark vest for gaarden har gaardens folk gennem længere tid opsamlet mange oldsager, hvoraf en lille part kan henføres til Ertebøllekulturen. Pladsen ligger højt, kun 3—400 m fra nr. 1. Hovedparten af fundet tilhører jættestuetid, og flere stykker stammer fra dolktid. Det vides ikke, om de forskellige oldsager er fundet paa samme plet; men det er rimeligt at antage, at der er tre bopladser, een fra hver af de nævnte tidsrum.

3. Smedslund i den østlige udkant af Nr. Nisum er centrum i et ret fundrigt strøg. I vest ligger høje banker af morænelær, men ved Smedslund sænker de sig ind mod den bugt, stenalderhavet her afsatte. Nu er den fladt land, ud mod fjorden afgrænset af Rimmerstrand. Bopladsen ligger temmelig højt, lige ud til klinten, som stadig nedbrydes af strøm og bølgeslag, og en del af pladsen er styrtet i fjorden, bl. a. et stensat ildsted med aske og sortbrændte sten. Den maa nu ca. 100 m paa hver led. Ejeren har, foruden de i skemaet nævnte oldsager, opsamlet 2 tyndnakkede økser, 1 tyknakket og 1 tarvelig kølle af grønsten,

der nærmest hører til jættestuetid; endvidere 2 dolke fra dolktid og 1 lille lerkarskaar, der nok er fra jernalderen. Det gaar selvfølgelig ikke an at datere pladsen ud fra det yngste fund. Vi maa se bort fra dolkene og lerkarskaaret. Men er det saa to bopladser: en fra Ertebøllelid og en fra tidlig jættestuetid, eller er det en Ertebølleplads med stærkt indslag fra stengravs-kulturen? For at faa sagen klaret foretog jeg i sommer en meget grundig afsøgning af pladsen. Ejeren kunde have overset de skiveskrabere, der er karakteristiske for en saadan sen plads. Men resultatet var negativt; der fandtes 3 spaanskrabere, men ingen kan regnes som skiveskrabere. Vi maa da gaa ud fra, at der er to bopladser, som tilfældigvis er kommet til at ligge paa samme sted. Omraadets øvrige fund er løsfund, der ikke berettiger en slutning om bosættelse.

4—7. Terrænet omkring Lemvigfjord er velegnet til bosættelse; der er lave forhøjninger lige ned til vandet og læ for vinden. Kort 1 giver et udsnit af den vestlige fjordbred omkring Vinkelhage, der nu er byens badestrand. Vinkelhage er en række af strandvolde, hvoraf den laveste er undersøisk. Her fandtes egnens første boplads (nr. 4 paa kortet) paa en odde, der rager ud mellem fjorden og Hornsø, som har været en vig af fjorden. Pladsen er typisk for Ertebøllekulturen¹⁾ i dens anden fase; den er da samtidig med eller lidt yngre end selve Ertebøllefyngen. Den vil sikkert egne sig for en regulær udgravning. I den nuværende strand er der to omraader med flint, dels ved

1) Standardværket om Ertebøllekulturen er stadig »Affaldsdynge fra Danmarks Stenalder« fra aar 1900; det har fremragende tegninger af oldsagerne. Men en videreførelse giver Therkel Mathiassen i »Bopladsen Dyrholmen«, 1942; her findes den første velbegrundede datering af tidens bopladser.

sydspidsen (nr. 5), dels midt paa østsiden (nr. 6). De har kun givet faa redskaber og kan derfor ikke tidsfæstes. Den fjerde plads (nr. 7) er paa sin vis den interessanteste. Den ligger ca. 1 fod (30–50 cm) under daglig vande og maa være opstaaet paa en tid, da havets overflade stod en del lavere end i nutiden. Hvor meget lavere kan ikke afgøres, da bopladsen ligger, hvor bunden begynder at falde temmelig stærkt, jvf. 6 fods kurven paa kort 1. Oldsagerne tyder paa, at pladsen er gammel; alle de »unge« typer, dem der hører til kulturens anden halvdel, mangler – tværpile, symmetriske skiveøkser, flækkeskrabere med indbuet æg. Men sikkerhed i dateringen kan ikke naaes, før der er samlet en hel del flere redskaber. Maaske ligger der ogsaa en boplads paa Gjellerodde, helt ude ved bredningen. Oppe paa bakkerne, nord for nr. Vinkel, er der ogsaa fundet en boplads; men den hører til stengravskulturen eller til enkeltgravsfolket.

8–11. Flansmose i Dybe. Mosen er lille, kun 500 × 300 m, men ligger jo i et gennemgangsstrøg. Der er foreløbig fundet 4 bopladser; opsamlingerne er gjort af dyrlæge Stigaard og gaardejer Bay Stamphøj, Store Flansmose. Paa kort 2 er de angivet ved numrene 8, 9, 10 og 11. Flækkerne herfra er noget finere end ude ved fjorden, og det kan tyde paa, at vi har at gøre med en, vistnok sen, udløber af Gudenaakulturen. Da der ikke er fundet mikroliter, er sagen vanskelig at afgøre med sikkerhed.

12–13. De to sidste bopladser er knyttet til Bøvling fjord. Nr. 12 er ikke nøjagtig placeret, da oldsagerne stammer fra mere tilfældige opsamlinger, fra Sundbro og ca. 500 m vestover langs den oprindelige, lave fjordbrink. Nr. 13 paa markerne til Engkjær i Nees er fundet af gaardejerens fader. Den nuværende

ejer kan ikke oplyse, hvor tingene er optaget, ud over at de er fra gaarden selv; men alt taler for, at stedet maa søges langs bredden af den smalle fjordarm »æ Bynne«. Begge pladser hører til Gudenaakulturen.

Alle de øvrige fundsteder, der er indføjjet paa kort 3, har kun givet et enkelt eller ganske faa redskaber eller flækker. Flere af stederne ligger ved aa eller strand, og der er intet i vejen for, at det kan være bopladser; men dels er fundene gjort helt tilfældigt, ved markarbejde eller lign., dels har der ikke været lejlighed til en grundigere afsøgning. Det faar da staa hen, hvilken betydning der maa tillægges dem. I en del tilfælde er fundene gjort paa steder, hvor det synes udelukket, at jægere kan have boet; de maa vel saa henføres til enkeltgravsfolket. De flækker og flækkeredskaber, der med bestemthed vides at stamme fra enkeltgrave, er ikke indtegnet paa kort 3.

II. Yngre stenalder.

Yngre stenalder er det gængse navn paa den tid, da korndyrkning og kvægavl kom i stedet for jagt og fiskeri. Disse ny næringsvejes indtrængen er det skarpeste brud i hele vor historie, og der er ingen grund til at tro, det er gaaet fredeligt af. Overalt paa jorden, hvor jægere og bønder er tørnet sammen, har de kæmpet til den svagere part bukkede helt under — stred til sidste mand eller opsugedes af bønderne. Der er dog intet i oldsagsmaterialet, som direkte tyder paa, at kampen ogsaa har raset her.

Folkene, der bragte agerbruget til Danmark, kalder vi stengravsfolket (megalitfolket) efter de store stengrave, de byggede sig; da der er to former for stengrave, deler man tiden i dyssetid og jættestuetid. Et kort over denne periodes bebyggelse plejer at omfatte

dysserne og jættestuerne, suppleret med enkelte andre ting. Vi slipper i saa fald let fra det, for i Skodborg-Vandfuld herred findes ikke en eneste dysse, og der har nok aldrig været nogen; af jættestuer er der kun den ene i Gudum. Kort 4 giver i stedet en oversigt over de fundne oldsager: lerkar, rav og økser af flint og grønsten. Flinteøkserne er langt de talrigeste og fordeler sig paa de to kendte typer, den tyndnakkede og den tyknakkede økse. Grovt taget hører den tyndnakkede sammen med dysserne og den tyknakkede med jættestuerne. Helt rigtigt er det ganske vist ikke, for tyndnakkede økser kan ogsaa findes i jættestuer, saadan som vi senere skal se et eksempel paa. En vanskelighed er det ogsaa, at den tyknakkede Økse bruges af enkeltgravsfolket; den skifter udseende, som det er at se i Brøndsteds bog om Danmarks oldtid. Undertiden er man i tvivl; saa naar de tyknakkede paa kortene er fordelt paa de to folk, er det delvis ud fra et skøn.

Kort 4 viser os nu udbredelsen af den tyndnakkede økse, samt lerkar og rav fra dyssetid. Desuden den tyknakkede økses fordeling, samt de andre oldsager fra jættestuetid. Vi bemærker, at den tyndnakkede økse er talrigst i nordvest, mens den tyknakkede mere hører til inde i landet og mod øst; ellers er fordelingen ret jævn. Det er dog risikabelt at drage slutninger her ud fra, for ved siden af de 45 tyndnakkede økser, der er indtegnet paa kortet, er der endnu 25, hvis findested er ukendt, og ud over de 73 tyknakkede er der 27, som ikke kan placeres. Vi har ingen garanti for, at disse ukendte fordeler sig paa samme maade som de kendte.

Inden vi gaar mere ind paa betydningen af disse økser, skal vi lige se paa nogle bemærkelsesværdige

fund. Først offerfundene, henlagt som gave til gudsdommelige magter: *a.* Ved Møgelgaard i Dybe opdyrkede man i 20'erne en lille mosestrækning. Her fandtes efterhaanden 4 uslebne, tyndnakkede økser. De 3 af dem er i Lemvig musum og maaler i længden 36,8, 29,5 og 20,4 cm. Farven er den samme gulbrune, og tilhugningen er ganske ens; de maa være lavet af samme mand. *b.* En mindre tyndnakked økse, men elegant slebet, kom frem for et par aar siden i randen af en mergelgrav ved Østergaard i Heldum. Den laa ind under en stor, jordfast sten og maa derfor være henlagt med forsæt. *c.* 1866 indkom til nationalmuseet et rundbuget lerkar med hals og 4 smaa ører; det er 18–19 cm højt. Med det fulgte knap 1800 ravperler, hvoraf de fleste er ganske smaa. Det hele var fundet ved tørvegravning i Sortekjær i Tørring, nær op til skellet mod Heldum sogn. Karret stod 5 alen under overfladen og var fyldt med ravet. Det vurderedes til 2 rigsdaler, som sammen med en ducør af 1 rigsdaler udbetaltes finderens. *d.* Et andet ravfund — 176 stykker — fra Strandbjerggaard i Humlum kan næppe forklares som offerfund. I mosejord ud mod Limfjorden, vist paa gammel havbund, laa de i en lille kreds. Perlekæden maa da tænkes tabt i vandet.

Gravene er beklagelsesvis meget faa. *e.* I Lomborg er fundet en »jordgrav«; den indeholdt kun et lerkar, en saakaldt kravehalsflaske. At det er en jordgrav vil sige, at den er uden stenbygget gravkammer; der kan være et gravleje af sten, men det kan ogsaa mangle, og det gjorde det netop her. *f.* Ved planeringsarbejde paa heden i Rom sogn fandtes i en lav forhøjning skaar af 2 lerkar, der er samtidige med den tyndnakkede økse. *g.* Naar vi saa nævner den eneste jættesten

stue¹⁾ er dermed alt sagt om tidens grave; flere kendes overhovedet ikke. Man skal ikke vente sig et imponerende syn af denne jættestue, for der er næsten intet tilbage af selve stuen. Kun 4 sidesten fra gangen, der har været knap 1 m høj, og 14 mindre randsten. Af kamret er der ikke noget. Udgraveren mener, at kamret er ødelagt og dets sten fjernet, ligesom det er sket med gangens overliggere. Senere har der været gættet paa, at kamret slet ikke har været bygget op af sten, men af træ og altsaa er raadnet bort. I saa fald maa der dog være mærker efter de bærende stolper, men udgraveren saa intet til dem. Mon det ikke er denne grav, der omtales i præsteindberetningen fra 1638: »Sønden i sognet er en stor hede, en mil bred og lang, hvorudi findes . . . tvende høje, kaldet Klokstuehøje, hvoraf den ene er udkast og derudi funden en stenstue«. Højens navn og beskrivelsen viser, at der er tale om en jættestue, og ingen anden kendt høj kan bringes i samklang med denne skildring. Teorien om et kammer af træ kan maaske gælde andetsteds, her er den udelukket. Udgravningen er iøvrigt ikke ført til ende. Det nævnes i udgravningsberetningen, at skaar skal være optaget ved randstenene; udgraveren tilføjer for egen regning og i parentes »og brændte ben?«, og antyder der, at de stammer fra bronzealdergrave. Var det ikke rimeligere at tænke paa de sædvanlige offerkar uden for gangen? I saa fald venter partiet paa begge sider af gangen paa en undersøgelse. Fundet fra denne jættestue omfatter 1 tyndnakket, slebet økse, 1 stridsøkse af den kendte jættestueform med dobbelt æg, 2 tyknakkede slebne økser, 1 flækkekniv og 1 flintspaan. Der er intet i vejen for, at den tydnakkede økse og stridsøkse kan være samtidige, men

1) Matr. nr. 13 af Resen hede; ca. 2 km sydvest for Gudum kirke.

de kan ogsaa høre til hver sin begravelse. Den ene af de tyknakkede økser er en sikker enkeltgravsform; den anden er mere regelmæssig, som jættestueøkserne almindeligvis er det, dog ikke finere, end at den ogsaa kan være fra enkeltgravstid. Jættestuen er da benyttet i to perioder. I tidlig jættestuetid har den modtaget et eller to lig, og i sen jættestuetid er der gravlagt to enkeltgravsfolk, hver med en økse og et stykke flint. Den fortæller saaledes noget om folkeskiftet, som det allerede kendes mange andre steder i Midt- og Østjylland.

Vender vi nu tilbage til økserne, saa viser de, at folk har færdedes og boet over hele egnen. Men hvor er disse folk da begravet? De nævnte gravfund kan højest stamme fra fire gravlæggelser. Ud fra dette misforhold mellem bebyggelsens tæthed og gravenes ringe antal kan drages to slutninger.

For det første: »Jordgravene« maa have været den almindelige gravskik baade i dysse- og jættestuetid. At de ikke er fundet, undrer ikke. Deres eneste ken-detegn over jorden er den ganske lave forhøjning, som maaske endda kun fandtes ved et faatal af dem. Og under jorden er det ikke stort bedre; graven har ikke været stensat, knoglerne er opløst, tilbage er kun nogle lerkarskaar og saa maaske en økse; fyldskiftet er ikke let at se for det utrænede øje. Ved jordarbejdet er øksen da det eneste, der iagttages, og da graven ikke er bemærket, henføres den til gruppen »løsfund, markfund«. Det var vist umagen værd at holde lidt bedre øje med findestederne for disse enkeltfundne flinteøkser.

For det andet: Et kort over dysser og jættestuer er ikke et kort over bebyggelsen i stengravstiden. Selvfølgelig har man boet, hvor stengravene er — det kan ikke benægtes; men mangel paa stengrave er ikke et

bevis paa, at stengravsfolket ikke har boet paa stedet. Kun hvis en egn mangler baade stengrave og tidens oldsager, har vi lov til at sige, at den ikke har været beboet af dette folk. Dette faar betydning langt ud over Skodborg-Vandfuld herreder. For alle kort over stengravsfolkets omraade er i overvejende grad bygget paa forekomsten af stengravene. Der er altsaa ikke ført endeligt bevis for, at Midt- og Vestjylland ikke har hørt med til omraadet. Et stort arbejde venter her paa at blive gjort, og jeg kan ikke se andet, end at det er de lokale museer, der maa gøre det. En enkelt forsker (Nils Åberg: kulturmotsättningar inom Danmarks stenålder, 1936) har stædigt fastholdt, at enkeltgravsfolkets kultur er en videre udvikling af stengravskulturen, foregaaet netop inden for denne del af Jylland. Meget sandsynlig er hans teori vel ikke; men den kan ikke affærdiges, før undersøgelsen af omraadet er ført til bunds, og det saa viser sig, at den nye kultur hører til, hvor den gamle ikke findes.

Stengravsfolkets bopladser kender vi foreløbig ikke meget til. Den store boplads paa Mølbjerg i Ølby sogn, der har givet mængder af skiveskrabere, skaar af lerkar af jættestuetype, slibesten, slebne økser osv., skal nævnes, selv om den ligger uden for omraadet, fordi det indtil nu er egnens eneste kendte. I de to Herreder er disse bopladser ikke paavist med sikkerhed. Det betyder sikkert ikke, at de ikke er der. Paa to af de under ældre stenalder nævnte bopladser er der nemlig fundet ting, som knytter dem sammen med stengravstiden. I Smedslund i Nr. Nissum (kort 3, nr. 3) er indslaget ikke ret stærkt; men Nørskov paa Venø (kort 3, nr. 2) har givet saa mange af tidens typiske oldsager, at der blev gættet paa, at stengravsfolket havde boet her.

III. Enkeltgravsfolket og dolktid.

Paa kort 5 er indtegnet fundene fra enkeltgravsfolket og fra dolktid. De klumper sig sammen i den anselige højrække (paa sine steder er der to højrækker), som strækker sig fra Bovbjerg i Trans, gennem Dybe, Ramme, Lomborg, Rom, Fabjerg, Gudum og Resen hen til Kilen ved Struer. Sammenhobningen af fund skyldes for en del, at denne højrække til forskellige tider har været genstand for nationalmuseets undersøgelser; mellem 30 og 40 høje er blevet systematisk udgravede, og naar alt saaledes er fundet frem, fylder det godt paa et kort. Disse samlede fund er saa vidt mulig sat i grupper paa kortet, men det har ikke ladet sig gøre nøjere at fremhæve dem.

Her i højrækken samler sig næsten alle fundene af stridsøkser og tyknakkede flinteøkser af enkeltgravsform. Af den første Slags er der 53 og af den anden 20, derudover 3 skafttapøkser. Uden for højrækken er kun fundet 3 stridsøkser, nemlig 1 fra Høgsgaard i Nr. Nissum, 1 fra den sydligste del af Houe og 1 i Flansmose i Dybe; af tyknakkede flinteøkser 11 og ingen skafttapøkser. Endvidere foreligger 8 stridsøkser, 12 tyknakkede og 1 skafttapøkse, ved hvilke findested ikke er opgivet; men det tør vel formodes, at de allerfleste hører hjemme i højrækken. Mærkeligt er det, at ikke en eneste af disse økser er fundet syd for rækken. Det kan skyldes, at fundene ikke er indkommet til museerne, som ikke har interesseret sig særlig for disse sogne; men forklaringen kan ogsaa være, at indflytningen til egnen er foregaaet østfra, paa langs ad højbæltet. Disse tal viser ogsaa, at skal der findes bopladser fra enkeltgravsfolket, saa maa der ledes i højbæltet — uden for dette er der næppe store chancer. Hidtil har der ikke vist sig nogen, men

der er heller ikke ledt efter dem. Maaske har vi lov til at regne med, at en smule bopladsopsamling fra Nødskov i Lomborg hører til denne tid: det kan ogsaa være, at der ligger en ved Fladhøje i det sydøstlige hjørne af Ramme; den oven for omtalte ved Nr. Vinkel i Heldum er muligvis fra stengravstiden.

Af bemærkelsesværdige fund er der ikke mange. Dog maa stridsøksen fra Flansmose i Dybe fremhæves. Den blev fundet ved tørvegravning under den forrige krig. Det fortælles, at den laa ca. 2 m nede i mosen, og at den først blev set, da den — endnu forsynet med skaft — gik i æltemaskinen. Øksen selv slap fra den haarde medfart med nogle smaa beskadigelser, men da den senere blev genfundet paa læggepladsen, var ethvert spor af skaftet borte. Er det ikke den eneste enkeltgravs stridsøkse, der er set med skaft? Skade, at den ikke stod til at redde. Interessant er det ogsaa, at da nationalmuseet for et par aar siden udgravede 11 høje paa Rom hede, fremkom der fra en af dem en stridsøkse af moler. Ubrugelig til alt, men den døde eller guderne har man altsaa ment at kunne stille tilfreds hermed.

Dolktidens fund omfatter dolke og spydspidser, hjerteformede pilespidser, og de saakaldte »save og segle«. Der er mange fund fra højrækken, men det er betegnende, at $\frac{1}{3}$ af alle de fundne sager hører hjemme uden for denne. De 21 pilespidser stammer alle fra højrækken; de 20 er hentet fra gravene, den sidste er fundet paa en boplads i sydøstspidsen af Rom sogn. Dolke og spyd viser noget andet. Højrækken har 79, udenfor er fundet 44. Af disse 44 hører igen de 36 til mellem højrækken og Limfjorden og kun 8 mod syd. Det betyder, at hele egnen nu er beboet, tættest mod nord og svagere mod syd. Det

kan nu ogsaa være, at dolktidens folk slet ikke har boet i de sydlige sogne; for den eneste stump af en dolk, der kendes fra Nees Sogn (det er et brudstykke af en fin, parallelhugget dolk), er kommet fra Engkjær sammen med oldsager af Gudenaatype. Maaske har det gamle bopladsfolk siddet uanfægtet hernede ved Indfjorden og dens to forlængelser mod øst. Det kan lige nævnes, at vi skal helt frem til romersk jernalder, før disse lave, sandede strækninger tages i brug af bønderne. Saa længe har jægerfolket nok alligevel ikke holdt sig, men det vil blive svært at fremlægge beviser for eller imod deres tilstedeværelse i bronzealderen.

De 19 save og segle er heller ikke helt uden interesse. 4 er fra Venøs nordspids, 3 er fundet i resenmose, 1 er kommet fra Krøjkær i Gudum, 1 fra Øster Armose i Lomborg, 3 er opsamlet langs med Øgendal bæk i det østlige Lomborg og 6 nær ved Rammeaa; den sidste er fra Engbjerg. Disse navne formelig lugter af vand, og helt tilfældigt er det nok ikke. Save og segle er jo blot navne, man har hæftet ved dem. En svensker har formodet, at deres anvendelse var en hel anden, end navnene udsiger. De skulde være brugt til at skære frisk løv af træerne for at skaffe foder til kreaturerne ud over det, man kunde faa af græs og hø fra engene. Fordelingen her i omraadet kunde maaske tyde paa, at han var inde paa det rigtige.

Til afslutning skal bare siges, at vel ser det ud af meget, naar man kigger paa ophobningen af oldsager paa kortene, men det skyldes nok kun det uvante syn. Det har nemlig ikke været skik at indtegne disse ret »uinteressante« oldsager paa kort, baade fordi det regnedes for spildt umage, og fordi der var andre, mere

væsentlige ting at tage fat paa. I de egne, hvor bebyggelsen har været virkelig tæt, og hvor undersøgelserne har været drevet med større iver, vilde det vist være umuligt at faa plads paa et kort. Forhaabentlig har ovenstaaende dog vist, at fremgangsmaaden har sin betydning. Her i Vestjylland kan den gennemføres, og det er min tro, at vi vilde staa med en stærkt forøget viden og med et bedre begrundet syn paa mange problemer, om tilsvarende undersøgelser blev taget op i andre egne. Enhver, der vil ofre lidt tid paa at sætte sig ind i stenalderens historie, kan gennemføre undersøgelserne; der kræves saa sandelig ikke videnskabelig uddannelse for at magte dem. Var det mon ikke noget for lederne af de smaa museer?

Bemærkning til kort 3-5.

Paa kort 3-5 er indtegnet alle de oldsager, det har været muligt at opspore. Først alt det, der findes i Lemvig museum, saa hvad nationalmuseet kunde oplyse (foruden oldsagerne i museet er medtaget ogsaa dem, der er omtalt i sogneberetningerne, i breve m. m.), endelig en del ting, der findes rundt om paa gaardene, og som jeg selv har set. Oldsagerne i Lemvig museum er talrigst fra sognene i nærheden af byen; der findes meget lidt fra Humlum og det sydlige Resen, heller ikke meget fra Nees, Møborg, Bøvling og de sydlige dele af Flynder og Gudum. Harboøre sogn har ikke givet et eneste oldsagsfund og Lemvig intet fra stenalderen. Nogle faa oldsager vides at stamme fra et angivet sogn, men kan ikke placeres nøjere; de er indtegnet, hvor det mentes rimeligt at anbringe dem inden for sognet.

Ud over de paa kortene opførte oldsager findes en hel del i Lemvig museum, som uden at kunne stedfæstes til en bestemt lokalitet dog med rimelighed kan henføres til omraadet. Nogle af dem er omtalt i teksten.

STREJFLYS OVER HANDBJERG-HOVGAARDS HISTORIE

Af Chr. Møller Hansen.

Selve Ordet Hovgaard stammer fra Riddervæsenets Tid, og »Hov« er den danske Form for det tyske »Hof«. Oprindeligt kaldtes den Gaard, som her skal omtales, Hofgaard.

Handbjerg Hovgaards Historie kan spores 500 Aar tilbage eller til Slutningen af Kong Erik af Pommers Regeringstid. — 1438 tilhørte Handbjerg Hovgaard 2 Adelsdamer, Inger Qvie, Enke efter Peder Qvie, (hvis Fader, Niels Qvie, ejede Qviesgaard i Fabjerg) og Søsteren Fru Elle, begge Døtre efter Niels Jepsen til Eskjær i Salling.

Saa vel Fru Inger, som hendes afdøde Mand, var den katolske Tro og Lære inderlig hengiven. Romerkirkens Indflydelse og Virke i Hardsyssel udøvedes ikke mindst gennem Klostrene i Tvis, Gudum og Stubber. Disse opretholdtes navnlig i Kraft af store Godsbesiddelser. Gudum Kloster, som var det mindste af de tre, ejede 90 Gaarde, 2 Møller og adskillige Huse. Til dette skænkede Peder Qvie (til Østergaard) i Gudum Sogn sin Gaard Hvistendal i samme Sogn. En saadan Gave betegnede som »Sjælegivt« eller Sjælegave. Herfor skulde der læses Dødsmesser for Alteret i Gudum Klosters Kirke »for hans Sjæls Bestandelse«.

Peder Qvies Vaaben er et Skjold, som er delt i fire

Felter med Spidsen fra tredie Felt gaende ind i det første. —

Handbjerg Hovgaard er Gods, de har ejet sammen med Fru Elle, og her har Fru Inger Qvie taget Bopæl efter Mandens Død.

Samme Aar, som ovenfor nævnt, 1438, tager de to Søstre Beslutning om at træde ind som Nonner i Stubber Kloster, og de kom ikke tomhændede til Klosterporten, idet de medbragte Gavebrev paa følgende: Handbjerg Hovgaard og desforuden 10 Gaarde og 8 Bol i Handbjerg Sogn *). Af Gaardene nævnes Gydsbæk, Ransborg og Hedegaard. Men de to Søstres store Velstand var ikke dermed udtømt. En Slægtning af dem, Niels Eriksen til Landting, fik tilskødet Borbjerg Mølle og andet Gods, som de ejede.

At saadanne Givere stod højt paa Rangstigen blandt Stubber Klosters Velgørere, kan ikke undre. Deres Navne indskrives blandt dem, der én eller flere Gange om Aaret blev oplæst og desuden ihukommet i Præstens og Nonnernes Bønner. Ret mange Aars Klosterliv blev dem dog ikke beskaaret. Fru Elle døde cirka 4 Aar efter, og Fru Inger Qvie levede ikke 1450. —

I et helt Aarhundrede hørte Handbjerg Hovgaard nu til

Stubber Kloster.

Det menes, at Klosters Oprindelse ligger omkring 1200-Tallet, og at det tilhørte Benediktiner Ordenen. Usikkerheden paa dette Punkt stammer fra, at Klosters Arkivet med alle gamle Dokumenter er gaaet til Grunde, ikke ved Ildebrand, men ved manglende Interesse og Omhu hos rette vekommande. Herom skriver Pastor Villads Christensen i Hards. Aarbog 1911: »Ved Aar

*) Disse Gaarde fulgte i hvert Fald med, da Klosteret solgtes i 1547.

1870 blev Bygningerne af den gamle Herregaard Stubbergaard, som laa paa Klosters Grund, solgt til Omegnens Bønder til Nedrivning, da Ejeren tidligere havde bygget sig en ny Gaard nærmere Kirkebyen (Sevel). Under Nedrivningen af Hovedbygningen faldt Arkivet, en hel Masse gamle Pergamenter og Papirer ned mellem Brokkerne, og Folk tog sig for ligefrem at trille en hel Del af dem ud i Søen for at blive af med dem. Nogle af Folkene tog enkelte Pergamenter med sig hjem, og gamle Folk brugte dem efter Sigende til at lappe deres Skindtrøjer med.

Af den Brug, der gjordes af dem, kan man med Rette slutte, som Dr. phil. O. Nielsen siger, at det var middelalderlige Dokumenter, fordi disse er af blødt Pergament, medens det senere Pergament er stift. Det er saaledes ikke for meget at sige, at her gik Klosters Historie i Søen eller blev slidt op paa Folks Ærmer, og Arkivet fik samme Skæbne som Klosteret selv. Ejeren, Jacob Boserup, sikrede sig dog en halv Snes af Dokumenterne paa stift Pergament, men derfor tilige de ringeste, der slet ikke vedrører Stubber Kloster, men langt senere Forhold i Adelstiden.

Saavidt Villads Christensen. —

Efter en Opgørelse ved Reformationstiden ejede Stubber Kloster 146 større og mindre Gaarde og Bolspredt i 34 forskellige Sogne i Jylland, deriblandt Blidstrup paa Mors, ialt cirka 1200 Td. Hartkorn. Klosters aarlige Indtægter fra alle disse Fæstere mentes at være: 218 Tdr. Rug, 379 Tdr. Byg, 82 Tdr. Havre, 68 Tdr. Mel, 61 Pd. Smør, 102 Svin, 25 Lam, 1 Faar, 184 Høns, 92 Gæs o. s. v.

Næst efter Sevel var Handbjerg gennem sine 19 Fæstere, det Sogn, som svarede mest. De 7 Gange 7 Herligheder, der i Middelalderen tillagdes Stubber

Kloster, bør vel lige nævnes: Kaldsretten til 7 Kirker, 7 Møller, 7 Skove, 7 ferske Søer, 7 Moser og Heder med Tørveskær, 7 grønne Enge, og udenfor Gaardens Enemærker 7 Snese Plove.

Med Reformationens Indførelse i Danmark 1536 sluttede dets Historie. Jordegods og øvrige Rigdomme inddroges direkte under Kronen. Chr. Hvid, den sidste Klosterprior paa Stubber, døde samme Aar.

Iver Juel.

Der indtræder nu en Overgangsperiode paa 10 à 11 Aar, hvor Stubber Kloster er forlenet til 2 Adelsmænd. Fra 1536–1538 til Mogens Kaas til Taarupgaard og Ørslevkloster, men sidstnævnte Aar fik Domprovsten i Hardsyssel, Iver Juel, Forleningen. I Aaret 1546 faar denne Brev fra Kong Kristian d. 3die om, at han (Juel) enten maa købe Klostret eller fratræde som Lensmand. Formentlig har en anden Kongen nærestaende Adelsmand faaet Lyst til det anseelige Gods.

Imidlertid viste det sig, at Hardsyssel Provst magtede den store Ejendomshandel. 6. Marts 1547 erholdt han Skøde paa Stubber Kloster, hvormed fulgte omtrent 150 Gaarde og Bol og betalte herfor 12765 Daler. Desuden paahvilede det ham at underholde de 12 Nonner, som var tilbage fra Klostertiden. Ved denne Akt forvandlede Klostret til Hovedgaarden Stubbergaard, og Handbjerg Hovgaard gik igen tilbage paa Enkeltmands Hænder.

Dens nye Ejer, Iver Juel, er født 1494 paa Bøvling Slot, hvor Faderen, Kjeld Juel til Astrup i Salling, var Lensmand fra 1486–1500. Moderen hed Karen Lange. — Biskop Iver Munk i Ribe var hans Fætter, og han bestemtes tidligt for den gejstlige Stand. Han gik i Ribe Skole i 8 Aar og i Aarhus Skole i 2 Aar.

Fra Københavns Universitet drog han 1517 paa en længere Udenlandsrejse, herunder til Køln, hvor han tog Magistergraden. Senere studerede han i Rom og opholdt sig der i 3 Aar.

Efter sin Hjemkomst blev han Kong Frederik d. førstes Sekretær. En kort Tid Provst i Bergen, hvorefter han beklædte Bispestolen i Oslo. — Forskellige Forhold medførte, at han forlod Norge, og 1526 udnævntes han til Provst for Hardsyssels Provsti med Bopæl i Ribe. I 1535 sendtes han af Kongen i et vigtigt Ærinde til Gustav Vasa.

Snart mangfoldige var de Stillinger og Embeder, som Iver Juel Tid efter anden beklædte, hvilket vidner om ualmindelige Evner og overlegen Dygtighed. Lønborg Bispegaard har han en kortere Periode i Forlening. I Anledning af Udskrivningen af en Madskat i Jylland er han Proviantmester. — 1543 bliver han ved Mageskifte Ejer af Hovedgaarden Rybjerg i Velling Sogn og opførte her en ny Hovedbygning, som stod i cirka 350 Aar.

Stubber Kloster omdannede han til en anseelig og tidsvarende Herregaard med nye Bygninger og lod den sikre ved dybe Grave.

Som et mindre smukt Træk i hans Karakter turde være, at han, omend med kongelig Tilladelse, lod Trandum Sognekirke nedrive, skønt den var vel holdt. Det nedbrudte Gudshus anvendtes til at bygge Sevel Kirke større med, hvori han indrettede Begravelsesplads for sig og sin Slægt.

Man faar Indtryk af, at Iver Juel var den af sine Godser og øvrige verdslige Gøremaal stærkt optagne Mand. Amtsprovstens kirkelige og kristelige Interesse synes ikke at have været stor. — Iver Juels første Hustru, som døde ikke længe efter Bryllupet, hed Anna

Fastie; hans anden Hustru, Mette Munk, var Datter af Hans Munk til Krogsgaard i Tjæreborg Sogn. — Hun var i Slægt med Mogens Munk til Volstrup.

Iver Juel blev ingen gammel Mand. I en Alder af 62 Aar døde han paa Stubbergaard Bartholomæidag 1556 og den paafølgende Søndag begravet i Sevel Kirke »med stor Ære«. Til Begravelsen mødte bl. a. hans Broder Niels Juel til Astrup og de 3 Rigsraader Oluf Munk, Niels Lange og Iver Krabbe, mange Adelsfruer og Jomfruer og saa megen Almue, at der ikke var Rum i Kirken.

Iver Juel og Mette Munks Børn var: Kjeld Juel, Anna Juel, gift med Erik Lykke til Blidstrup og Maren Juel, der 1583 holdt Bryllup med Erik Rosenkrantz til Landting. Efter sine Forældre arvede

Maren Juel

Handbjerg Hovgaard og ovenanførte 10 Gaarde og 8 Bol i Handbjerg Sogn. Moderen, Mette Munk, tilskødede hende desuden Hovedgaarden Rybjerg. Saa vel Juel-Slækten som Rosenkrantzerne hørte til Landets førende Adel. Rigdom i Penge og Gods manglede ikke, Ære, Magt og Anseelse fulgte med. Ved 1551 blev Erik Rosenkrantz til Landting gift første Gang med Margrethe Ulfstand fra Glimminge i Skaane og fik efter Svigerfaderens Død baade denne og Ørup, begge betydelige Godser. — 1557—60 var han Lensmand paa Silkeborg Slot. I 1563, ved Syvaarskrigens Begyndelse, saa han sig i Stand til at forstrække Kong Frederik d. 2den med 10,000 Daler.

Erik Rosenkrantz var selv Deltager i denne Krig og blev saaret i Slaget ved Svartea.

Efter sin Mands Død 1591 blev Maren Juel Ejer af Landting. De sidste Aar af sit Liv boede hun paa

Handbjerg Hovgaard og døde her d. 7. Maj 1624. Begravelsen skete fra Sevel Kirke. I søndre Side af denne Kirkes Kor laa indtil 1885 en sort Sten, som Aaret efter indsattes i Kormuren, hvorpaa er afbildet en Adelsdame i fuld Legemsstørrelse. Under den Levninger af en Kiste. Ligeledes fandtes en Messingplade med følgende Indskrift: »Herunder hviler ærlig og velbyrdige Frue Maren Juel til Ryberg, som havde ærlig og velbyrdige Mand, Erik Rosenkrantz til Landting, og døde paa hendes Gaard Hanberg Hovgaard d. 7. Maj 1624«. »Gud give hende en glædelig og ærefuld Opstandelse med alle Christne paa Dommedag«.

Kristoffer von Gersdorff.

Kort efter Maren Juels Død solgte hendes Arvinger Handbjerg Hovgaard med tilhørende Fæstegods til Kaspar Kristoffer von Gersdorff. — Denne var af urgammel tysk Adel og indvandret fra Krischa i Schlesien. I Danmark blev han gift med Else Munk, Datter af Godsejer Christen Munk. — Gersdorffs Godsbesiddelser var saa betydelige, at de i 1625 anlaas til 2088 Tdr. Hartkorn. Han boede paa Søbygaard i Gern Herred.

I de Aaringer, Kristoffer Gersdorff ejede Handbjerg Hovgaard, opkom der Trætte med Naboen Holger Rosenkrantz til Landting om Fiskeriet i Helle Aa. Det hedder herom i en gl. Beretning: »Albrecht von Nostitz, Gersdorffs Forvalter, aflagde 1. Decbr. 1631 det Vidnesbyrd, »at jeg paa det syvende Aar har boet i bemeldte Handbjerg Hovgaard og da imidlertid har jeg brugt og ladet bruge fri Fiskeri i den Aa Østen ved Handbjerg Hovgaard fra Fly Strøm og ned i Fjorden ved Hellegaarde og det brugt for mig selv saa ogsaa for ærlig og velbyrdig Mand Kristoffer von

Gersdorff til Søbygaard, naar han mig det har befalet, og sendt af hvis Fisk, jeg derudi har bekommet, til Kristoffer von Gersdorff hans Gaard efter hans Befaling, og det uden Forhindring til i Aar. Movrids Nielsen (Rosenkrantzes Foged) det har anfanget«.

Denne Sag kom for Herredstinget, hvorfra Nostitz stævnedes den for Landstinget, men her kuldkaledes Herredsfogdens Dom, »fordi Albrecht von Nostitz kender sig en Adelsmand at være og derfor viste Herredsfogden sig ikke Dommer at være i den Sag«.

Af Kristoffer Gersdorffs Sønner skal nævnes Joakim Gersdorff, f. 1611, der i 1648 blev Rigsraad, 1652 Righofmester. Nøje knyttet til Kongen og Adelen, ophøjedes han efter Statsforandringen 1660 til Rigens Drost og Præsident for Statskollegiet. Sin store Bogsamling, 2865 Bind, testamenterede han til det kgl. Bibliotek.

Kristoffer Gersdorff, der døde 1635, skødede 1632 Handbjerg Hovgaard til sin Datter Dorthé, der var gift med Johan Rantzau til Estvadgaard. Dette Ægtepars Datter, Anna Rantzau, blev gift med

Oberst Johan Brockenhus

til Hindsels, hvilken Gaard han afhændede 1653. — Flere Aar i Forvejen skrev han sig til Handbjerg Hovgaard, som var en Part af den Medgift, hans Hustru fik hjemmefra. Af Johan Brockenhus' forskellige Embedsstillinger anføres: 1639—43 Hofjunker, 1651 Kanonik i Oslo, 1657 Oberstløjtnant, 1658 Lensmand paa Tønsberg, s. A. Oberst til Hest, deltog 1659 i Slaget ved Nyborg, der fik et sejrrigt Udfald for de danske Vaaben. 1664 udnævnt til Stiftamtmand over Aarhus Stift, men afslog at modtage Embedet.

Han forøgede Handbjerg Hovgaards Areal ved at lægge 2 Gaarde, Nejtrup og Knusgaard i Handbjerg

By, »Øde« og lagde deres Ager og Eng til H. H., hvorfor han gav Præsten aarlig 2 Tdr. Rug, 2 Tdr. Byg og hver Højtidsdag 4 Rdl.

1662 var Handbjerg Hovgaard paa 24 Tdr. Hartkorn med 237 Tdr. Hartkorn Fæstegods fordelt paa 34 Gaarde og Bol.

Selskabeligheden florerede stærkt mellem Herskaberne paa de adelige Godser. I Hjerm-Ginding Herred laa med kort Afstand fra hverandre Kvistrup, Volstrup, Handbjerg Hovgaard, Landting, Rydhave, Stubbergaard, Estvadgaard. Navnlig ved Højtideligholdelse af Familiebegivenheder, Bryllupper, Begravelse, Barnedaab o. s. v., blev der god Brug for Herregaardens ærværdige Hovedbygning med de rummelige Gemakker og mange Gæsteværelser.

Paa Estvadgaard hos Frantz Rantzau, g. m. Lisbeth Rosenkrantz, var der Barnedaab i 1654: »Sønnen Palle blev baaren af Sofie Brahe til Odden og havde til Faddere Hrr. Henrik Rantzau til Schøneweide, Jens Juel til Staarupgaard, Erik Rosenkrantz til Havreballegaard, Otto Krag til Trudsholm, Jørgen Rosenkrantz til Krænkerup og Fru Anna Rantzau til Handbjerg Hovgaard. Omegnens Godsejerfamilier har naturligvis været blandt Gæsterne ved denne Lejlighed.

Oberst Johan Brockenhus døde 1673 og Handbjerg Hovgaard tilfaldt hans næstældste Søn

Jørgen Brockenhus,

den først kendte Ejer, som er født paa H. H. — Ligesom Faderen gik han Militærvejen, var 1671 Major, og stod som saadan ved Rantzaus Dragon-Regiment, Oberstløjtnant, 1676 Oberst og Chef for et Dragon-Regiment, udmærkede sig i høj Grad i Slaget ved Lund, saaret 1677 i Stormen paa Malmø, faldt d. 14.

Juli samme Aar ved Billebjerg. I en ung Alder døde han for sit Fædreland. — Havde Jørgen Brockenhus levet længe nok, var han endt som General. — Han var gift med Catrine Magdalene von Lohausen, der 1679 skødede Handbjerg Hovgaard til Peder Høg, Viborg. Efter dennes Død kom den 1681 til hans Arvinger, Sønnen, Hospitalsforstander i Viborg, Niels Høg og Svigersønnen, Provst Chr. Soelgaard, Holstebro. Fra dem gik Handbjerg Hovgaard ved Skøde af 13. Marts 1682 til

Godsejer Chr. Linde.

Han er født i Holstebro d. 26. Decbr. 1626, Søn af Borger og Købmand Chr. Jepsen Linde, der var født i Linde By. Efter dennes Død 1652 overtog han Faderens Ejendom og Forretning Nørregade 27. Chr. Linde holdt 1660 Bryllup med sit Næstsødskendebarn Dorothea, f. 4. Marts 1639, Datter af Borgmester Niels Sørensen Soelgaard, Holstebro.

Nogle har ment, at Chr. Linde begyndte sin storeslaaede Løbebane aldeles blottet for Midler. Andre har troet paa Sagnet om Metaltruget, som han ved en Tilfældighed skulde have tiltusket sig for nogle faa Rigsdaler, men som saa viste sig at være purt Guld til en Værdi af 19000 Rdl.

Hverken den ene eller den anden Opfattelse har noget med Virkeligheden at gøre. Sandheden er, at Chr. Linde var i Besiddelse af fremragende Købmandsegenskaber og efterhaanden oparbejdede en mægtig Handelsvirksomhed. —

Den vel ikke ret store Driftskapital, han havde i Arv fra Faderen, forøgedes ved Giftermaalet med Dorothea Soelgaard. Borgmester N. S. Soelgaard ansaas for en velhavende Mand.

Chr. Linde levede i en bevæget Tid, og han for-

stod i høj Grad at udnytte Konjunkturerne. Til Hærens fik han store Leverancer; især under den skaanske Krig 1675—1679 gør han meget betydelige og indbringende Forretninger, og han har da indset det fordelagtige i selv at være Producent af mange af de Ting, han skulde bruge til sine store Vareleverancer, ikke mindst til Hærledelsen: Korn, Heste, Stude, Faar o. s. v.

Ud fra dette Synspunkt vil man bedre forstaa Grunden til Købene af de mange Herregaarde. Det gav den rette Vekselvirkning og ofte dobbelt Fortjeneste.

Den første Herregaard, som blev Chr. Lindes, var Stenumgaard i Raasted (1670), 24 Tdr. Hovedgaards-takt og 67 Tdr. Hartkorn Fæstegods. Prisen var 3764 Rdl. Siden købte han i Idum og Raasted mange Gaarde, deriblandt Burlund, Kelddal, Nørgaard, Idumlund og Hestbjerg i førstnævnte Sogn, og i sidstnævnte Gl. Mølle, Ny Mølle, Gl. Raasted, St. Blæsbjerg, Gaasdal, Femhøje og lagde under Stenumgaard.

1678 har han Hovedgaarden Kvistrup i Gimsing i Forpagtning. Handbjerg Hovgaard var det andet af Chr. Lindes Godskøb. Snart forøgede han dens Tiliggende ved Køb af flere Fæstegaarde. Hovedgaards-Hartkorn opgjordes til 25 Tdr. og 3 Fdk. Marken beskrives saaledes: Den hayde 12 Tægter, af hvilke 7 laa til Græs, de andre vare besaaede. Desuden var der nogen Udmarksjord besaaet med Havre; der laa 5 Huse paa Gaardens Mark. Af Marker nævnes Egshave, Breddug og i Udmarken Timmenhage. Vest for Handbjerg By laa en Mark, kaldet Gribsjord eller Fællid, som Bymændene havde haft til Brug og Præsten faaet god Tiende af. Denne blev i Landmaalingen næsten i Helhed lagt til Hovedgaardens Areal.

Den 23. Juli 1681 fik Chr. Linde kgl. Bevilling »for

sig, sin Hustru og deres Livsarvinger at nyde lige Privilegier med Adelen for de adelige Slægtsgaarde med Jordegods, som han enten allerede havde været forarsaget at antage i Gælds Betaling eller tilforhandle sig«. — Før 1660 var det saaledes, at uadelige vare forpligtede til straks igen at udbyde til en Adelsmand den Hovedgaard, som de af ovennævnte Grunde overtog. Adelen havde stadig megen Indflydelse, man saa ikke gerne Borgerlægter paa de gamle Adelsgodser. For at afvæbne al Kritik i saa Henseende har Chr. Linde fundet det rigtigst at have en Bevilling med det kgl. Segl i Lommen.

Efter nogle Aar som Parthaver, rykker han 1683 ind som Eneejer af Volstrup i Hjerm Sogn, denne Perle blandt Egnens Herregaarde. Den var ukomplet ved Overtagelsen, men allerede samme Aar købte Chr. Linde en Mængde Bøndergods til Sikring af »den adelige Frihed«. Adelig Frihed var som bekendt afhængig af, at Godsejeren i en Radius af 2 Mil nær Herregaarden ejede mindst 200 Tdr. Hartkorn Fæstegods. Til Gengæld skulde denne overfor Kronen garantere Landgilde og andre Skatters rettidige Indbetaling fra Fæsterne.

Omtrent samtidig med Volstrup købtes Hovedgaarden Øgelstrup i Raasted Sogn, dertil Part i Raasted Sogns Kongetiende. Øgelstrup lagdes under Stenumgaard. —

Den 17. Marts 1685 bliver Chr. Linde Ejer af Mølstrup i Timring Sogn, hvormed fulgte Grimstrupgaard og Grimstrup Mølle samt 8 andre Fæstegaarde. Da Mølstrup ligeledes var ukomplet, erhvervede han hurtigt, hvad der manglede i de 200 Tdr. Hartkorn Fæstegods og mere til. Nogle Aar efter er denne Gaard oppe paa ialt 325 Tdr. Hartkorn.

Den sjette Herregaard blev Pallesbjerg i Staby, som Chr. Linde ejede fra 1692, hvortil hørte foruden Fæstegods Staby Kirke, Konge- og Kirketiende. — Af Gaarde nær Holstebro som Chr. Linde ejede, skal nævnes: Nørlund i Maabjerg, Arlund, Kobberup og Brusen i Mejrup, Ausumdal i Vejrum.

I Haasum Sogn, Sydsalling, er Chr. Lindes Øjne standset ved Kjærgaardsholm. Denne fik han Skøde paa 27. Marts 1693 med $43\frac{2}{3}$ Td. Hartkorn Hovedgaardstakst og 115 Tdr. Hartkorn Fæstegods. Tillige købte han nogle Aar senere Kirke- og Kongetiender i Nærheden af Skive navnlig i Hvidbjerg og Hem Sogne.

Fra 1699 er Hovedgaarden Lindtorp i Asp Sogn i Chr. Lindes Besiddelse. Denne Gaard opbyggede han og gav den en ny teglhængt Hovedbygning med 2 Fløje. Endvidere købte han Aaret efter 5 Gaarde i Linde By, bl. a. ogsaa Faderens Fødegård og 7 andre Gaarde i Asp Sogn, som lagdes under Lindtorp. Samme Aar erhvervede han den betydelige Selvejergaard Tiphede i Timring, der gik til Møltrup.

Ikke alene som den store Forretningsmand og Gods-ejer er Chr. Linde en højst imponerende Skikkelse for sin Tid; men ogsaa som Bankier er han i Virksomhed og til Rede med Bistand ved at anbringe rede Penge navnlig i Herregaarde, naar tilstrækkelig Sikkerhed ydedes.

Han havde saaledes 11000 Rdl. staaende i Bækmark og Ulfsumd i Skodborg Herred. Disse Gaarde var paa dette Tidspunkt forenede under én Ejer. Da Renterne af 5 % Obligationen ikke erlagdes rettidigt, opsigde Chr. Linde Kapitalen ifølge Gældsbevets Ordlyd med $\frac{1}{2}$ Aars Varsel. Ved Skøde af 29. April 1704 overtog han de nævnte Gaarde, ialt 294 Tdr. Hartkorn, hvor- med fulgte Nees Kirke.

Omtrent samtidig købte han Hovedgaarden Krogsdal i Nørre Felding Sogn og Nr. Felding Kirke. — Bøndergods ophobede han i Mængde for at lægge samme under de respektive Hovedgaarde og gøre disse complete.

Et Eksempel herpaa er, da han i 1689 tilmageskiftede sig en stor Del øde Krongods, ialt 14—15 Gaarde i Hjerm Sogn. Ved en Auktion i 1703 erhvervede han sig en Mængde Strøgods.

Som god Patriot ydede Chr. Linde adskillige Gange Kgl. Majestæt Laan. Kong Frederik d. 4de udstedte 19. Juni 1700 en Obligation til Chr. Linde paa 6000 Rdl. Denne fik Sikkerhed i sine egne Godsers Skatter, som han kunde tilbageholde, hvis Kapital og Renter ikke betaltes rettidigt. Hele Gælden skulde afvikles Juni Termin 1704. Renten var 5 % og gav saaledes Chr. Linde en Indtægt paa 1200 Rdl.

Et mægtigt Arbejde i Forbindelse med en genial Evne til i afgørende Øjeblikke snart altid at træffe de rigtige Beslutninger havde gjort Chr. Linde til en af Landets rigeste Mænd. Han var Ejer af 3500 Tdr. Hartkorn, nok til saavel et Grevskab som et Baroni, dertil rentebærende Papirer, Varelagre, flere større Ejendomme i Holstebro etc.

Det maatte anses for en Retfærdigheds-Akt, at denne mærkelige og betydelige Mand for sine mange Fortjener af Fædrelandet ophøjedes i Adelstanden. Kong Frederik d. 4de signerede Chr. Lindes Adelsbrev, der bærer Datoen 17. Oktober 1704. Hans Adelsvaaben er et tværdelt Skjold, i det nederste Felt en opspringende vinget Lindorm med spyddannet Tunge, i det øverste et Lindetræ og paa Hjælmen en liggende Lindorm.

I Chr. de Lindes og Dorothea Soelgaards Ægteskab var der 17 Børn, hvoraf 9 døde som smaa. De øvrige,

4 Sønner og 4 Døtre, vil nedenfor blive omtalt. — Volstrup var det Sted, hvor Chr. de Linde helst yndede at opholde sig, naar han var fraværende fra Holstebro. De mange vidtspredte Godser gav naturligvis Anledning til adskillige Rejser, Forhandlinger og Opførelser med Godsforvalterne, de saakaldte Ridefogder, Møder med Fæsterne, Opkøb af Gaarde o. s. v.

Paa en saadan var han i Sommeren 1706 kommet til Pallesbjerg. Her blev han alvorlig syg, og Døden indhentede den altid virksomme Mand.

Chr. de Linde døde d. 9. August og opnaaede en Alder af knap 80 Aar. Han havde da været Enkemand i 21 Aar, idet hans Hustru, Dorothea Soelgaard, afgik ved Døden 12. August 1685 kun 46 Aar gl.

Allerede 1667 havde Chr. de Linde ladet indrette en Familiebegravelse i Holstebro Sognekirke, og her stedtes han nu til Hvile efter sit lange arbejdsfyldte og bevægede Liv. —

I Bøger, som giver Oplysninger om den afdøde Stormand, møder vi den Opfattelse, at Rigdom, Ære og Anseelse i denne Verden ikke beherskede ham saaledes, at han derover forglemte sin Sjæls Frelse og evige Bestemmelse. Han beskrives som en Kristen, hvis Velfærd og Lykke stod i Guds Haand. — Hans Breve bærer Præg af Gudsfrygt og Fromhed. Ved Kaldelsen af en Sognepræst til Hjerm, Gimsing og Venø, siger han, at »den er sket efter foregaaende Bøn og Paakaldelse af Menigheden og mig«. Han begrundede Oprettelsen af et Legat, 1000 Rdl., til Holstebro Latinskole med »den store uforskyldte og overflødige Naade, Gud havde bevist ham og hans Hus«.

Paa et Portræt, som nu ikke kendes mere, stod følgende Linier, der hentyder til Forgængeligheden af alt det jordiske Gods, Chr. de Linde havde samlet sig:

»To Gange fire Herregaarde
 Undte mig kun fire Fjæl,
 Men Gud evig Ære vorde
 Som annammede min Sjæl«.

Chr. de Linde efterlod sine Børn ikke blot Gods og Guld, men ogsaa den Glans, som Adelskab, ikke mindst den Gang, kastede over Ihændeheren, og som vel gav Forpligtelser, men ogsaa mange Rettigheder. —

Cicilie Linde f. 1661, det ældste af Ægteparrets Børn, blev i en ganske ung Alder gift med Henrik Hiermin, Sognepræst til Hjerm og Gimsing. Hun døde 1679 efter en Søns Fødsel. Med denne Søn, Magister Jens Hiermin, Sognepræst i Hjerm 1700—1742, hvis Bedstefader Chr. Linde var, kom der mange Penge til den vestjydske Præstegaard, saa mange, at Stuerne der delvis blev for trange. — Magisteren købte 1709 Herregaarden Ausumgaard i Vejrum. Den blev straks kompletteret med tilkøbt Fæstegods og Tiender, og han ombyggede Gaarden. I 1718 ser vi ham udlaane 4200 Rdl. til Niels Overgaard paa Kvistrup. —

Jens Hiermin døde 1742, hvorefter Sønnen Thomas Just Hiermin fik Faderens Præsteembede og arvede Ausumgaard, blev Herredsprovst og Konsistorialraad. 1750 optoges han i Adelstanden under Navnet Jermiin, oprettede 1777, sammen med sin Hustru, Karen de Poulsson, Stamhuset Ausumgaard, Hovedgaardstakst, Fæstegods og Tiender, ialt 642½ Hartkorn.

Else Linde f. 1665, gift 1686 med Daniel Fischer til Silkeborg. Hun døde 2 Aar efter Brylluppet.

Maren de Linde f. 1672 blev forlovet med Lindefamiliens Huslærer, Niels Leth, der var af norsk Herkomst, og gift med denne 1693. Partiet var vel ikke heltud efter Ønske, eftersom Svigersønnen var uformuende; men Godsejeren lod det passere som den,

der nok havde Raad til at sætte de Unge i Vej. De arvede 1706 Hovedgaarden Lindtorp med alt tilhørende Gods. Samme Aar købte Niels Leth Nørre Vosborg, som paa dette Tidspunkt vist havde ialt omkring 700 Tdr. Hartkorn. Ogsaa paa anden Maade smilede Lykken til den fordums Huslærer, idet han af »sær kongelig Naade« blev adlet d. 30. Januar 1708. Dynastiet de Lindes Indflydelse paa »allerhøjeste Sted« har her gjort sig gældende. Men Niels de Leths Dage som Godsejer og Adelsmand blev ikke mange. Han døde 1711 kun 43 Aar gl. Hans Hustru, Maren de Linde, overlevede ham i 44 Aar og døde 1755.

Anna Margrethe de Linde f. 1677, gift 1702 med Godsejer Major Janus Friedenreich til Palstrup, Vindeumsgaard, Kjærsholm i Viborg Amt. — Krogsdal i Nr. Felding tilfaldt dem 1706.

Niels de Linde f. 1678, der i sin Ungdom berejste mange af Europas Lande, var en Mand med betydelige Evner og vid Horisont. Efter Faderens Død fik han Hovedgaardene Kjærgaardsholm og Møltrup. — 1718 holdt han Bryllup med Karen Rosenkrantz, Datter af Anders Rosenkrantz til Landting i Ejsing og Tirsbæk i Vejle Amt. Allerede medens Svigerfaderen levede, blev Niels de Linde Ejer af Tirsbæk, og efter dennes Død Halvpart i Landting. Han skildres som en meget dygtig og vennesæl Herremand, der indførte mange Forbedringer paa sine Godser, bl. a. ombyggede han Kjærgaardsholm og anlagde storslaaede Park og Haveanlæg paa Tirsbæk. Ialt ejede han omkring 2000 Tdr. Hartkorn. Hans Død indtraf 12. Aug. 1746.

Frantz de Linde f. 1681, arvede Pallesbjerg, Steenumgaard med Øgelstrup og købte senere baade Timgaard og Sdr. Vosborg. De fire Godser gik op til mere end 1300 Tdr. Hartkorn. — Han ægtede 1713 Helene

von Bassen, Datter af Godsejer Casimir von Bassen til Hovedgaarden Tandrup i Thy.

Om Frantz de Linde skrives bl. a., at han var en hjertensgod Mand, der faderligt sørgede for sine Bønder og Undergivne. Han oprettede et Legat til Fordel for Skolevæsenet og Trængende i Staby og Madum Sogne. Død 1765 i en Alder af 84 Aar. —

Christian de Linde f. 1684 overtog Godserne Bækmark og Ulfund. Han forøgede disses Hartkorn ved Køb af mere Fæstegods. 1731 købte han af Sofie Gyldestjernes Arvinger Holmgaard i Møborg samt Krogsgaard i Flynder, ialt 423 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn. — Christian de Linde var gift med Anna Maria Poulsson af Adelslægten Poulsson fra Gunderupgaard i Gislum Herred.

Christen de Linde jun.

f. i Holstebro 1664, den ældste af gamle Chr. Lindes Sønner, modtog som Arvepart Handbjerg Hovgaard og Volstrup, der vare Nabogaarde, da Fæstegodset grænsede sammen. — Han var aabenbart en Mand af samme solide Støbning som Faderen. Hvad han fik efter ham, forstod han at bevare og forøge. Ved Flid og Dygtighed vandt han almindelig Agtelse, og der herskede et godt Forhold mellem Godsejeren og Fæsterne. I sine yngre Aar har han været Faderen en god Medhjælp og Støtte ved Bestyrelsen af det meget Jordegods, der efterhaanden ophobedes.

Han holdt i 1696 Bryllup med Ellen Maria von Obelitz, Datter af B. G. von Obelitz og Jytte Gyldestjerne til Aabjerg i Vedersø. Som nygifte tog de Bopæl paa Handbjerg Hovgaard, men flyttede vistnok 1706 over til Volstrup. I Aaret 1703 fik Christen de Linde som sin Hustrus Mødrenearv Halvdelen af Aabjerg. Senere tilkøbte han sig den anden Halvpart,

hvorfor han betalte 7225 Rdl. kurant og 2 Speciedu-
kater i Guld. Til Aabjerg hørte ialt 265 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn.

1707 købte han af Generallojtnant H. J. Hvitfeldt en
Part, 79 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, i Stubbergaard for 6964 $\frac{1}{8}$ Rdl.
Flere forskellige havde dette Tidspunkt Parter i Stub-
bergaard, og det har nok været Chr. de Lindes Hensigt
at udkøbe de øvrige Ejere; men dette lykkedes ikke.

I hans Tid har Handbjerg Hovgaards samlede Hart-
korn ligget ved 300 Tdr., Volstrups med Konge- og
Kirketiende er 488. Resultatet bliver en samlet Gods-
mængde paa 1133 Tdr. Hartkorn.

Chr. de Linde stiftede et Skole-*Legat* i Hjerm, hvor-
til henlagdes nogle Hartkornsindtægter af Gods paa
Venø, bl. a. fra Gaarden Sønderskov. Til Hjerm Kirke
havde han Patronatsret og lod her indrette Begravel-
sesplads for sig og sin Hustru. Chr. de Linde jun.
døde 1723 og hans Enke, Maria von Obelitz, 1727.

— — —

Ovenstaaende kortfattede Meddelelser fortæller om
uhyre Rigdomme indenfor samme Slægt. De histori-
ske Overleveringer gaar i Almindelighed ud paa, at
den gamle Chr. de Lindes Sønner og Svigersønner
ejede 22 Hovedgaarde, som med Fæstegods, Kirke-
og Kongetiender udgjorde 8 à 9000 Tdr. Hartkorn.
At de ogsaa derudover var i Besiddelse af en god
Slump rede Penge, ses af, at Linderne aldrig gik af
Vejen for Køb af et større Gods, naar dette gav For-
del og laa bekvemt paa deres Vej. —

Henrik Juul de Linde.

Chr. de Linde jun. og Hustru efterlod sig 2 Døtre
og 5 Sønner, af hvilke den næst yngste, Henrik Juul
de Linde, blev tildelt Handbjerg Hovgaard. I Tyve-
aarsalderen indgik han 1729 Ægteskab med sit Sø-

skendebarn, Helene Christine Hiermin, Datter af Mag. Jens Hiermin til Ausumgaard.

Paa forskellig Maade mærkes det, at Henrik Linde ikke alene ejede Handbjerg Hovgaard, men ogsaa, modsat flere af de foregaaende Ejere, stadig boede der. Han ofrer meget paa Haveanlæg, bygger Teglværk og Mølle, oprettede et saakaldt Hospital. Herom skriver Sognepræsten 1766: »Gaarden burde egentlig kaldes Handbjerg Havgaard af den prægtige store Have, velb. Henrik Juul Linde i sin Tid har anbragt omkring Gaarden, særdeles paa den østre Side ud til Engen, hvor han har ladet opfylde en stor Plads i en stærk Morads og derpaa ladet plante en stor Mængde baade af vilde og tamme Træer, af hvilke sidste avles mange rare Slags Frugter. Sønden for Gaarden er anlagt et godt Teglblænderi og vesten for opsat en Vejrmølle paa Gaardens Mark«.

I Ejsing-Handbjerg Pastorats Kirkebog er indført følgende: »Den 23. Oktober 1758 døde velb. Kaptain Casper de Linde; thi der han med sin Hrr. Broder velb. Henrik de Lindes Frue, velb. Fru Helene Christine Hiermin, var udgangen af sit Logement paa Handbjerg Hovgaard og med hende vilde spadsere hen over til Volstrup, da just, der de vare komne til Neder Telling i Hjerm Sogn og især til Anders Kallerups Lade, besvimedede han hovedkulds og i en Hast i samme Øjeblik omvekslede Tiden med Evigheden. Straks derpaa blev hans afsjælede Legeme efter velb. Fru de Lindes Ordre og Anstalt skikkelig lagt paa Anders Kallerups Vogn og ført til Handbjerg Hovgaard. 10. Novbr. blev han hensat i den adelige Begravelse i Handbjerg Kirke og Dagen efter ført til Hjerm Kirke og hensat i den adelige Begravelse«.

Kaptain Caspar Obelitz de Linde var født paa Hand-

bjerg Hovgaard 1699. I 20 Aar tjente han ved Hæren og tog Afsked 1750. Som yngre Mand ejede han Staby Kærgaard. Ved sin Død havde han bl. a. en større Forretningsejendom i Holstebro og sin egentlige Bopæl dér; men ofte har han vistnok gjort kortere og længere Besøg hos Broderen og Svigerinden paa Fødegården i Handbjerg. Kaptain de Linde var Enkemand, hans Hustru, Elisabeth v. Repsdorff, døde 1732.

Henrik Juul Linde prydede Handbjerg Kirke, som han ejede, paa forskellig Maade. Herom hedder det bl. a.: »Til Alteret har han givet et prægtigt Alterklæde med Messehagel af Gyldenstykke samt en ny Messeskjorte, for Altergulvet et Træ-Spinkelværk og »Sætsen« klædt med Ruslæder, midt i Kirken ladet ophænge (1759) en Lysekrone med 12 Arme, hvorudi brænder 12 Vokslys, hver Jule-, Nyaars- og Heligtrekongedag. Ogsaa de drevne Messing-Alterstager ere skænkede af Henrik Linde«.

Tillige fornyede han Kirkens Altertavle, der fik en Indskrift, rimeligvis forfattet af Sognets Præst, og i hin Tids højtklingende Stil:

»Et Tusind Syv Hundrede Ni og til Tive
Gud Æren derfor alene at give,
Blev Handberg Kirke af Ejeren sin
Velædle Hrr. Linde og Frue Hiermin
Hel ganske indvendig af ny repareret
Og siden ved Cronen og Malning stafferet.
Paa egen Bekostning De gjorde det alt
Og gør sig af Himmelen alene betalt«.

Sognepræsten, Jens Nielsen Møller i Ejsing, der havde Handbjerg til Anneks fortæller om et Par Bryllupper i Henrik Lindes Tid: »3. Marts 1744 viet Peder Madsen og Anne Koch paa Handbjerg Hovgaard (N. B. det bedste Bryllup hidindtil). — 30. Sept. 1746 viet Msr. Hillersbrand Holst og Mademoiselle Anne

Sofie Schultz paa Handbjerg Hovgaard. Brud og Brudgom ofrede hver 1 kurant Dukat og af Følgeskabet 8 Kr. og i smaa Mønt 2 Sletdaler »laus deo« (Gud ske Lov).

Fru Helene Christine de Linde, f. Hiermin, døde 16. Decbr. 1762. Henrik de Linde var Enkemand nogle Aar, blev saa gift med en Justitsraadsdatter, Maria Elisabeth Pedersen, der døde 1770 efter et Aars Ægteskab. Hans tredie Hustru, som han holdt Bryllup med i 1775, var Birgitte Sofie v. Muderspach fra Herregaarden Trinderup ved Hobro.

I 1761 lod Henrik Linde indrette en overhvælvet Begravelse for sig og sin dalevende Hustru i nederste Stokværk i Handbjerg Kirkes Taarn. — 1. Maj 1763 overdrog han sin ældste Søn, »velbaarne Jens de Linde sin kompletterede Herregaard med al sin Besætning, samt Handbjerg Kirke«. Han reserverede at blive boende al sin Livstid paa Gaarden i egne indrettede Værelser og iøvrigt fuld Forplejning. —

Henrik Juul de Linde, som var blind de sidste Aar af sit Liv, døde 15. Novbr. 1783 i en Alder af 74 Aar.

Jens de Linde

er født paa Handbjerg Hovgaard 1732. Sammen med Broderen, Chr. de Linde, der kom til Møltrup, fik han i sin Opvækst Undervisning hos Magister Morten Lund i Ørre Præstegaard. Denne var ved Giftermaal noget i Familie med Linderne. Ogsaa Jens Linde fulgte Traditionen og giftede sig med en adelig Dame. Han holdt i 1764 Bryllup med Margrethe Sophie Krabbe, Datter af Ole Rudolph Krabbe og Frederikke Lovise Bilde til Mindstrup i Hvejsel Sogn, Vejle Amt.

Jens Linde, som 1777 udnævntes til Justitsraad, satte sin Fødegård et smukt Eftermæle ved at opbygge den stilfulde Hovedbygning, som den Dag i Dag

efter 168 Aars Forløb har holdt til Tidernes Omskiftelser. I en Beskrivelse hedder det: »Handbjerg Hovgaards Hovedbygning, der ligger mod Øst til den store gamle Have og Plantning, som ogsaa strækker sig nord for Gaarden, bestaar af 3 sammenbyggede Fløje, 1 Hovedfløj eller Midterfløj med gennemgaaende Frontspids og 2 mindre Sidefløje opført af hvidpudset Grundmur i et Stokværk og tækket med Tegl. Hovedbygningen, som med Avlsgaarden ligger i en Lavning, er opført eller ombygget i sidste Halvdel af det attende Aarhundrede af Justitsraad Jens Linde, hvis Navn sammen med Hustruens, Margræthe Sophie Krabbes, og Aarstallet 1775 med deres farvelagte Vaabener er opsat paa en Plade over Hovedindgangen tilligemed følgende Linier:

Lad os heri
 Trygge bo
 Til vi nyde
 Himlens Ro. —

Grave har gaaet omkring Borggaarden. — Gaarden har en smuk Beliggenhed ved det brede Engdrag ved Helle Aa, med Udsigt mod Rydhave.

Den 13. Marts 1782 havde Lindeslægten besiddet Handbjerg Hovgaard i 100 Aar, og det faldt i Jens Lindes Lod at fejre dette sjældne Jubilæum, omtrent samtidig med at han selv fyldte 50 Aar. Stavnsbaandsløsningen 1788 og de paafølgende store Landboreformers Gennemførelse, bl. a. Fæstegodsets Overgang til Selveje, var ogsaa noget af det, som Jens Linde i sin Stilling som Godsejer fik en Del at gøre med de sidste Aaringer, han levede. — Snart hører vi noget om, at Handbjerg Hovgaards Hartkorn er reduceret med over 150 Tdr., saa Justitsraad J. L. har rimeligvis bortsolgt ikke faa af de til Hovedgaarden hørende Fæstegaarde.

Jens de Lindes Død indtraf d. 29. Marts 1799. — Hans Enke, Margrethe Sophie Krabbe blev 78 Aar gl. og døde paa Handbjerg Hovgaard 26. Sept. 1811. I Ægteskabet var ingen Børn; men der har sikkert været Aftale om, at den smukke og gode Gaard ved Limfjorden ikke maatte gaa ud af Slægtens Besiddelse. Vistnok ret snart efter Mandens Død tilskødede Jens Lindes Enke Handbjerg Hovgaard til Svogeren

Oberst Chr. de Linde,

der saaledes paa sine ældre Dage blev Ejer af Fødegården, hvor han saa Dagens Lys 26. April 1734. Da han 1773 købte Møltrup i Timring Sogn, var han Kaptain i Infanteriet og samme Aar holdt han Bryllup med Hedevig Sofie Lüttichau. Oberst Linde var en ualmindelig dygtig, men tillige human og imødekommende Godsejer. Han ombyggede Møltrup, flyttede Gaardens Hovedbygning, over hvis Indgangsdør man ser de Lindes og Frues Adelskjolde og Navne samt Aarstallet 1777.

Omtrent 1 Aar efter sin Hustru, Hedevig Lüttichaus Død 1779, giftede Oberst Linde sig med Ytte Dorteia Marie de Grib, Datter af Konsistorialraad de Grib og Hedevig Chatrine Zytphen til Volstrup i Hjerm Sogn. Der var ret stor Aldersforskel, idet Brudgommen var 46 og Bruden 18 Aar. Det ældste af deres mange Børn, Henrik de Linde (fra 1808 Ejer af Handbjerg Hovgaard) er f. 20. Febr. 1782. Han blev hjemmedøbt, men d. 14. April var han i Kirke og havde til Fædere: Fru Majorinde Høeg til Volstrup, som var Gudmoder, Hrr. Etatsraad Schou til Bustrup, Hrr. Kammerherre Sehested, Hrr. Justitsraad Jens de Linde og Frøken Deden.

De sidste Aar af sit Liv tilbragte Oberst de Linde

paa Handbjerg Hovgaard, hvor han døde 12. Juni 1812. Og i 1838 melder Handbjerg Kirkebog: 24. Juni døde og 4. Juli begravedes Ytte Dorteia Maria de Linde, f. de Grib, Enkefrue efter Oberst de Linde.

Den fornylig afdøde Branddirektør Søren de Linde i Holstebro nedstammer fra Oberst de Linde og Hustru f. de Grib. Disse vare han Oldeforældre.

Henrik de Linde.

I en Alder af 26 Aar fik Henrik de Linde, der var stud. jur., 1808 Skøde paa Handbjerg Hovgaard. Faderen, Oberst de Linde, var da 74 Aar gl., og har ønsket at lægge Ansvaret over paa yngre Skuldre. Prisen ansattes til 35000 Rdl. — Størstedelen af Fæstegodset var da bortsolgt. De fordums Fæstere er nu blevet Selvejere.

Henrik Linde var gift første Gang med Bolette Weirsøe, men hun døde knap et Aar efter Brylluppet d. 31. Januar 1813. Med sin anden Hustru, f. Kellinghusen, havde han flere Børn, bl. a. Sønnen Chr. de Linde, f. 1815, der kom til Gerning Sogn i Viborg Amt, hvor han ejede Bundgaard, 11 Tdr. Hartkorn.

Den 31. Oktober 1815 stillede Henrik Linde Handbjerg Hovgaard til Auktion. Af Bekendtgørelsen anføres: Dertil hørte 25 Tdr. Hartkorn fri Hovedgaards Takst og nogen Bondejord; men under selve Gaarden brugtes kun 11½ Tdr. Hartkorn, medens Resten var bebygget af 26 Jordbrugere, der svarede 325 Dages Arbejde, 7 Tdr. Korn, 20 Lispund Smør, 245 Rbd. Til Gaarden hørte Handbjerg Kirke, den halve Korn- og Kvægtiende, det bekendte gode Fiskeri i Helle Aa og Afgift af Fiskeriet ved Handbjerg Land. Hovedbygningen var vel indrettet og vedligeholdt for en mer end borgerlig Familie, og der var 2 store Haver

med mange Frugttræer og en smuk lille Skov. Der holdtes 10 Høveder, 10 Heste og avledes 200 Læs Hø. —

De svære Krisetider, som netop da gæstede vort Fædreland, har vel gjort, at der ingen Købere indfandt sig til Auktionen. Henrik Linde slog sig saa til Ro paa sin prægtige Gaard og forblev boende dér i en lang Aarrække. —

1821 skænkede han Handbjerg Kirke en ny Klokke, som fik følgende Indskrift: »Bekostet omstøbt af højvelbaarne Hrr. v. Linde 1821. Støbt i det Reimerske Klokkestøberi i Randers 1821«. Da Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab stiftedes ved et Møde i Holstebro 29. Oktober 1820, var Henrik Lindes Navn blandt de første i Medlemsprotokollen, ligesom han ogsaa var én af de første paa Egnen, der merglede sine Marker.

Den kendte Gaardmand og Lægprædikant Ivar Viftrup, der fra 1820 blev Nabo til Handbjerg Hovgaard, tjente i sin Ungdom Henrik Linde som Avlskarl.

I Aaret 1843 gik Handbjerg Hovgaard over paa andre Hænder. Køberen, som meldte sig, var Apoteker D. C. Petersen fra Hamborg, siden Landfoged paa Augustenborg.

Med denne Ejendomshandel afsluttedes en betydningsfuld Epoke i Handbjerg Hovgaards Historie. I 35 Aar boede Henrik Linde dér, og i samfulde 161 Aar residerede de Linde-Slægten paa Gaarden. Det maatte uvilkaarligt mærkes som et Sporskifte, ogsaa for selve Handbjerg Sogns Vedkommende. — Denne idyllisk beliggende Herregaard var et af de Steder, hvor Linde-Familien gerne dvælede, og som den sidst gav Slip paa af de mange Hovedgaarde, den gamle Chr. Linde købte i det 17. Aarhundredes Slutning.

C. Ebbensgaard.

Efter Henrik de Lindes Bortrejse kom Handbjerg Hovgaard ind i en 17-årig Periode, hvor den skiftesvis tilhørte 6 à 7 forskellige Ejere. Apoteker Petersen boede der i nogen Tid. Konsul H. P. Rygaard, Al-lingaard, solgte den 1857 for 100,000 Rdl. til C. F. Ingerslev (senere til Skaarupgaard i Vendsyssel), som samme Aar afhændede den til Jernstøber Fryd, København, Pris 115,000 Rdl. Derpaa blev cand. phil. N. A. Hofman-Schmidt Ejer, hvis Svigermoder Enkefru Kemp, København, overtog Handbjerg Hovgaard ved Auktion d. 24. Januar 1860. Sidstnævnte solgte den i August s. A. »med tilhørende Afbyggersteder samt Ind- og Udbo og Besætning« for en Købesum af 60,000 Rdl. til Proprietær C. Ebbensgaard paa Staby-Kærgaard.

C. Ebbensgaard er født paa Pallesbjerg d. 26. Juni 1836, Søn af Christen Jensen Ebbensgaard og Maren Breinholt. Slægtsnavnet Ebbensgaard er fulgt med fra Gaarden af samme Navn i Ulfborg. Her boede Christen Jensen E. indtil 1823, da han solgte den til Ole Kirk, den senere Stænderdeputeret og Rigsdagsmand.

Efter de mange Ejerskifter i saa kort Aaremaal, trængte den gamle Hovedgaard i Handbjerg til at komme ind under en fast Ledelse. Dette skete med C. Ebbensgaard. Han havde et praktisk Blik og formaede helt igennem at følge med i den stærke Udvikling, som Landbruget kom ud for i det nittende Aarhundredes sidste Halvdel.

Dog nøjedes han ikke med alene at drive Handbjerg Hovgaard. — Staby-Kærgaard beholdt han og solgte den først 2 Aar efter Flytningen til Handbjerg. Og i 1864 købte han ved Auktion, sammen med Købmand Dalgaard i Ringkøbing, Herregaarden Tandrup

i Snebjerg, 19½ Tdr. Hartk., for 31,000 Rdl. Den solgtes 1869. —

Rammegaard i Vandfuld Herred ejede Ebbensgaard fra 1878 til 1905, først sammen med Proprietær Hagen Jørgensen, Tangsgaard, senere blev Etatsraad Møller Parthaver.

Initiativ og Virkestrang forenet med store administrative Evner samlede sig i Proprietær Ebbensgaards Personlighed. Han lagde megen Vægt paa Kultivering af sine Jorder, saaledes omdannede han en Del Kærarealer til Enge. Derved sattes Høavlen paa Handbjerg Hovgaard op til 500 Læs aarlig.

Ogsaa som Industridrivende gjorde han sit Navn bekendt, idet han 1880, sammen med Overretssagfører Skibsted og Løjtnant E. Bruun, anlagde Handbjerg Gærfabrik og derved udnyttede en Opfindelse af Bruun vedrørende Gærfabrikationen. I Forhold til den Tid et ret betydeligt Foretagende. Der anvendtes indtil 1800 kg Sæd om Dagen, og foruden at forsyne Hjemmemarkedet afsattes betydelige Mængder af Gær til Udlandet.

Til Forsendelsen anvendtes en Mængde Kurve, hvorfor Ebbensgaard anlagde en Pileplantage paa 10 Td. Land, hvis Tilplantning kostede 3700 Kr. Ved Kurvefletning fik mange i Sognet god Fritidsbeskæftigelse og Bifortjeneste. — Fabriken nedlagdes 1900.

Af offentlige Hverv skal bl. a. anføres, at Ebbensgaard var Landvæsenskommissær, ligesom han i en Aarrække var Kreditforeningsrepræsentant. I 1895 indvalgte han i Holstebro og Omegns Spare og Laanekasses Bestyrelse og blev straks Formand, hvilken Stilling han beklædte i 23 Aar, eller saa længe han levede. Ebbensgaard medvirkede ved Oprettelsen af Handbjerg Børnehjem, for hvis Bestyrelse han ligeledes var

Formand. Et særligt Minde har han sat sig ved at stifte et Legat paa 27000 Kr. til Fordel for enligsttillede Kvinder i Holstebro, Struer og Handbjerg.

Ebbensgaard frasolgte Afbyggergaarden Sølyst, hvorved Handbjerg Hovgaards Hartkorn gik ned fra 25½ til 17 Tdr. —

Tiden kom, da den ansete og dygtige Proprietær, der ingen Livsarvinger havde i sit Ægteskab, ønskede at bryde op fra den Plet og det Sogn, hvor han i 47 Aar øvede sin Manddomsgerning.

I 1907 opføres Handbjerg Hovgaards Tilliggende at være: 110 ha Ager, 41 ha Eng, 10 ha Græsn. Jord, 11 ha Mose, 11 ha Hede og 4 ha Have og Gaardsplads ialt 187 ha, Hartkorn godt 17 Tdr.

Samme Aar solgte C. Ebbensgaard sin Ejendom til P. Buhl og J. N. Nielsen for 145,000 Kr. og bosatte sig derefter i Struer, hvor han døde 5. Juli 1918.

De 36 Aar, som er forløbet siden Proprietær C. Ebbensgaard afstod Handbjerg Hovgaard, tilhører Nutiden.

Af benyttede Kilder anføres:

Trap: Ringkøbing Amt.

Trap: Viborg Amt.

Trap: Vejle Amt.

L. C. F. Frølund: Holstebro.

Dr. O. Nielsen: Hjerm-Ginding Herreder.

Dr. O. Nielsen: Skodborg-Vandfuld Herreder.

P. W. Agger: Holstebro og Omegns Spare- og Laanekasse 1827—1927.

Biogr. Efterr. om Peter Munthe Bruns og Ane Munchs Slægt af Ejler Nystrøm.

Storgaard Pedersen: Ole Christen Kirk.

T. A. Becker: En Familiehistorie 1857.

T. A. Becker: Orion 1842.

- Lengnichs Stamtavler: Chr. Linde.
Danmarks Adels Aarbog 1907.
Nyt dansk Adelsleksikon 1904.
Bircherods Dagbog, Molbechs Uddrag.
J. Becker: Farstrup og Axelsens Dagbog.
Storgaard Pedersen: Ulfborg Herred.
Storgaard Pedersen: Hing Herreds Historie.
Konrad Understrup: Timring Sogn.
Biografisk Leksikon.
Jyske Samlinger IV.
Dansk Biogr. Leksikon.
Therkil Matissen: Herregaarde og Godser.
Holstebro Avis 1860.
J. Aldal: Holstebros Historie.
J. Abiltrup: Ivar Viftrup.
Nordisk Konversationsleksikon.
Hardsyssels Aarbog 1912.
Hardsyssels Aarbog 1909.
Hardsyssels Aarbog 1916.
Villads Christensen i Hardsyssels Aarbog 1911.
Villads Christensen i Hardsyssels Aarbog 1913.
-

AF STRANDKONTROLLØR KAPTAJN S. W. RASMUSSENS LIVSERINDRINGER

OMHANDLENDE RINGKJØBING, NEDSKREVET 1898

Ved O. Wæver Rasmussen.

Min Farfar, Strandkontrollør Kaptajn S. W. Rasmussen, efterlod sig ved sin Død i 1905 nogle meget bredt skrevne Livserindringer, af hvilke det her forelagte Uddrag omhandler Barndomstiden i Ringkøbing. — Muligvis kan det paaregne nogen Interesse, skønt meget af det, der er omtalt, maa være baseret paa, hvad Nedskriveren har hørt af sine Forældre og ældre Søkende.

Om Kaptajn Rasmussens senere Levnedsløb skal følgende meddeles: I 1844 kom han ind i Flaadens Matroskorps og deltog i Krigen 1848—50 bl. a. i den triste Episode ved Eckernförde. I 1853 traadte han ud af Flaadens Tjeneste, tog Styrmandseksamen og for en Del Aar i Koffardifarten. 1859 kom han ind i Krydstoldvæsenet, hvor han 1862 blev Assistent. I Krigen 1864 var han indkaldt som Reserve-løjtnant og deltog i Vesterhavøernes Forsvar som Fører for en Kanonbaad; for sine Fortjenester i Krigen modtog han Ridderkorset. I 1871 gik han i Land som Strandkontrollør i Hirtshals, hvorfra han 1875 forflyttedes til Lønstrup og herfra i 1884 til Udbyhøj ved Randersfjordens Udløb, hvor han i 1903 tog sin Afsked. Paa Grund af sit store Arbejde for Vestkystfiskeriets Opkomst udnævntes han ved sin Afgang til titulær Kaptajn i Flaaden. Foruden med Ridderkoset var han dekoreret med den danske og den norske Redningsmedaille.

Jeg er født den 13. April 1829 i Ringkøbing. Min Fader var Told- og Consumptionsunderbetjent Johan

Christian Rasmussen, min Moder Sofie Frederikke f. Galskjødt. Jeg er døbt af Provst Peter Brandt til Ringkjøbing og Rindum, og jeg blev nævnet i Daaben Sofus Waldemar Rasmussen. Jeg var den yngste af Børnene, to Piger og fire Drenge.

Min Fader var ingenlunde født eller opdraget til en saa beskeden Stilling, som den han indtog i Ringkjøbing. Han tilhørte baade paa fædrene og mødrene Side Kjøbenhavns højere Borgerstand.

Min Farfar var Isenkræmmer og havde Boutik paa Østergade tæt ved Kjøbmagergade. Farfars Slægt kjendte jeg ikke meget til; men han stammer fra jyske Bønder, og dengang var det næsten udelukkende Jyder og Tyskere, der drev det til noget i Kjøbenhavn. Min Farmor var Christine Wæver, og hendes Fader var Bager og havde Gaard paa Nørregade. Wæver var tillige Møllejejer og siges at have ejet alle Møllerne paa Vester- og Nørrevold. Wævers Formue fik et stort Knæk i Aarene 1807—14; dog tror jeg nok, han og hans Hustru døde som velstaaende, allenaars ere de blevne flot begravede i deres store Familiegravsted paa Assistents Kirkegaard ved Muren ud mod Nørrebrogade *).

Endnu mens Fader var lille, døde Farfar, og ikke længe efter den passende Sørgetid ægtede min Farmor en vis Howitz. Han havde været Supercargo **) i det ostindiske Compagnie, men havde opgivet Sejlsadsen efter at have erhvervet sig Formue. Kort efter Giftemaalet købte Howitz en Bryggergaard paa Nørregade lige ud for Krystalgade, og her levede Fader

*) Her laa (og ligger) nemlig de fineste Gravpladser.

**) En Supercargo er en Mand, der paa en Sørejse følger Godsset paa Ejerens Vegne. Nu til Dags har Skibets Kaptajn overtaget denne Funktion.

sine Drengaar. Fader yndede ikke sin Stedfader, for Howitz var nok strix og vilde ikke vide af Kjælenskab; men han holdt Fader i en god Skole (Efterslægten) og sørgede for, at han kunde sine Ting.

Howitz døde efter nogle Aars Ægteskab, og hvor længe Farmor igen sad Enke, ved jeg ikke saa nøje; men hun giftede sig tredie Gang med Jesper Halkiær, der havde tjent hende som Bryggeribestyrer. Halkiær er skildret mig som en paapasselig og ordentlig, men meget uvidende Mand. Efter Konfirmationen tog han Fader ud af Efterslægtsskolen og sendte ham til Søes; men da Fader var det mest upraktiske Menneske, jeg har kjendt, gik dette naturligvis ikke. Halkiær fik ham derfor sat i Lære hos Kjøbmand og Negociant *) Jens Lund, som forpligtede sig mod en Læretid af — syv — Aar, at lære ham alt, hvad en veluddannet Silke- og Klædekræmmersvend bør kunne og vide.

Fader stod sin Læretid ud og tjente Jens Lund yderligere et Par Aar. Omved 1816 etablerede han sig som Silke- og Klædekræmmer paa Østergade Nr. 70 ved Siden af Svaneapotheket. Handelen gik til at begynde med strygende; men at være Svend er eet og Principalet et andet. Jeg har min Formodning om, at Boutikken ikke blev passet, som den skulde; thi mine Gamle — mine Forældre blev just gift i de Aar — var lystige Folk, og det gik med Udflugter til Lundehuset, Fortunen, Bellevue og Stjerne Kroen **). Efter 5—6 Aars Forløb blev Enden paa det en Fallit, og Fader var ude af Erhverv. Hans gamle Principal, Jens Lund, vilde nok hjælpe ham med at begynde forfra igen,

*) Negociant d. s. s. Grosserer.

***) Stjerne Kroen var omkring 1820 et Tilholdssted for de talrige Amatørskuespilselskaber, der den Gang fandtes i København, Den ejedes af Moderen til den i Erindringerne omtalte Howitz.

denne Gang med en Lærredskræmmerforretning *); men Fader har fortalt mig, at han, paa Grund af de usikre Handelsforhold, ikke turde.

Jeg tror dog nok, at Faders egentlige Grund til at forsage Boutikken var den, at han mente, der stak en Skuespiller i ham. Han var godt kjendt paa Theateret**), og han fik da ogsaa Tilladelse til at prøve, efter en Tid at have gaaet paa Elevskolen — man tænke sig en 33—34 aarig Elev. — Naa, Fader debuterede som Biskop Styge i Sanders »Niels Ebbesen«, og der blev tilskrevet ham, at han kunde blive Prøveskuespiller med en aarlig Gage af 200 Rdl. Ja, 200 Rdl. var adskilligt mere dengang end omregnet til vore Dages Mønt; men for en Mand i Faders Alder var det al ligevel ingen Udsigt. Saa tog han Engagement ved det Steinerske Skuespilselskab, hvor han, efter eget Sigende, blev Trækplasteret. Hvor længe Fader trak Thespiskarren ved jeg ikke, men længe kan det ikke have været. For paa Rejsen kom Troupen til Ringkjøbing***), og der forandredes Faders Skjæbne. Til det bedre? Jeg tror det ikke.

Altsaa til Ringkjøbing kom Fader med den Steinerske Troup, og gjorde som sædvanlig stormende Lykke. Fader havde virkelig et vindende Væsen, fortalte godt, og han fik Venner i Ringkjøbing ogsaa; flere af de gamle Kjøbmænd fandt, at det var Synd, at en Mand, som havde været Kjøbmand, skulde reise saadan omkring, og de vilde gjerne gjøre noget for ham. Nu var Stemningen i Ringkjøbing paa den Tid

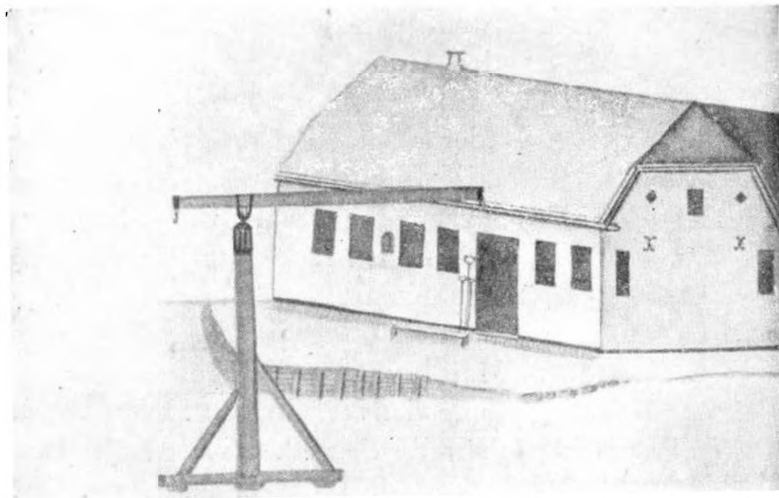
*) En Lærredskræmmer var længere nede paa den sociale Rangstige end en Silke- og Klædekræmmer.

**) d. v. s. det kgl. Teater, andre Teatre fandtes ikke den Gang i København.

***) Det var i 1823.

Ringkjøbing. Han skildres som en meget intelligent Person, saalænge han var nogenlunde tilregnelig.

I Ringkjøbing boede som Byskriver Assessor Thorlacius, som var gift med en Søster til den Howitz, der var Farmors anden Mand. Fru Thorlacius var altsaa en Slags Faster til min Fader. De var gode Ven-

ner fra Kjøbenhavn, og det var vist en medvirkende Grund til, at Fader slog sig ned i Ringkjøbing, at Thorlacius boede der. Thorlacius havde en Søn, Børge eller Byrge, der ubestridelig hørte til Ringkjøbings Originaler. Hvad han egentlig havde lært, ved jeg ikke, men han var bleven gjort til Toldbetjent, skønt han var en Del uberegnelig i denne Virksomhed. Var der det mindste paa Færde, skulde han have en Haand med i Sagerne. Majestæternes Fødselsdage blev naturligvis indledet og afsluttet med Salut; nogle gamle Skibskanoner af meget ulige Kaliber blev stillet op, og Kanoneren var naturligvis Børge Thorlacius, som den Dag ikke vadskede sig for at bevare Krudtslam-

met i Ansigtet. Var der Beridere eller sligt i Byen, var Thorlacius selvskreven til at give Raad og arrangere, indtil han blev smidt ud af Direktøren. Han fulgte Børn i Skole, for at faa konstateret om de var paa lovlige eller ulovlige Veje, naar han traf dem paa Gaden i Skoletiden o. s. v. o. s. v. Jeg erindrer, at Thorlacius en Gang blev overfaldet af nogle Fiskere, der havde deres Faar gaaende paa noget magert Græsland nede ved Fjorden. Efter Loven skulde alle Kreaturer føres ud og ind i Byen ad de Veje, hvor Betjente var posterede; men det var aldeles urimeligt at forlange i dette Tilfælde. Naar nu Konerne kom trækkende langs Fjorden med Faarene, confiskerede Thorlacius glat væk Faarene, og skaffede derved Toldinspektøren et grueligt Vrøvl. Fiskerne besluttede da, at Thorlacius skulde have Prygl, og det fik han. Vi boede lige ved Fjorden, hvor Thorlacius blev overfaldet, og jeg, der kun var en ussel Praas, maa have mærket, at det var galt, for jeg kaldte paa Moer, og hun var strax klar over Situationen. Thorlacius laa under en hel Bunke Karle, som var helt rasende. Resolut greb hun et Kesteskaft, hvormed hun med al sin Kraft tærskede løs paa Karlene og skaffede Thorlacius Luft. Han var skrækkelig forslaaet. Fiskerne fik den Straf, de ærlig havde fortjent; men Faarene blev mærkede af Toldvæsenet, og det blev tilladt, at saadan mærkede Kreaturer maatte trækkes ad de bekvemmeste Veje ind i Byen. Thorlacius blev siden Strandkontrolleur paa Ringkjøbing Klit og giftede sig; saa blev han syg af Stensmerter og afskediget, blev Dannebrogsmænd, drev saa et Gartneri i Ringkjøbing og døde i smaa Kaar. Sidst jeg saa ham var i 1864, da jeg som Lieutenant i Sætaten kom gennem Ringkjøbing i et Ærinde til Hovedquarteret.

ket for al Kjørsel. En Søndag havde Fader Post i Østerport; Harpøth ejede en Landejendom $\frac{1}{2}$ Mil uden for Byen; derfra kom han kjørende nævnte Søndag og vilde ind; men Bommen var lukket. »Do ska lok op, a sejer do ska lok op Rasmussen«. »Det kan jeg ikke, Hr. Harpøth; men bind Hoppen og gaa ind gennem Laagen«. »Nej, a vil køer ind«. »Naa, saa faar De min Sjæl kjøre ind paa en Hud, for Porten bliver ikke aabnet før 4«. »Do saae Hud, hudden ska det goe te«. Fader fortalte ham da, at i ældre Tider, hvorfor Harpøth interesserede sig umaadeligt, blev Misdædere af Rakkeren slæbt ud af Byen paa en Hud. Uden at sige et Ord vendte Hr. Jens Vognen, kjørt ud til Ejendommen og vendte tilbage med en tørret Hud. Han trækker et Reb igjennem Øjenhullerne, spænder Øget for, sætter sig paa Huden og hyp! ind af Laagen. Men oh! ve! — Huden var stiv og Laagen snæver; midt i Laagen sad Huden fast, Rebet rev Huden i Stykker, Øget rendte, og Hr. Jens sad tilbage midt i Laagen. Han fandt sig dog i Situationen, idet han philosophisk sagde: »Nej, en ka et altier gøer de, en vil«. Derpaa gik han med Fader ind i Siceboden, sendte Bud hjem efter noget af det gode i Kjælderen og blev Resten af Dagen. Harpøth var mine Forældres gode Ven og hjalp dem vistnok, da Familien kom ud for trange Tider.

Harpøth var ugift, og Husholdningen førtes paa mærkelig Vis. Middagen serveredes saaledes, at Gryden med Kjød eller Flæsk sattes ved Harpøth. Han greb derpaa med en Tang et Stykke Sul, holdt det hen til den, han vilde unde noget og sagde: »Ka do røk«. Vedkommende maatte da se at rykke saa stort et Stykke til sig som muligt; den, der erobrede et særligt stort Stykke, fik ogsaa særlig Ros. Ja, der kunde

skrives og er ogsaa skrevet meget om Jens Harpøth; men endnu kun dette.

Harpøth var kommet i Trætte med Øvrigheden om et eller andet Paalæg og nægtede at betale; følgelig skulde det inddrives ved Udpantning. Byfogedfuldmægtigen mødte, og Harpøth kom farende ned fra Loftet. Det vil sige, han havde indrettet sig en Stol med et Vindeapparat, hvori han trissede sig op paa Loftet, og nu kom han altsaa rutschende ned.⁸⁾ Stuen var, som skrevet, fuld af alt muligt Skrammel, og Fejeskost var neppe gaaet hen over den i lang Tid, i hvert Fald ikke i Krogene. Under Forretningen spurgte Fuldmægtigen (Groes, senere Toldforvalter i Middelfart), hvor det var tilladt at spytte. »Spøt o mi Lowt, spøt o mi Gvol, spøt hvo do vil«. Fuldmægtigen saa paa Harpøth, og da en af hans store Taskelommer i Vesten hang ned og var aaben, spyttede han hurtigt deri. Dette var nok til at more Harpøth, han sluttede straks Forretningen og betalte den Ubetydelighed, hvorom det drejede sig.

I de første Aaringer af mine Forældres Ophold i Ringkjøbing maa min Farmors 3die Mand Jesper Halkiær være død. Da nu Farmor var ene og kun havde Stumperne af sin store Formue tilbage, fik hun det Indfald at tage over til Ringkjøbing for at bosætte sig der. I Byen boede som omtalt hendes Svigerinde Fru Thorlacius, og gennem hende blev Farmor indført i Byens og Egnens fineste Kredse. Naa, Farmor kunde jo ogsaa glimre, for hun var elegant klædt og ejede de kostbareste ostindiske Schjawler og Smykker. Hvem der havde givet hende det onde Raad at blive Klubværtinde, ved jeg ikke; men det blev hun. Byens Honoratiores lejede et Lokale paa Torvet, og der blev dannet en Klub, hvor Toldinspektør Lassen

og Byfoged Greve Sponneck var i Bestyrelsen. Der blev givet store Festmaaltider og var meget Liv. Bedstemoder ruttede med Pengene; og Regnskaberne — Gud naade os! Naa, hvorlænge den Menage varede, er jeg ikke klar over, men vel saa længe, Bedste havde nogle Penge. Min Fader har dog fortalt mig, at han vilde forsøge at faa et Slags Formynderskab for sin Moder, og spurgte sig for desangaaende hos Greve Sponneck. Denne vilde dog intet gjøre, for det var næppe i Grevens Interesse at Bedstemoder blev stoppet.

Min Fader havde kjøbt en Ejendom lige ud til Fjorden paa Hjørnet af Østergade ⁴) og Stranden, paa venstre Haand, naar man kommer oppe fra Byen; her blev alle vi 4 Drengene født. Ejendommen var Fader for stor, og da der var et langt Baghus med Lejevaa-ninger, solgte han dette fra til Byen, som brugte det til et Slags bedre Fattighus. Paa denne Maade fik vi Byens simplere Originaler paa 1ste Haand. Jeg ser dem alle for mig, de mange snurrige Folk (Moder kaldte dem sin Hofstat), gamle Christen Smed, Uhrmager Kannevorff og fhv. Kjøbmand, nu Maler Holmstrup, der som Vinkelskriver var en vigtig Person. Naar han var fuld, og det var han meget ofte, brølede han med Pathos: »A prokuratire no godt, naar a sjæl ska sej etc. Endvidere var der Simon Jøde, en gammel Bissekræmmer, som Drengene var uartige imod. En Gang, da en Flok Unger hujede efter den gamle Stakkell, skulde jeg lille Purk, højst 5 Aar, være med. Da Gamlingen gjorde Front mod Plageaanderne, faldt jeg og blev fanget. Simon tog mig op og bar mig, og jeg erindrer tydelig, at jeg tænkte — enten slaar han dig ihjel, eller ogsaa bærer han dig ind til Moder, og hendes Klask kjendte jeg; men den Gamle bar mig ind til sig selv, vadskede mig og gav mig

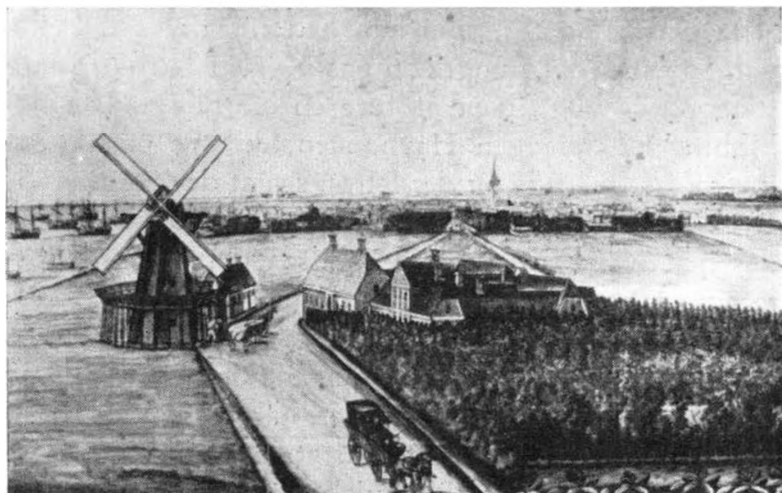
Honningkage og et lille Tinuhr, hvorpaa han lod mig gaa. Jeg har aldrig siden i mit Liv fulgt Drengeskik at skraale Øgenavne efter nogen.

Fader solgte siden sin Ejendom til en Toldkontrolleur Saabye, der var kommet til Byen fra Rudkjøbing, og vi flyttede da hen og boede til Leje i et Hus ved Fjorden, som ejedes af Baadfører David Jankowsky eller David Russer, som han hed i daglig Tale. Han var Sømand og slængt hen paa Kysten ved en Strand og levede nu af at føre en større Baad. Ringkjøbing havde ingen Havn, men Skibene maatte ankre ca. $\frac{1}{2}$ Mil ude og der lettes, saa at de kunde flyde Byen $\frac{1}{4}$ Mil nærmere; tidt maatte der losses og lades helt ude ved Nymindegab, saa det var en Skibsfart med Forhindringer. Men deraf, og i Forbindelse med Fiskeri, levede en hel Del Baadførere, og for dem var David Russer Primas. Hans Skikkelse var lille og før, hans Haar var stride Børster, hans Næse en Kjødklump midt i et koparret Ansigt, og hans Sprog en Blanding af Russisk, Lithauisk og Dansk; underligt nok forstod vi Børn godt hans Maal. David var vor bedste Ven, paa een Gang elsket og frygtet; for det hed sig, at han opdrog sine Børn paa russisk med Knut. Dette var dog vist en stor Overdrivelse; men at han tampede sin Søn, det saa vi. Naar gamle David begyndte med sit: »Gatten da mæ, Dedt aa Krein« *), ja, saa tog vi os iagt for ham, for ellers hed det: »Fli mæ Dampen, di ska ha Pril«. I Reglen gik vi dog og puslede om ham og hørte med stor Interesse paa hans Historier fra Hvalfangster og Reiser paa Oceanet.

Vi boede nogle Aar hos Davids; senere købte Fader en Eiendom i Østergade, skraaes for den, han tid-

*) I en Note i de originale Erindringer staar, at dette mærkelige Ord, som David tit brugte, er af russisk Oprindelse?

ligere havde haft; det var det andet Hus fra Fjorden og et Vinkelhus, af hvilket 3 Fag ejedes og beboedes af Rorskarl Steffen Ousen. Fader købte Stedet af en Vognmand Laust Alkjær sig, der blev Møller i Bandsby ⁵⁾ og døde af Vandskræk efter Bid af en gal Hund. Dette Hus ejede vi, saalænge vi boede i Ringkjøbing.

Foruden min Farmor var der en anden Slægtning, der kom til Ringkjøbing, nemlig min Moders Søster, Poulina Florentine Galskjødt. Hun havde været forlovet i Kjøbenhavn, men hendes Kjæreste døde 14 Dage før Brylluppet skulde staa. Mine Forældre bød hende saa til Ringkjøbing i hendes Sørgeperiode; hun var 3 Uger om Reisen via Kolding. Nu var der hos Byfoged Sponneck og Toldinspektør Lassen en cand. phil. Christian Frederik Hoffgaard ^{*)}, som var en god Bekjendt af mine Gamle. Denne Hoffgaard havde op

^{*)} Hoffgaard havde været meget velhavende, men havde mistet sin Formue ved at hans Farbror Capitain Hoffgaard til Gjeddesdal m. m. var gaaet fallit.

givet Studeringerne, og var blevet Huslærer i Ringkjøbing, og han og min Moster blev forlovede. Da nu Hoffgaard var blevet hen imod de 30, skaffede Toldinspektør Lassen ham Strandcontrolleurembedet ved Nymindegab, og da han flyttede derved, tog han min Moster med, og de blev viiede i Sønder Bork Kirke af Pastor Bøggild, der var gift med Assessor Thorlacius's Datter.

At komme ned til Nymindegab var for os Drengene Indbegrebet af alt dejligt, hvadenten det nu var i Fugleægstiden eller Bærtiden. Min Onkels blev der gjort megen Stads af baade hos Bønderne, Fiskerne og Skipperne. Sommetider laa hele Ringkjøbingflaaden der, enten paa Grund af Modvind eller for lav Vandstand, og saa kom Kjøbmændene og saae til deres Ladninger. Da der ikke var Kro ved Gabet, var Tolderbo-ligen derfor ofte meget belagt. Selv Jens Harpøth var der en Gang. Min Moster havde redet ham en god Seng med højt Hovedgjærde. »De æ skidt«, sagde Hr. Jens, »men æ Kuen har mient et godt«, hvorpaa han lagde sig med Benene paa Hovedgjærdet og Hovedet ved Benenden.

Paa den nordlige Side af Nymindegab, ca. $\frac{1}{4}$ Mil fra, hvor min Onkel boede, laa Gaarden »Bjerregaard«, der ejedes af en vis Iver Heide; han var en Slags Toldbetjent under Onkel, og om ham er der noget at berette, da han var en Patentoriginal. Bjerregaard var bygget paa Jord, der havde tilhørt den tidligere Herregaard »Søgaard« tæt ved Ringkjøbing. Denne ejedes i Faders Tid af en Madame Ammitzbøll⁶⁾; hun havde en Karl, og det var Iver Heide, og en Plejedatter, som hun havde bestemt, at Heide ikke skulde have. Hvordan det nu gik eller ikke gik, blev de dog gifte. Heide har selv fortalt, at da de kom fra Kirke som nygifte,

spurgte hans Svigermoder ham: »Naa, Iver, er du nu ogsaa glad?« »Jo, jo, Faen annamme ær a saa«. »Ja, da er jeg det ikke«, sagde Madame Ammitzbøll, hvorpaa hun smældede Heide to kolossale Ørefinger ud.

Paa Klittangens søndre Ende, saalangt væk fra Søgaard som muligt, anbragte hun Iver og hans Hustru paa Bjerregaard, og her dreves den besynderligste Husholdning, der var vidt bekjendt Egnen over; thi saavel Mand som Kone var aldeles upraktiske. Af Jord havde de saa meget, at de ikke vidste, hvor de skulde begynde, og saa blev der ikke begyndt paa noget rigtigt; Factum er, at der stundom intet var at spise og drikke, skjønt de havde Faar og Kreaturer nok. En Gang var min Onkel derovre i et Tjenesteanliggende, og Fader var med. Heide indbød dem til at spise til Middag, »for vi ska ha Sup i Dav«. Der gik en lang Tid, saa gik Heide ud i Kjøkkenet, kom tilbage igjen og sagde: »De blywer et Sup, de blywer Stieg«. Senere var han igen ude og meldte saa, at det blev ikke Steg, men Flæskepandekage; da man havde ventet i 4 Timer, blev der serveret 6 haardkogte Æg. En anden Gang skulde Onkel og Fader absolut drikke Kaffe; men da det var om Sommeren, var Heides Ild gaet ud; han løb saa til den nærmeste Nabo $\frac{3}{4}$ Mil borte for at hente Tørvegløder i en Træsko; selv at tænde Ild op var ham ikke muligt. Heide var en stor Slikmund; men Delikatesserne vare faa paa Bjerregaard. En Gang han sejlede hjem fra Ringkjøbing med en Skipper, havde han en Dunk Sirup med. Mens han nu laa i Køjen, kom Fristelsen over ham, og min Søster, der var med Skibet, hørte hans Monolog: »Jen Slik eno, aa saa Faen annamme mæ aldrig en Slik mier«. Men dette Løfte blev tiltrods for alle Ivers

»Faen annamme mæ« gjort og brudt saa tit, at Krukken var tom, inden Iver naaede Bjerregaard. Trods idelig Paakalden var Heide overmaade bange for hans diabolske Majestæt. Engang var han sammen med Onkel Hoffgaard ved en Strandingsforretning langt Nord paa Klittangen, hvor de maatte tage Nattelogi i en ensomt beliggende Gaard. Midt om Natten kom Heide stormende ind til Onkel og raabte: »A tør et, nej, a tør et«. »Hvad er der«, spurgte Onkel. »A tør et væjenne for ham mæ æ laang Haal«.

Mine to Søstre og min Broder Theodor blev confirmerede i Ringkjøbing, alle af Provst Peter Brandt⁷⁾. Denne Mand kan jeg ikke lade passere uden Omtale, for han var ogsaa en Original, og det ikke af de mindste. I sin tidlige Ungdom havde han faret til Søes og været i Ostindien. Han skulde have været en lærd Mand og god Teolog; men en sjælden Prædikant var han; det vil sige, han ligefrem vaasede og havde ondt ved at holde sig til Teksten. Fader har sagt mig, at hans Prædikener kunde være overmaade vittige og mange Gange kunde svie til Syndere; men løjerlig ikklædte var de. En Gang var Teksten Bispisningsunderet, og Pastoren var som sædvanlig langt ude; men pludselig brød han af og sagde, ja, det var jo det, vi skulde høre om, Evangeliet om de 3 smaa Fisk og de 5 smaa Brød eller de 7 smaa Fisk og de 4 smaa Brød, ja, I kan selv se, I kan selv se, I kan selv slaa op!

Hans Confirmationsundervisning glemtes aldrig af hans Confirmander, dertil var den for livlig; han vilde anskueliggøre al Ting, ogsaa Jonas i Hvalfiskens Bug. En Gang da han docerede Maccabæernes Historie, spurgte han om nogen havde set en Elephant. Da naturligvis ingen havde det, hentede Pastoren sin graa

Carrick *), trak den over sig, men lod det ene Ærme hænge ned over Ansigtet som en Snabel — se saadan saa en Elephant ud. En anden Gang talte han om Løgnens Vederstyggelighed og spurgte: »Kan nogen af jer sige en rigtig Løgn«; men det var der naturligvis ingen, der kunde. »Saa skal jeg«, sagde Pastoren. »Igaar saa jeg Madam Husteds de hvide Heste gaa ind af Kirkedøren og op til Alteret, hvad tror I, det er«? »Det er Løgn«, raabte alle Børnene i Kor. »Men naar jeg saa siger, at i Gaar saa jeg Madam Husteds hvide Heste gaa op i Klokketaarnet og kigge ud gennem Glamhullerne, hvad er saa det«? »Det er ogsaa Løgn«, raabte Børnene. »Nej Børn, nej, det er noget urimeligt Vaas, for op ad Stigerne kan Heste ikke komme«!

I den Dour gik Hr. Peter Brandts Chatekisation og Prædiken; men ikke desto mindre var han en agtet Mand, meget afholdt og meget godgørende. Mine Forældre fik alt deres Brødkorn fra Præstegaarden og Hr. Peter var nok meget liberal med Betalingen. Han var min Forældres Ven, og ved min Broder Theodors Confirmation blev han hos os hele Aftenen og gjorde Kortkunster.

I de sidste Aar vi var i Ringkjøbing, gik Handel og Skibsfart meget tilbage, især da to af de største Kjøbmand gik bag af Dansen. Den ene var Salomon Cohn, hvor der nok var noget raaddent ved Falitten; den anden var Moses Cohn. Denne Hr. Moses er nok Omtale værd, idet han i eet Ægteskab var Fader til 21 Børn. Moses kom til Ringkjøbing som ung rejssende Handelsjøde, og var der da de to engelske Orlogsmænd »St. George« og »Royal Defence«⁸⁾ strans

*) En Carrick er en Kappe med flere over hinanden anbragte Slag; længst holdt den sig som Paaklædning for Herskabskuske.

dede. Historien gik nu saaledes i Ringkjøbing, at nogle Fiskere havde bjerget en Kasse med Papirer, som de ikke vidste, hvad var. De spurgte nu Moses derom, og han havde Aandsnærværelse til at tage et af Papirerne og rive det i Stykker. Fiskerne, der troede, at Kassen intet var værd, solgte den saa med sit Indhold til Moses for en Bagatel; noget efter rejste han til Hamborg og var efter Hjemkomsten blevet en rig Mand. Ja, jeg borger ikke for Sandheden, for der gik saa mange Historier om den Stranding.

Moses Cohn var en driftig Mand, der roste sig af, at det var ham, der satte Udskibningen af vestjydske Produkter til Hamborg i Gang; i mangt og meget var han dog naiv og blev ofte narret, dog ikke i en Handel. En Gang var der gaaet Hul paa en Syreballe, og Pakhusfolkene paastod frækt, hvad Moses ikke fandt mærkeligt, at det var Musene, der havde bidt Hul i den. Sine Børn kjendte han ikke til enhver Tid, saa de maatte sige: »Far, men jeg er jo en af dine«. Vi Drengene, der altid laa og plaskede i Fjorden, hjalp ofte Moses med Udskibningen af hans Varer. — En Gang da et Skib laa sejlklart, men manglede en Fjerding Smør i Lasten, nægtede Færgefolkene at gaa ud paa Grund af Storm. Mine Brødre og jeg fik da fat i en Jolle, og med 3 Reb i Sejlene krydsede vi ud til Skibet og tjente derved den Mark, Moses havde lovet os. Naar der blev udskibet Been, smed vi Gavytve ofte en Del i Vandet; ved Lavvande vadede vi saa ud og samlede dem op og solgte dem paany til Moses. Jeg erindrer, at han en Dag var i saa godt Lune, at han sagde til Krambodssvenden: »Mathias Møller *), de Drengene har Faen knække mig vadsket

*) Mathias Møller blev siden Købmand og Konsul i Lemvig. Han var Søn af Toldbetjent Møller i Lemvig, almindeligt kaldet

de Ben saa pænt rene, giv dem 1 Skilling mere Lis-
pundet«. Naa, Enden paa Moses Cohns Storhed blev
tilsidst en Fallit, og hans mange Børn spredtes i de
mest forskellige Stillinger hele Verden over.

Sled saa mine Forældre Tiden i Ringkjøbing; Far-
mor døde, og der var intet tilbage af Formuen, og
adskilligt kostbart Sølvtoj var ogsaa realiseret. Nød
herskede der ikke hos os; der var altid Brød i Skabet,
og om Julen havde vi rigeligt med Pebernødder og
sligt; men alligevel blev det til Fattigdom. Da der
snart skulde skaffes Pladser til mine Brødre Carl og
Theodor, besluttede Fader at søge Forflyttelse; hans
gode Ven Toldinspektør Lassen var blevet forflyttet
til Helsingør og flere andre af mine Forældres Venner
vare kommet i forskellige Stillinger i andre Byer, saa
det kan ikke undre, at det blev trist for de Gamle at
være i Ringkjøbing.

Hen paa Sommeren 1838 blev Fader forflyttet til
Randers; det blev os ingen god By, og vi kom til
at døje Armod og Elendighed; jeg tror, det er derfor,
at Minderne fra Ringkjøbing, trods de forløbne 60
Aar, staar for mig som de bedste i mit Liv.

Nøler, af den Grund, at han paa en Ansøgning til General Told-
og Commercekollegiet om at blive Kontrollør paa Vagtskibet i
Aggerkanal underskrev sig Nøler i Stedet for Møller. Han fik
Afslag paa sin Ansøgning med den Bemærkning, at en Nøler
kunde ikke bruges til den Post.

BEMÆRKNINGER TIL KAPTAJN S. W. RASMUSSENS LIVSERINDRINGER

Af F. K. Erlang.

1) At Folk i Ringkøbing omkring 1830erne var meget teaterinteresserede og spillede Komædie »hele Vinteren igennem«, ses f. Eks. af Conradine Bruhn født Schønaus Erindringer og Optegnelser. Med Tilføjelser af Christian Bruhn og Viggo Bruhn (Ringkøbing 1916), S. 30. En Ringkøbing-Borger, Severin Rosenvinge, havde indrettet et Teater i en Ejendom i Mellemgade, som dog senere blev lavet om til Sygehus! Da det blev nedlagt som Sygehus, blev det købt af Proprietær, Papirfabrikant P. Schmidt og kaldtes derefter i mange Aar altid »Forretningen«. Brændte ca. Aar 1900 og blev derefter købt og bygget op af Mathias Klokker, se herom Bogen om Ringkøbing Haandværkerforening (af F. K. Erlang 1936, efter Meddelelse af Mathias Klokke) S. 159.

2) Om Embedsmænds og specielt Tolderes Bestikkelighed paa de Tider skrev den i sin Tid (omkring 1830) kendte Ringkøbing-Poet, Morten Kartemager (kaldet »æ Kaarmaager«), en af sine bedste Viser. Om Morten Kartemager og hans Vise kan læses i en Kronik i Politiken for 27/2 1906 af Johan Skjoldborg.

3) turde være en Misforstaaelse. Hans Stol kunde skrues op til Loftet, fordi her ikke var fodkoldt, se Storgaard Pedersens udførlige Omtale af Jens Harpøth i Hardsyssels Aarvog 1913, særlig Side 24. Et karakteristisk Træk om Jens Harpøth findes berettet i J. I. Bøgner: Bidrag til Ringkøbing Bys Historie (1942) S. 271 ff.

4) skal være Østerstrandgade, Ejendommen er formentlig den saakaldte »røde Gaard«, der forøvrigt ikke er rød længere. Den har i umindelige Tider tilhørt Ringkøbing Kommune, som har benyttet den til Udleje, især til fattige og børnerige Familier, som ellers kunde befrygtes at ville blive husvilde.

5) skal være Bundsbæk Mølle i Dejbjerg. Om Mølleren, der døde efter Bid af en gal Hund, se Hardsyssels Aarvog for 1939,

S. 14 ff., hvor Chr. A. Søgaard bl. a. har meddelt en Vise, der blev digtet om denne sørgelige Begivenhed.

6) Madam Amnitzbøll var Enke efter Cancelli-Assessor Amnitzbøll, og hendes Plejedatter hed Rebekka Højberg. Hvad her fortælles om dem, stemmer godt nok med det Indtryk, man faar ved at læse Evald Tang Kristensens Beretning i Hardsyssels Aarvog 1912, S. 111 ff. Denne Beretning er imidlertid blevet stærkt kritiseret i Thorv. Lodbergs Skrift: Iver Heide og Rebekka Højberg (1934), anmeldt i Hardsyssel Aarvog 1935, S. 129 f.

7) Om Sognepræsten Brandt i Ringkøbing har været en lærd Mand og en fin Teolog turde vist være et stort Spørgsmaal — Hvad her fortælles om ham, tyder ikke herpaa, heller ikke Omstalten af ham i Conradine Bruhn født Schønaus tidligere nævnte Erindringer og Optegnelser. Wiberg beretter om ham, at han havde været baade i Snedkerlære, til Søs og ved Handelen og omtaler ham som »godmodig og jovialsk, men noget plump«.

8) Om Strandingen af de 2 engelske Krigsskibe St. Georg og Defence læses bedst i Hardsyssels Aarvog 1911 (af Storgaard Pedersen).

Til Billederne fra det gamle Ringkøbing.

Paa Ringkøbing Museum findes en Del Billeder fra det gamle Ringkøbing. Aarbogen har faaet Tilladelse til at bringe Gengivelser af nogle af disse.

Det første ser maaske ikke særlig interessant ud, men det passer godt som Illustration til de i Aarbogen trykte Erindringer, eftersom der i Hjørnet af Billedet staar: Tegnet af I. C. Rasmussen, Told og Cons. Betient.

Billedet forestiller en Toldbod, der fandtes i Ringkøbing i Nærheden af, hvor den nuværende saakaldte »gamle Toldbod« ligger, men forud for denne. Tegningen er formodentlig lavet samtidig med og i Anledning af et Overslag, der lyder saaledes:

Overslag

over Bekostningen ved en Kran til at læsse svære Vægter af Vogne til Brug ved Veining m. m.

Kranen specificeret. S. H. C. Rdl. 32—4—8 *)
Et Bræt til at bruge paa den ny Vægt. . 2 R. 5 Mk.
En Dør Karm, indvendig Høide. 5 R. 4 Mk.

Ringkjøbing, 19. Januar 1831.

Niels Bech.

Herved kan bemærkes, at der i Ringkøbing paa den Tid fandtes en Snedker Niels Knudsen Bech (død 14. Juli 1859, 72 Aar gl.). Hans Søn og Sønnesøn var Hattemager i Ringkøbing. Sidstnævnte, N. C. Bech, der døde 1916, var en kendt Mand i det ældre Ringkøbing. Dennes Søn, Chr. N. Bech, overtog i 1916 Forretningen efter ham, men allerede Aaret efter flyttede han til København eller Frederiksberg, hvor han senere har drevet en meget betydelig Forretning med Pelsværk Værnedamsvej 15.

Tegningen er forsynet med følgende Henvisninger og Forklaringer:

a) Plads til paatænkt ny Dør (Vinduet Nr. 2 fra Venstre).

b) Veierplads.

Til Venstre for Kranen staar skrevet: Kjøre Veien, og nedenunder findes en vandret Streg, der angiver, at hvad der er nedenfor denne er »Under Jorden«. — Ved Siden af Døren staar nogle saakaldte »Søgere«, Jernstænger, som man brugte til at stikke ind i Læs med Halm eller Hø for at undersøge, om deri skulde være skjult afgiftspligtige Ting.

Mellem 2 af Vinduerne findes et lille beskedent Skilt, hvorpaa der stod: Kongeligt Toldcontoir.

Den gode Tolder, der har lavet denne Afbildning, har aabenbart ikke haft synderligt Begreb om perspek-

*) S. H. C. betyder Slesvig-Holstensk Curant. Den slesvig-holstenske Kurant Daler var en Del mere værd end den danske Rigsdaler, over $1\frac{1}{2}$ Gang saa værdifuld.

tiviske Forhold. *) Den Mand, der har tegnet de 2 andre Billeder, I. Kierkegaard, har heller ikke været nogen stor Mester, men hans farvelagte Tegninger, af hvilke der hænger adskillige baade paa Ringkøbing Raadhus og Ringkøbing Museum, er interessante, fordi de viser, hvorledes der saa ud i det Ringkøbing, der nu er forsvundet. Tegningerne er udført gennem en længere Aarrække. Der findes i hvert Fald Tegninger fra 1810 og 1847. Fra den Tid haves jo ingen fotografiske Billeder. Hvem var I. Kirkegaard? Det synes, at denne Ringkøbing-Kunstner nu er fuldstændig glemt. Hvis nogen af Aarbogens Læsere skulde være i Stand til at oplyse noget om ham, kunde det have sin Interesse.

Først er her et Billede, der er signeret I. Kierkegaard 1847. Det har en Gang været gengivet i et illustret Blad under Betegnelsen: Frederik den VI besøger Chr. Høg Husted. Paa Bagsiden af Billedet staar der imidlertid blot: Frederik den Sjette passerer forbi. Hvilket maaske er fuldt saa godt stemmende med Virkeligheden.

Frederik den Sjette har besøgt Ringkøbing i 1824 og 1828 (se Hards. Aarb. 1934, S. 156 ff. og 1917 S. 99). Hvis han ved en af disse Lejligheder har aflagt Besøg hos Chr. Høg Husted, maa det have været i 1824; thi Konsulen døde 1825, 55 Aar gl. Hans efter den Tids Forhold fornemme og anselige Ejendom strakte sig fra Torvet et Stykke hen i Vesterstrandgade. Her residerede 50 Aar senere Konsul A. C. Husted, der uden Tvivl i sit Slægtled var Byens anseligste Handelsmand. Næst efter ham kom vel den

*) S. W. R. omtaler et Sted i sine Erindringer, at Faderen i flere Aar som ungt Menneske besøgte en Tegneskole; som man dog ser, ikke med noget godt Resultat. O. W. R.

anden Konsul Chr. Husted, der samtidig residerede i Nørregade (Hjørnet af Østergade).

Om en af de to Konsulinder findes en bekendt god Historie, som sikkert skal henføres til A. C. Hustedes Hustru, der var fra Kølbygaard i Thy. Hun var en Tur i København, hvor hun i en Forretning udtalte Ønsket om at se paa »naat Staajsager« (noget Legetøj). Manden, der ekspederede, bemærkede: Den gode Kone er nok fra Jylland. Tonen har maaske nok været lidt nedladende eller mildt overbærende, hvad der vistnok ikke har tiltalt Konsulinden, for hun svarede med disse herlige Ord: Ja, a er, og det takker a Guj for! Et Svar, for hvilket den gode Kone nok kan for tjene at mindes. Yderst tilhøjre i Billedet ser man en Kant af Hotel Ringkøbing, der er en gammel Bindingsværksbygning, hvad man dog ikke nu kan se paa den, da den har faaet et Lag Puds over sig. Paa Billedet har den rød Kulør; den har vel som maaske de fleste Bygninger i Ringkøbing været rødkalket med hvide Striber til Markering af Fugerne.

Det tredie Billede er ogsaa fra 1847 og af I. Kirkegaard, det viser Udsigten ind over Byen. I Baggrunden ser man i det fjerne flere Kirker, saaledes Gl. Sogns Kirke og nær ved denne Gl. Sogns Mølle. Da der i de senere Aar har været stærk Uenighed, om Ringkøbing Kirke bør være hvidkalket eller rød, kan der maaske være Grund til at notere, at paa Billedet er Kirken eller det, man kan se af den, nemlig Taarnet, rødt, kun den øverste Del er hvidt.

Trap meddeler følgende om Taarnet: »... ved en Restauration 1866 fik det de nuværende 4 Spidsgavle, mellem hvilke et lavt firsidet Spir (efter Tegn. af Prof. Walther); ifl. Tegningen i Danske Atlas havde Kirken ogsaa dengang 4 Spidsgavle med Spir; senere sy-

nes Spidsgavlene at være fjernede«. Det gamle Billede fra Danske Atlas findes gengivet i Hards. Aarb. 1919 S. 135. Og paa I. Kierkegaards Billede fra 1847 findes Spidsgavlen altsaa ogsaa.

I Forgrunden af Billedet ser man Ringkøbing Mølle, saaledes som den saa ud til 1897, da den brændte til ligemed Møllegaarden, der laa paa samme Side af Vejen, og den ene af de to Ejendomme paa den modsatte Side af Vejen — den største Ildebrand, der i lange Tider havde været i Ringkøbing, saa stor, at den gamle Branddirektor P. Dalgaard sørgede ved Tanken om, at alt det Brandkontingent, han gennem de mange, mange Aar havde opkrævet, nu nær var gaet til paa een Gang!

Ejendommen lige overfor Møllen brændte ikke, men ligger der endnu. Den har i længst forsvunden Tid været Møllegaard. Den anden Ejendom, der paa Billedet ses overfor Møllen, er Gaarden Aldershvile, det er en mindre Ejendom, nærmest en Lystejendom. Her boede i mange Aar Justitsraad A. C. Koefoed, der i 1860 var en af Stifterne af den vest- og sønderjydske Kreditforening og sad i dennes Direktion til sin Død i 1879. Efter Branden i 1897 blev Grunden købt af Ringkøbing Kommune, og hvor Aldershvile laa, ligger nu det smukke kommunale Alderdomshjem.

Paa Billedet er der tilsyneladende lang Vej fra Ringkøbing til Møllen. Denne, der nu er tæt bebygget, har i lange Tider heddet Vellingvej; men for nylig har Byraadet besluttet, at den fremtidig skal hedde Kongevejen, da den i gammel Tid var Hovedvejen fra Ringkøbing sydpaa.

HJERMÆGINDING HERREDERS BRANDASSURANCEFORENING

FOR RØRLIGE EJENDELE FYLDER 100 AAR

Af Jens P. Løvig.

Der var allerede i 1714 oprettet en Brandkasse for Bygninger paa Landet i Sjællands Stiftamt, dog særlig med Henblik paa Præster, Degne og Skolebygninger, ligesom der ved kongelig Resolution af 26. Januar 1731 blev oprettet en Brandkasse for København, efter at en 4 Dages Brand, der begyndte 20. Oktober 1728, havde lagt $\frac{2}{3}$ af Byen i Aske.

Men skønt der blev oprettet smaa Bygningsbrandkasser flere Steder i Landet, ligesom Købstædernes Brandforsikring kom til Verden ved Anordningen af 13. Januar 1761, hvor ogsaa særlig det større Landbrug kunde opnaa Forsikring, saa var det dog først i 1792, at den almindelige Brandforsikring for Landbygninger blev oprettet ved kgl. Forordning af 29. Februar, og der skulde hengaa endnu et Spand af Aar, inden tilsvarende Løsøre Brandkasse saa Lyset.

Skønt Landsbyerne meget ofte laa sammenklumpede, saa der tit kun var Smøger mellem Ejendommene, saa var det dog ret sjældent, at Ildebrande fandt Sted, men kom Ilden op i Vindhjørnet, kunde hele Landsbyen gaa op i Luer. Redning af Bohave, hvor der kunde være Tale om noget saadant, var yderst besværlig. Stuehusene var snævre. Dørene med de høje Dør-

trin var smalle, og Bohavet var af temmelig svære Dimensioner. Der var de store, tunge Kister, Dragkister med Skænk, og saa var der Dobbeltskabene. Gibsning i Stuerne var ukendt, og fik Ilden først fat i det let antændelige Straatag, slog den straks gennem det af Varmen utætte Bræddeloft, saa det tit var Misnutter om at gøre, hvis noget af Indboet skulde reddes.

Bygningsmaaden var ogsaa yderst mangelfuld, og tillige saare upraktisk, men Forholdene og Traditionen havde et stærkt Tag i Befolkningen. Den store, aabne Skorsten med Bageovnen bag ved optog en meget stor Part af den sparsomme Plads, og tit var der til Skorstenen indbygget en saakaldt »Røgkiste«, hvor det til Røgning og Tørring bestemte »Tilmad« kunde op hænges, saa det kunde »staa sig« til næste Efteraars slagtning.

Tit var Skorstenen formet op af Ler, og Rotter og Mus var tilbøjelige til at gnave sig ind, saa de kunde faa sig et lunt Natteleje. Dog kunde saadanne Ler-skorstene, der var gennemtrængt af Sod, være meget stærke. Jeg husker saaledes ved Branden i Skave i 1895, at Laagaardens to leropklinede Skorsten laa, indtil Regnen med paafølgende Frost slog dem i Stykker, de var hverken til at hugge eller stikke i. Redning af Besætning og Avlsredskaber var ogsaa næsten umulig, især naar Brande forekom om Natten. Et Rafteloft, der var belagt med letfængelige Mønningstørv, var ikke til at gaa ind under, naar først Taget var antændt. Slukningsmaterialet bestod som oftest kun af Brandstige, Brandhage og nogle uhaandterlige Træspande. Den i Gaarden beliggende Brønd var som Regel snart tømt, hvis Ilden i det hele taget muliggjorde Opholdet ved den. Ajletønder var ukendte Forekomster og ligesaa Mælkejungerne, der hører en senere Tid til,

ligesom de vandrige Mergelgrave ogsaa først i Midten af forrige Aarhundrede kom til at præge Landskabet, og det selvfølgelig endda kun, hvor Mergelen forefandtes, mange Steder var Landet vandfattigt.

»Himlens Ild« kunde Befolkningen ikke væрге sig imod, og Skarnsmennesker har der jo altid været nogle af, men Befolkningen var selv yderst paapassende. Ifølge Kristian den Femtes danske Lov havde den, der gjorde sig skyldig i forsætslig Brandstiftelse, »forgjort sin Hals«. Foruden at blive dømt til Erstatning, hvad der vel oftest var uden Betydning, skulde han enten stejles eller brændes, saa det var Vovespil at sætte Ild paa.

Længere tilbage i Tiden kunde uagtsom Brandstiftelse ogsaa bringe sin Mand i Galgen. Naar Straffen var saa haard for denne Forseelse, havde det vel nok sin dybeste Grund i den Elendighed, en Ildsvaade førte med sig. Naar der ingen Forsikring var, var den brandlidte henvist til Slægts, Naboers og gode Menneskers Hjælp, men var Ildsvaaden af større Omfang, var det naturligvis begrænset, hvad en saadan Hjælp kunde udrette. Undertiden blev der af Øvrigheden udstedt et saakaldt Brandbrev, der indenfor et vist Omraade gav den brandlidte Lov til at indsamle Midler til ny Bebyggelse m. v. til fortsat Eksistens, og jeg kan endnu huske, hvordan Folk selv efter Forsikringstidens Indtræden gik omkring for at samle ind, kun med et Bevis fra Præst, Degn eller Sognefoged, og disse »Bevis« var vel ofte af en noget tvivlsom Oprindelse. Deraf Vitsen om Svenskeren, som var bosat her. Paa Spørgsmaalet om, hvad Tid, hans Hus brændte, svarede han: »Ja, hun er endnu ikke brændt, men om alt gaar vel, saa skal hun blosa paa Onsdag«. Byggemaaden var som omtalt yderst brandfarlig paa

mange Omraader. Jeg husker, at jeg ved et Brandsyn, som jeg foretog paa en gammel Ejendom efter Aarhundredskiftet, erfarede, at en af Husets Bjælker gik gennem den aabne Skorsten, men ikke nok hermed. En af Hanebjælkerne — Tværbjælken mellem Spænderne — gik gennem Skorstenen ca. $1\frac{1}{2}$ Al. under Tagrygningen. Denne Ejendom brændte dog aldrig, men blev nedrevet. Et andet Sted var Tørvene stablet op omkring Skorstenen for at faa en yderligere Tørring. Ligeledes en Uforsigtighed uden Lige. Men heller ikke denne Ejendom brændte. Naar Gaardene og Husene var klumpet sammen, skønt de derved alle fik langt til Jorderne, saa havde det vel sine Grunde. Det var saa »rosomt« — saa skønt — at bo i hinandens Nærhed. Man kunde hjælpes i mange Tilfælde. Var Ilden i Bilæggeren eller Gruen gaet ud om Natten, kunde man maaske laane en Glød af Naboen, hvor man saa Røg. Skarnsfolk og Omstrejfare var heller ikke saa »kaalhøgne« i Landsbyen som hos Udflyttere, og man kunde bedre faa Has paa de lange Vinteraftener ved at gaa sammen, og foruden at Tiden gik bedre, kunde der spares paa den knappe Belysning. Man maa nu i Elektricitetens Tidsalder undre sig over, at Husflid kunde dyrkes under slige Forhold. Meget Arbejde ved Kvægets Pasning og deslige blev udført i Mørke. — Vinduerne bestod ofte af fire Mursten, der var hvælvede mod hinanden og et Stykke Glas indsat. Jeg tjente i 1895 en gammel Mand, der i sine unge Dage tjente et Sted, hvor han havde staaet i Halvmørke ved en aaben Luge og skaaret Hakkelse til syv Heste med en af de gamle Trykknive. — Det var et drøjt Mørkningsarbejde, og mange af de gamle gik ogsaa med en krum Pegefinger paa venstre Haand, da den havde taget Skade ved slig Hakkelseskæring. — Skønt

det ikke vedkommer nærværende Sag, kunde jeg dog have Lyst til at berøre Datidens Levesæt og Synsmaade. Manden, som min gamle Husbond tjente, var meget nøjeregnende med, at Hakkelsen blev opbrugt Dag for Dag. Men en tidligere Karl vilde gerne være lidt i »Behold«, hvad egentlig var en god Skik. Da han blev irettesat, fordi der var noget daggammelt Hakkelse, svarede han: »Anden Dags Hakkels er wal lissaa gue te æ Hejst, vil a sej, som fjær Dags Koel te e Folk, vil a sej«. Overfor en saa indlysende Sandhed maatte den gamle give op. Kaal var en daglig Ret. Flere Steder slog den til Ugen ud til Middagsmad. Derfor Krøniken om Manden, der gik til Kirke om Lørdagen, fordi Kaalen var sluppet op. Jeg kan huske hjemmefra i min allerførste Drengetid, at vi havde Omgangsmænd, som Sognet lod indkvartere i Gaardene efter Hartkornet. Naar disse Mænd skulde komme, stod Middagen altid paa Kaal, og saadant var det vist de fleste Steder. Disse fattige Stakler fik saaledes altid Kaal, og de var nogle stramme Karle at komme i Vinden for.

Efterhaanden som Friheden satte sit Præg paa Bondebefolkningen, og Oplysningen banede sig Vej ud til denne, blev den ved sine ypperste og fremmeligste Mænd paavirket i maalbevidst Stræben efter at kunne hjælpe sig selv, naar Vanskelighederne taarnede sig op, og saaledes gik det ogsaa til ved Midten af forrige Aarhundrede og noget før, at Kravene om og Nødvendigheden af at faa oprettet Løsørebrandkasser blev levende i Befolkningen, og her i Hjerm-Ginding Herred blev dette Ønske og denne Trang holdt frem af gode Mænd, der vilde gøre et Arbejde for at afhjælpe Savnet. Jeg skal tillade mig at nedskrive et Par Blade af den 100-aarige Protokol, der heldigvis

er bevaret, hvorimod en senere Protokol maa være gaaet tabt.

»Aar 1843 den 25. Marts blev en Forsamling afholdt paa Raadhuset i Holstebro for at tage foreløbig Bestemmelse om Grundlægningen til en Brandassurancesforening for Varer, Effecter for Landejendomsbesiddere i Hjerm-Ginding Herreder. Endel Beboere af Gimsing, Vemb m. fl. Sogne havde i den Anledning udstedt en Indbydelse til samtlige Sogne i disse 2de Herreder og dermed lade følge et Exemplar af de for en lignende Forening i Ulfborg-Hind Herreder gjældende Love. Af denne Indbydelse og Lovene vare fremlagte et Exemplar. Herredsfogden, som ledede Forhandlingen, opfordrede Forsamlingen til at erklære sig over, hvorvidt den fandt det nødvendigt, at der i disse Love strax foretages nogen Forandring. Idet man i det hele var enig om, at det vilde være rettest, at en ny Forsamling i sin Tid bør samles for at tage nærmere i Overvejelse, hvad specielle Forandringer, der kunne være at gøre, blev det dog enstemmigen erklæret nødvendigt, at man strax maatte træffe en Bestemmelse om, hvilken der skal være den mindste Sum, hvormed Selskabet skal begynde sin Virksomhed, 30,000 rbD., som i de fremlagte Love § 4 Litra b, var den mindste Sum for den Ulfborg-Hindske Forening, fandt man altfor liden, og med en Stemmeftertal, der grænsede nær til Enstemmighed, blev det derpaa antaget, at 130,000 rbD. r. S. er den mindste Forsikringssum, hvormed Selskabet kan begynde sin Virksomhed, ligesaa vedtog man, at 50 rbD. r. S. er den mindste Sum, en bosat Mand bør kunne forsikre, men at dog for 25 rbD. r. S. bør kunne forsikres af Tjenestefolk. Den største Risico, Foreningen bør antage paa et Sted eller under et Forsikrings-Nummer var

man enig om at sætte til 3000 rbD. r. S. Nærmere fandt man det ikke hensigtsmæssigt i Dag at gaa ind paa Forsikringens Love. Forsamlingen erklærede derefter Foreningen stiftet fra i Dag af, og da der fra de fleste Sogne var nogen tilstede, paatage de mødte sig derom at underrette de respective Sogneforstanderskaber, og at ville anmode disse om at virke hver i sit Sogneforstanderskab for at erholde Subskribenter til Foreningen. Man besluttede med Invilligelse af den tilstedeværende Herredsfoged, at denne bør være fast Medlem af Directionen, og skred dernæst til Valget af 4 andre Directører. Ved Optællingen af Stemmerne fandtes 24 af disse at være faldne paa Prokurator Repsdorph, 24 paa Sognefoged Niels Christian Mundberg i Gimsing, 19 paa Møller Peder Larsen i Naur, og 13 paa Sognefoged Christen Skikkild i Vejrm. Da ingen anden havde erholdt saa mange Stemmer som de 4 fornævnte, bleve disse ifølge Stemme flerhed ansete som valgte til Medlemmer af Directionen. Tirsdagen den 23. Maj d. A. Kl. 11 Formiddag bestemtes til den første Generalforsamling.

Som det vil ses af dette Uddrag af Protokollen, er 25. Marts 1843 altsaa Jubilarens Fødselsdag. Der blev nu taget Afskrift af det vedtagne og sendt til hvert Sogn i Herredet. Protokollen er underskrevet af P. Larsen, M. P. Dield, — (Sognefoged Mads Pedersen, Djeld i Sevel). N. C. Mundberg og et Navn, som jeg ikke kan tyde, men da det vil ses ved Generalforsamlingen den 23. Maj, at Overauditør Ridder Pedersen, som er Direktionens Formand, er paa Rejse til København, hvorfor Prokurator Repsdorph leder Generalforsamlingen, maa Underskriften vel være Overauditør Pedersens. Sognefoged Christen Skikkild fra Vejrum havde meldt Forfald, da han skulde om-

bygge sin Gaard, og han begærede at blive slettet af Direktionen, da han var meget optaget. Sognefoged Mads Pedersen, Djeld, blev saa indvalgt i Direktionen.

De laante Love fra UlfborgsHind Herreder blev gennemgaaet og en Del Forandringer foretaget. Bestemmelsen om, at Herredsfogden skulde være fast Medlem af Direktionen, blev afgjort derhen, at det kun skulde gælde for den daværende Herredsfogeds Vedkommende. Ligeledes blev det vedtaget, at naar der var opsparret en Beholdning paa 200,000 rbD. r. S., skulde Præmien bortfalde, til Beholdningen igen gik under denne Sum. En ny Generalforsamling blev igen afholdt den 29. August 1843. Der var da lige indgaaet en stor Del Begæringer om Forsikring, men det havde været umuligt at faa disse gennemgaaet, og der manglede endnu Resolution paa, om Anmeldelserne maatte skrives paa ustemplet Papir, dette var nok til ladt ifølge de vedtagne Loves § 7, men de var desværre afskrevet efter UlfborgsHind Herreders Love, hvorpaa Kgl. allernaadigst Bevilling var udstedt den 22. Juni 1842, men der skulde selvfølgelig samme Bevilling til for den nystiftede Forening her, hvilket var overset.

1844 den 9. Januar afholdtes igen en Generalforsamling paa Tingstedet i Holstebro, og skønt Direktionen gentagne Gange havde erindret om den søgte Bevilling, var denne dog endnu ikke kommen, men der var Enighed om at foretage de bestemte Opkrav og udbetale Brandskadeerstatninger, og til Kasserer antoges A. Vestergaard, Struer.

Ved en Generalforsamling 11. Februar 1845 ses det, at der er forefalden 2 Ildebrande i Sir, nemlig hos Chr. Jensen, Øster Ballegaard, Brandskade 672 Dl. 2 Mk. 8 Sk., og hos Skolelærer Holm, Sir, Brand-

skade 162 Dl. 8 Sk. Tillige foreligger Begæring fra en Del Beboere i Skodborg Vandfuld Herreder om at blive Medlemmer, da der endnu ingen Brandkasse fandtes i disse Herreder.

Af Direktionen har C. N. Pedersen, N. C. Mundberg og Mads Pedersen, Djeld, underskrevet Protokollen, men desuden er den underskrevet af efternævnte, der vel nok repræsenterer Sognene: Christen Nygaard, Christen Sand, Peder Skrædergaard, L. Rørsgaard, M. Fugl, P. Ejsing, Christen Overgaard, P. Chr. Nyboe, Christen Bjerg, Fousing, A. Vestergaard. Chr. Elkiær, Stephan Vestergaard, Peder Chr. Thomsen, Jens Lundbye, Jacob Holst, C. L. Julian og Holm. Af bekendte Navne fra efterfølgende Periode vil vi træffe Mænd som Lærer N. Stockholm, A. Burmølle, Lærer Brøns, Ejsing, Pastor Buchhave, Sahl, Jacob Madsen, C. Provstgaard, Fabricius, N. C. Bisgaard m. m. fl., men først i 1863 træffer jeg paa C. Møgeltoft, Ejsing, der var en Fætter til min Far, og som jeg kom til at tjene i 1885—86. Han var Typen paa den efter Oplysning, Frihed og Selvstændighed stræbende Bonde, som jeg maa antage, de fleste af Underskriverne i den gamle Protokol var. Han var vel nok sine 3 Alen høj, førte en mesterlig Pen og havde en god Forstand, hvorfor han ogsaa blev taget i Brug paa mangfoldige Omraader. Bl. a. var han ogsaa Sognefoged, og han havde nogle Talemaader, som han brugte, mens han tænkte sig om. Han sagde ogsaa: Hva de vidr angøer, og kaldte sig selv »Ennaaen«. Jeg kan huske, vi stod paa Gaardspladsen i Møgeltoft, da de til Vinderup nyankomne Gendarmer meldte sig til hans Assistance i paakommende Tilfælde. Chr. Møgeltoft gav dem kun det Svar: »Hva de vidr angøer, saa skier der ett mier i Ejsing Sown, end En»

naaen sjel ka ordn«, og dermed var den Audiens forbi. Han sad i Bestyrelsen til sin Død 1900, og blev da erstattet med Joh. Bulig, Sahl, der endnu er levende. 1869 den 19. Oktber støder jeg første Gang i Protokollen paa Navnet H. J. Hansen — Lærer Hansen, Sir. Ingen har som denne Mand gjort en Gerning for Forsikringen. I 1877 ses han at være Formand, hvilken Post han beholder til 1907, da han nægter at modtage Genvalg til Bestyrelsen, men han vælges saa til Revisor sammen med P. Lundgaard, Hjerm. Om det er paa Lærer Hansens Initiativ, at Foreningens overskydende Midler fra dette Aar indtil videre bliver udlånt til private Folk efter derom indgiven Begæring, vides ikke. Der fremkom Begæring fra Medlemmer i 15 Sogne, og Laanene blev fordelt ved Lodtrækning. Der er ført en særskilt lille Protokol over disse Udlaan, og der blev nedsat et Udvalg, som hvert Aar skulde undersøge, om den stillede Kaution var betryggende. Da Lærer Hansen i 1907 udtraadte af Bestyrelsen, blev Søren Bundgaard, Vemb, Formand. Bestyrelsen bestod paa dette Tidspunkt af Svenning Dideriksen, Tvis, Kristen Olesen, Borbjerg, Andreas Lundby, Søren Bundgaard, Thomas Hansen, Feldborg, Bertel Henriksen, Idom, Johannes Bulig, Sahl, Hans Møller og Lars Kr. Andersen. Søren Bundgaard vedblev som Formand til sin Død den 29. September 1927. Bestyrelsen bestod da af Laust Klemmensen, Borbjerg, Jens Chr. Hestbek, Hjerm, Anton Andersen, Maabjerg, Bertel Henriksen, Idom, Johannes Bulig, Sahl, Lærer Jensen-Skautrup, Tvis, Anders Hallundbæk, Hodsager, og Lars Chr. Andersen, Sevel. Laust Klemmensen blev nu valgt til Formand, og han vedblev dermed til Efteraaret 1930, da han udtraadte af Bestyrelsen. Han blev efterfulgt af Jens P. Løvig, Bor-

bjerg, der har fungeret som Formand siden. 1840 til 1850 var Gennembrudsaar paa mange Omraader. Der var Foraarsgrøde i det vaagnende Folkeliv. De mest fremsynede saa, at skulde der naas noget, maatte det være ved Sammenhold De 5 Løsøre-Brandkasser i Ringkøbing Amt blev alle til i disse Aar. Ulfborgs Hind Herreders var bleven oprettet i 1841. Hjerm- Ginding Herreders i 1843. Hammerum Herreds i 1844. Skodsborgs Vandfuld Herreders i 1845 og Bøllings-Nørre Herreders i 1847. Det var Folk med Lyssyn paa Op- gaverne, der gik foran, ofte med stort Tidsspilde og økonomiske Ofre, men det havde stor opdragende Be- tydning, at Folk kom til at interessere sig for deres egne Sager saavel paa de materielle som paa de aan- delige Omraader. Optimismen maatte dog ofte være ude for haarde Skuffelser. - Saaledes med Opsparin- gen af de 200,000 rbD. r. Sølv. Dette naaedes ikke i de første 100 Aar. Brandkassen staar vel nok i Dag paa det sikreste Grundlag siden Starten, men Halv- delen af de 200,000 Dalers Opsparing er dog knapt nok naet, thi Konkurrencen mellem Brandkasserne nødvendiggør en saa lempelig Paaligning af Præmi- erne, at Opsparingen selv i gunstige Tider gaar lang- somt. Sammenholdet indenfor Landbostanden har der ogsaa været Brist paa til Tider. En ihærdig og paa- gaaende Agitation fra anden Side har hist og her slaet Huller i Rækkerne, som det har været svært igen at udfylde. Naar henses til Arbejdet i Kassens Tjeneste, da har jeg i de næsten 13 Aar, jeg har været For- mand, været med til at vurdere Brandskade ved godt 50 Ejendomsbrande, og jeg kan konstatere, at Folk i Almindelighed er ret fornuftige at forhandle med. Dog er Folk jo ofte oprevne ved, at Hjemmet er lagt i Aske, saa de har ondt ved at samle sig. Jeg husker

saaledes et usædvanligt, onskabsfuldt Tordenvejr, som drog over Eggen Natten mellem 10. og 11. Februar 1934, da to Gaarde med Forsikring i vor Brandkasse gik op i Luer. Begge Steder var de brandlidte ældre Folk, og man maa forstaa, at det tager paa Nerverne, naar Folk paa Hals og Hoved skal ud af de brændende Bygninger en iskold Vinternat. Tit og ofte gaar der jo ogsaa noget tabt, som Folk sætter den største Pris paa, og som de synes er uerstatteligt. I mange Hjem har hvert Stykke Bohave sin Historie. — Det Aar, og ved den og den Lejlighed, da de fik Raad til at skaffe sig dette og hint. Hvert Stykke har sin Plads i Hukommelsen og bliver værnet om med Kærlighed. Dette med Anskaffelse paa Afbetaling laa ikke for de ældre, og tit har der været begyndt paa bar Bund. Jeg husker en gammel Mands Ord: »O saa brænd mi nøj Frak, som a fæk te mi Bojel (Bryllup) for 47 Aar sin. Den vild a endda saa møy nødde ha wot av mej«. — Respekt for den gamle Mands Tale, der var brændt et Blad af hans Families Historie. En Nat i April 1933 nedbrændte en Gaard for et nygift Par. Den vordende Brud havde i Aar og Dag i al sin Fritid arbejdet paa sit eget og paa sit tilkommende Hjems Udstyr. Ilden opstod i Laden til den sammenbyggede Gaard. Svigerfaderen, der havde bygget sig et Hus noget udenfor Gaarden, vaagnede ved Ildskæret. Han løb saavidt nøgen til Gaarden lige tidsnok til at faa Gaardens Folk vækket. Det unge Par kom ud af et Vindue til Haven. Al Flid var omsonst. Alle den unge Hustrues kære Ting var forsvundet i Ildhavet. Da jeg kom paa Brandkassens Vegne, laa Gaardens Heste og ca. 20 Køer brændt i Baasene. — Jeg kan sige, at af alle de Bestillinger, jeg har haft med at gøre, har ingen været mig kærere. Jeg har endog

været ude for en saa rørende Ærlighed, at jeg maatte faa Taarer i Øjnene, da Hustruen i et uformuende Hjem kom med sit Barnetøj og ikke turde afgøre, om det havde Rust eller Brandpletter. Jeg konstaterede selvfølgelig straks, at det var Brandpletter. Naar Arbejdet har gjort mig Glæde, saa er det ikke mindst af den Grund, at der stedse har raadet en kollegial og kammeratlig Tone indenfor Bestyrelsen. Vi har altid kunnet arbejde i Forstaaelse, saa det første Ukvemsord er usagt mellem os. Af Bestyrelsen er i den Tid 4 afgaaet ved Døden, nemlig Anders Hallundbæk, Hodsager, Jens Chr. Hestbek, Hjerm, Lærer Jensen-Skautrup, Tvis, og Anton Andersen, Maabjerg, medens Johannes Bur lig er afgaaet paa Grund af Alder, han er Foreningens eneste Æresmedlem. Disse 5 Mænd havde alle siddet i Bestyrelsen i en lang Aarrække. Foreningens Revisorer er Gaardejer Kr. Borup, Naur, og Lærer H. C. Pedersen, Sir, som begge er genvalgt af Generalforsamlingen mange Gange. Foreningens Kasserer er Rentier Jens Damgaard, Holstebro.

Foreningens Bestyrelse bestaar i Dag foruden Afhandlings Forfatter af Gaardejer Jens Kr. Cregeresen, Trandum i Sevel, Gaardejer, Sognefoged Martin Pedersen, Idom, Gaardejer Alfred Tangsgaard, Bur, Rentier Jens Nicolinesgaard, Hjerm, Gaardejer Kristian Iversen, Tvis, Gaardejer Niels Nielsen, Maabjerg, Gaardejer Peder Buskov, Bjert, og Købmand Marinus Hallundbæk, Hodsager. Desuden har vi en Stab af dygtige og solide Distriktsforstandere omkring i Sognene, som sammen med os ønsker den gamle Forening alt godt i Fremtiden, ligesom vi ogsaa ønsker alt godt for de andre lokale Forsikringer for Løsøre i Amtet. Vi vil holde deres Minde i Ære, der banede Vejen, før vi blev til, og vi vil mindes dem, efter

hvem vi overtog Styrelsen for Brandkassen. Gid den maa have en god Fremtid i den Forstand, at der altid er Mænd indenfor dens Rammer, der vil gøre et Arbejde for at bevare den frisindede Bevægelse under Pligt og Ansvar. — Selvstyret.

MAG. MORTEN LUND

TIL ØRRE OG HODSAGER

Et Bidrag til Hammerum Herreds Præstehistorie.

Af *F. Elle Jensen.*

Mens i Nutiden Hammerum Herred er blevet et af Indre Missions faste Tilholdssteder, lykkedes det aldrig den gamle Pietisme at slaa Rod her. Tværtimod høres der om stærk Modstand mod Indførelsen af den nye pietistiske Lærebog, Pontoppidans »Sandhed til Gudfrygtighed«, i adskillige af Sognene, fornemmelig i S. Felding-Assing, hvor Præsten Manasse Tøxen († 1744) havde indledet en uforsonlig Kamp imod den, som hans Menigheder af ærligt Hjerte støttede ham i *). At hans Eftermand, *Chr. Bering* (1744–54) saavel som dennes Embedsbrødre, *Bisted Skarrild* (1724–58), *Vogelius* i Vorgod (1743–64) og Provsten, den ansete og nidkære *Vitus Bering* i Rind (1722–66) afgjort sluttede sig til Retningen og iøvrigt virkede i dens Aand, formaaede ikke at hidføre nogen Grundændring i Befolkningens kirkelige Indstilling; den beholdt stadig sit gammeldags-ortodoxe Præg.

En Tilhænger af Pietismen har Biskop Hans Adolf Brorson i Begyndelsen sikkert ogsaa ment af finde i Præsten for Ørre og Hodsager, Mag. Lund, men som det vil fremgaa af det følgende, har dennes Tilslutning til Bevægelsen alligevel vistnok været temmelig problematisk. Paa den anden Side har han imidlertid

*) Herom se Kirkehist. Saml. 5 – I – S. 478 ff. 626 ff. Hards. Aarb. 1911, S. 25 ff.

næppe været nogen helt almindelig Mand, i Besiddelse af stor Begavelse og betydelig Lærdom, dertil en ivrig og inderst inde ogsaa velmenende Natur, men samtidig rastløs, uligevægtig, uordentlig og rethaverisk, saa hans gode Egenskaber ikke kom til rigtig Udfoldelse, og han selv ved sit Væsen beredte sig mange unødige Vanskeligheder, baade overfor sine overordnede og andre. Hvad der nedenfor berettes om ham, er hovedsagelig hentet fra Aktstykker i Hammerum Herreds Kaldspakke 1709 ff. (i Ribe Bispearkiv, Landsarkivet, Viborg).

Morten Lund blev født 1710 i Horsens. Hans Fader, der havde hørt til Flaadens Mandskab — der siges som Baadsmand — var da allerede død, saa Moderen ene maatte tage sig af hans Opdragelse. Formodentlig har han allerede som lille vist et godt Nemme og er derfor blevet holdt til Bogen, og 1730 blev han Student fra Fredericia Latinskole. At han var bedre begavet end de fleste, viste han ved samme Aar at tage Baccalaurgraden; 1738 blev han theologisk Kandidat (med første Karakter) og 1744, Aaret efter at han var kommet til Ørre, Magister, hvad omtrent svarer til at tage den nuværende Doktorgrad. I sin paa højttravende Latin forfattede Levnedbeskrivelse, som han afgav ved Embedstiltrædelsen *), fortæller han, at han i 13 Aar, d.v.s. som Student og Kandidat, gav sig af med Undervisning, men oplyser ikke nærmere, hvor det var. Muligt har det været i København, da han derfra hentede sin Hustru, Christiane Junge; hendes Fader var Revisor ved Rentekammeret samt Skibsmægler ved Børsen og har sikkert været en velstaaende Mand**).

*) Vitaprotokol 1743, Ribe Bispeark.

***) Wibergs Præstehistorie III, S. 673. E. Quistgaard: Præstehustruer 1934, S. 79 ff. Wiberg I, S. 78.

Hvorvidt Lund i sin Københavnertid har haft Forbindelse med Pietismen, som netop i de Aar under haard Strid kæmpede sig frem til Sejr *), vides ikke, men paa den anden Side kunde et ungt Menneske med hans livlige og modtagelige Aand næppe undgaa at faa i alt Fald visse Indtryk fra denne Side, og Bøger i hans senere Bibliotek røber desuden, at han ikke har været helt uberørt af Bevægelsen. Under alle Omstændigheder var det dens Metoder, han i Begyndelsen anvendte, da han var kommet i Embede i Ørre og Hodsager.

At han holdt Bøn i Kirken en Gang om Ugen behøver ganske vist ikke at betyde, at han sluttede sig til Pietismen, men den Ihærdighed, hvormed han tog fat paa det kirkelige Arbejde efter de af Retningen fastlagte Linier, peger paa, hvor hans Idealer laa, ligesom hans Venskab med den pietistiske Herremand paa Sindinggaard, *Lillelund*, viser, at man fra den Kant regnede ham for at høre til Kredsen. Om sin Virksomhed i denne første Tid fortæller han i et Brev til Biskop Brorson (d. 30. April 1744), at Gud har ladet ham se Opvækkelse paa Egnen, og at det er gaaet godt fremad med Undervisningen af Ungdommen. Denne var ved hans Ankomst saa slet, at den næppe vidste, der var en Forløser til, nu derimod, skriver han selvfølende, er den saadan, at den er bekendt over hele Herredet. Siden Jul har han læst to Dage ugentlig i Skolen fra Morgen til Aften, og han har set, at det er muligt at faa selv de vankundigste med, naar man kun tager Sagen paa den rette Maade og indplanter de unge Kærlighed til Gud. Til at begynde med lærer de Luthers Katekismus, derefter lader han

*) Om de kirkelige Brydninger i København se min Bog: Pietismen i Danmark (1924), S. 36 ff., 49 ff.

et Barn omsætte »et dansk Argument« i »et andet Sprog«, og derudfra stiller han saa saa mange Spørgsmaal, at de faar Kærlighed til de guddommelige Sandheder. Først derpaa tages der fat paa Pontoppidans Forklaring, men intet læres udenad, før det er forstaaet. Paa den Maade holdes Interessen vaagen, saa der ingen Forsømmelser har været, ja Forældrene selv møder op i Skolen for at høre paa Undervisningen. I samme Brev oplyser han, at han har 24 Konfirmander, hvoraf nogle er 23 à 24 Aar *), men han vil ikke tage mod den sædvanlige Konfirmationsgave paa 1 Rdl. — skønt det egentlig var for lidt, om hans Arbejde skulde betales — da det ligesom andre Tiggerier vilde bringe Embedet i Foragt og skaffe ham Navn af »Pengepræsten«.

Næste Aar kan han melde, at Læsning af ny Testamente nu er indført snart baade hos gamle og unge, og han bestiller fra Vaisenhusforlaget 50 Testamenter og 50 Forklaringer, desuden 12 Exemplarer af Rambachs »Saliggørelsens Orden« for voxne Børn«.

At Præsten har virket baade med Iver, Dygtighed og pædagogisk Forstaaelse blandt de unge, er utvivlsomt, og det skortede da heller ikke paa Anerkendelse deraf fra Brorsons Side. Ved sin Visitats i Ørre 1747 noterer han i sin Indberetning til Kirkeinspektionskollegiet, at Lund katekiserede »dejligt« over 3. Trosartikel, og at Ungdommen svarede med »ugemen Færdighed«. Menigheden var særdeles bevæget. Ved samme Lejlighed lovede Biskoppen ham en Anbefaling, da han tænkte paa at søge et bedre Embede og mente at have Chancer for at faa det.

Til Befolkningen har Lund vistnok staaet i et ven-

*) Først Fdg. 25. Juni 1759 fastslog, at Konfirmandernes Alder i Reglen skulde være mellem 14 à 15 og 19 Aar.

ligt Forhold, han synes i det daglige, naar intet gik ham imod, at have været en flink og hjælpsom Mand, og ved given Lejlighed tog han sig af dem, der var kommet i Knibe. Saaledes 1744 af en Gartner i Hodsager, der som hvervet Soldat var rømmet fra sin Afdeling, fordi han ikke kunde udholde det raa Liv ved Hæren; naar han læste i en Bog, fik han den slaet ud af Haanden, og han selv blev kaldt en Hundepietist. Nu havde han fjælet sig i Vestjylland. Lund spørger i den Anledning Biskoppen, om han, hvad Manden ønsker, skal søge Kongen om Naade for ham. Udfaldet af Sagen kendes ikke.

Ligeledes tog han sig med stor Kraft af sin Degns Søn, da Proprietær *Opitz* paa Lergrav vilde gøre ham til Soldat, uagtet Degnesønner efter Fdg. af 9. Decbr. 1735 var fritaget for Militærtjeneste, idet han mente, at den unge Mand som hjemmehørende paa hans Gods kunde udskrives. Sagen var nemlig, at Degnen, *Alexander Lauritsen* *), der længe ingen Embedsbolig havde haft, derfor havde fæstet en Gaard under Lergrav; paa den Maade bødede han noget paa Kaldets magre Indkomst — den var paa o. 20 Sletdaler — og var ligeledes i Stand til at have Befordring til de to Kirker, han skulde opvarte i. Han var nu en gammel Mand, havde været i Embede siden 1706, og han ønskede derfor sin Søn Lars, der allerede gik ham til Haande ved Forretningerne, og hvem Lund siden sit Komme havde undervist til Løbeskoleholder og eventuelt Degn, som sin Afløser, saa det var en kedelig Streg i Regningen, at han nu skulde springe Soldat.

Grunden hertil var imidlertid efter Lunds Mening en ren og skær Hævnaakt fra Herremandens Side, idet denne vilde have Ram paa Degnen, fordi han til Præ-

*) E. Poulsen: Hardsyssels Degnehistorie II, S. 481.

sten havde anmeldt en paa Lergrav Gods boende Natmand *) da han en Morgen, han skulde til Skrifte, overmaade beruset havde overfuset ham med Eder og Forbandelser i hans Hjem; Lund havde derefter i Medhjælpernes **) Nærværelse afvist ham, og herover skulde nu Opitz være bleven fortørnet. Om denne Forklaring saa er den rigtige, faar staa hen, men i alt Fald fik Lars Befaling til at møde til Session paa Gudumkloster.

Af denne Sag tog Lund sig med megen Energi, og som et Modtræk kaldte han strax Lars til Skoleholder i Hodsager, men Opitz, der havde Patronatsret, nægtede sin Approbation. Alligevel førte det til, at Udskrivningskaptajnen, der fik Stillingen forklaret af Lund, frafaldt Militærets Krav, saa den unge Mand i første Omgang gik fri. Men ogsaa kun i første Omgang, thi Herremanden holdt stædigt paa sit, og en ny Session i Holstebro d. 10. Oktbr. 1745 bestemte, at Lars skulde indrulleres i Hæren. Lund mødte for ham, men Kommissionen afviste hans Argumenter, idet den hævdede, at Degnens Søn jo var født paa en Fæstegaard og der havde deltaget i Bondearbejdet; altsaa maatte han som andre Bønder være militærpligtig.

Allerede tidligere havde Degnen klaget sin Nød for Kirkeinspektionen i København, og baade Biskop Brorson og Stiftamtmand Gabel attesterede hans Skrivelse. Efter Sessionen skrev han igen og bad de høje Herrer hjælpe hans Søn og udvirke, at Fdg. af 9.

*) Jvnf. H. P. Hansen: Natmændsfolk og Kæltringer II, Natmandssagen 1745, S. 15—52.

**) Medhjælperinstitutionen, som oprettedes af Christian IV ved Fdg. af 21. Marts 1629, skulde især bistaa Præsten i Kirketugtssager.

Decbr. 1735 blev overholdt; selv havde han ikke Raad til at føre en Proces for Højesteret. Lund, der havde forfattet Ansøgningen, tilføjer i en Efterskrift, at Degneembedet ikke kan undvære Lars Alexandersen, da det er ham, der synger i Hodsager Kirke, og han ønsker ham som Interimssuccessor i Kaldet, til Kongens Afgørelse med Hensyn til Militærspørgsmaalet falder. Samtidig henvender han sig til Brorson paa Grund af dennes »bekendte Bevaagenhed« mod sig siden hans Ankomst og beder ham intercedere for »det fattige Barn«, der forfølges af Had (Affæren med Natmanden), og han tilføjer, at hvad han selv har maattet gennemgaa fra Opitz' og anden Side, fordi han har villet holde sit dyre Ord og gøre sin Pligt, ved ingen uden Gud.

Skønt Opitz utvivlsomt havde begaaet et Overgreb, fastholdt han dog i en Erklæring til Kirkeinspektionen sin Opfattelse, men Kollegiet indstillede naturligvis til Kongen at skride ind imod ham, og den 18. Februar 1746 resolverede denne da ogsaa, at Lars Alexandersen skulde »for den ulovlige Indrullering af Proprietær Opitz være befriet og nyde den Frihed, som vor allernaadigste Lov og Forordning tillægger alle Degnes og Substitutters Drengebørn«.

Opitz døde paa denne Tid, men hans Enke maa have arvet hans Nag til Degnen, idet hun opsagde hans Fæste. I sin Klage til Biskoppen herover oplyser Alexander Lauritsen, (d. 22. Februar 1747), at han selv ligger for Døden, og han beder nu om, at Sønnen, som af Præsten er undervist i Regning, Skrivning og Katekisation, og som ogsaa kan »sjunge en Salme«, maa nyde hans lidet og fattige Brød efter hans Bortgang. Lars Alexandersen vilde selv have fremstillet sig i Ribe, men da Degnen hverken har Hest eller

Vogn »formedelst min kære Husbonds Fromhed«, og da Degnetjenesten ikke tør forsømmes, maa Biskoppen nøjes med denne skriftlige Henvendelse. Denne skyldes atter Lund, der i sin anbefalende Efterskrift tilføjer, at han ikke tror, Degnen kan dø, før Biskoppen bønholder ham, og han beder om et omgaaende Svar. Hvorledes dette har lydt, vides ikke, men i alt Fald blev Lars Alexandersen sin Faders Eftermand († 1758)*).

Det har utvivlsomt været Lund, der helt og holdent har ledet Aktionens mod den brutale Herremand, og hans Optræden har sikkert i første Række været dikteret af Medlidenhed med de uskyldig ramte. Men ved Siden af har han ogsaa haft Følelsen af at stride for Retfærdighedens Sag i al Almindelighed, og man har Indtrykket af, at han rigtig er i sit Es ved at føre Sandheden frem til Sejr og faa Modparten dukket. Men desværre var hans Retfærdighedssans parret med en overordentlig Ensidighed og manglende Selvkritik, saa han ofte fuldstændig forsaa sig paa en foreliggende Sag og derved forfaldt til Rethaveri og Kværanteri, ligesom han var tilbøjelig til at betragte sig selv som en forfulgt Uskyldighed og sine Modstandere som Repræsentanter for al mulig Ondskab. At han med saadanne Karakteregenskaber maatte komme ud i adskillige for ham meget ubehagelige Konflikter, følger næsten af sig selv, saa meget mere som han tidt ved sin egen Færd selv gav Anledning til dem.

I det foregaaende er Natmanden omtalt. Om ham konstaterede Lund 1744, altsaa da Striden om Lars Alexandersen udbrød, at han og hans Kvinde ikke var gift; han meldte dette til Opitz, der dog tog ret valent paa det og først sendte Folk ud for at fange

*) E. Poulsen: Hards. Degnehist. II, S. 481.

Manden, da Præsten igen klagede og denne Gang refererede en Udtalelse af den eftersøgte, at gjorde Lund ham husvild, skulde han gøre Gengæld. Fuglen var imidlertid fløjet, men Præsten var meget ængstelig for et muligt Overfald fra Rømningsmandens Side og henvendte sig til Herredsfogden om Beskyttelse. Han havde ingen Vidner paa Natmandens Trusler, og derfor afsloges hans Henvendelse — maaske var det ogsaa Frygt for Opitz, der bevirkede dette, mener han — derimod ledsagede Sognefolkene ham en Tid paa hans Embedsture. »Jeg er«, skriver han til Biskoppen, »tidlig nok kommen ind i denne sorte Uorden, hvor jeg med Smerte baade skal se Guds Kirke at lide saa store og fast uhørlige Forargelser og selv efterstræbes af mange og trues paa mit Liv, da jeg dog ikke har gjort andet, end som min dyre Ed og Pligt mig tilholder«.

Man vil se, at det har knebet Lund at anlægge en helt rolig Betragtning af Forholdene og at tage overlegent paa dem. I endnu højere Grad viste dette sig i den Strid, kan fik med Degnens Svigersøn.

En anden Søn af Alexander Lauritsen, Jørgen *), var bleven hjulpet til at læse, og som Student i København blev han der forlovet med en Datter af Notarius publicus Rasm. Æreboe. En af hendes Brødre, *Laurits **)*, fulgte sidst i 1747 med sin Svoger hjem til Jylland og kom til at bo i Ørre Præstegaard. Forholdet mellem ham og Lund var udmærket, og han prædikede i Kirken. Men da han engang under Præstens Fraværelse havde holdt gudelig Forsamling i

*) E. Poulsen: Hards. Degnehist., II S. 481. Jørgen Alexandersen blev 1753 Præst i Hejls.

**) F. 1728, Student 1745, Kandidat 1749, † 1750. G. L. Grove: Rasm. Æreboes Antobiografi, S. 239.

Degneboligen og ogsaa ved andre Lejligheder paa flot ungdommelig Vis var fremkommet med temmelig yderliggaaende pietistiske Udtalelser, blev Lund voldsomt opbragt; han fremsatte skriftligt en Række Klagepunkter mod ham, beskyldte ham for at være Kætter og truede ham med Bremerholm. Man forstaaer, at Æreboe under dette forlod Præstegaarden, hvorefter han fandt Husly paa Sindinggaard, ligesom ogsaa Provst Bering viste ham Venlighed, idet han baade lod ham prædike og katekisere for sig, og han syntes, som det var at vente, godt om sin unge Meningsfælle. Da derfor Lund ved en Visitats overleverede ham sine Klagepunkter, søgte han at forlige de to Mænd, og det lykkedes ham virkelig at give saa plausibel en Forklaring af Æreboes Meninger, at Præsten følte sig tilfredsstillet. Studenten forfattede derefter selv en skriftlig Imødegaaelse af Ankepunkterne, og Striden endte med, at Lund offentligt tilbagekaldte sine Beskyldninger og gav Æreboe Lov til at holde gudelige Møder. Provsten synes i det hele at have været en besindig og fornuftig Natur, men selv han havde svært ved at omgaaes »denne forunderlige Mand«. »Den gode Mag. Lund i Ørre«, skriver han (d. 29. Januar 1748) til Biskoppen, »viser sig i en og anden Post meget kontrær og i sit Væsen forunderlig. Gud forandre hannem!« Derpaa beretter han »en af sine mindste Afmærer« med ham. Dens Forløb var følgende:

En vagabonderende Kvinde uden Pas og Skudsmaal var tilsidst efter Herredsfogdens Anvisning havnet i Ørre, hvor hun fik Forplejning paa Omgang. Lund havde besøgt hende og spurgt hende om hendes Sjæls Tilstand, men uden at faa noget Svar, og da hun døde (omkring November 1747), nægtede han at kaste Jord paa hende, hvad han fastholdt, ogsaa efter at Sogne-

fogden havde ladet hende hensætte i en aaben Grav paa Kirkegaarden, og hverken Provst eller Herredsfoged kunde faa ham til at ændre Beslutning. Skønt Kvinden var bleven berettet i Skarrild, hævdede han, at han ikke vidste, om hun var Katolik eller Delinkvent, eller hvad hun var, og at saavel Loven som hans Ed og Samvittighed forbød ham at handle anderledes; Menneskefrygt maatte ikke gøre nogen til Meneder.

Paa Provstens Indberetning herom svarede Brorson (d. 13. Februar 1748), at Præsten ikke behøvede at gøre sig de ringeste Skrupler, hvilket ogsaa blev tilskrevet Lund. Denne hævdede imidlertid, at han — muligt paa Grund af daarlig Postgang, mener han — først fik Meddelelsen i Begyndelsen af Marts, men selv da foretog han sig intet. Dette opklaredes, da Provsten d. 2. April efter Biskoppens Ordre spurgte til Sagen og bad ham for sin egen Skyld gøre sin Pligt, hvis han ikke allerede havde gjort den, thi Lund indsendte nu en Redegørelse for sin Stilling; samtidig paastod han, at Bering var ham paa Nakken og mente, at de, der kom sidst til Hammerum Herred, skulde holde Lyset for de andre og forbinde sig til at lyde uden Forstand. Dette var dog Brorson for meget, og d. 14. Maj beordrede han Præsterne i Nøvling og Vildbjerg til at tage til Ørre og der foretage Jordpaakastelsen, hvis Lund stadig vægrede sig — Kisten stod endnu i den aabne Grav. Udfaldet skulde meldes til Ribe. Det hjalp, og d. 27. Maj kunde Provsten indberette, at Præsten endelig havde bøjet sig. »Gud give mig Naade til at overvinde hannem i andre Poster herefter med Kærlighed og Sagtmodigheds Aand«, tilføjer han.

Dette kunde han have god Grund til at sukke, for

det blev ikke sidste Gang, Myndighederne maatte gribe ind overfor den temperamentsfulde og stædige Sognepræst i Ørre.

I Oktober 1751 skrev Brorson til Provst Bering, at han paa sin Visitatsrejse i Holstebro havde hørt, at Lund Marie Bebudelsesdag havde viet en Bonde mod Husbondens, Proprietær Lillelunds, Forbud og derefter været til Gilde i Bryllupsgaarden; dette og andre Embedsforseelser, som der ogsaa var ført Klage over, skulde undersøges, og Resultatet meldes i Ribe. Ganske vist tillod Christian VI's Sabbatsanordning af 12. Marts 1735, (der i Parantes bemærket var en noget mildere Gentagelse af Frederik IV's), og Fdg. af 14. Decbr. 1736 Bønder at holde Familiefester paa Helligdage, naar de ikke blev til Gilder og Gæstebud med Spil og Leg, saa ikke »nogen Uskik eller andet syndigt Væsen af Fylder og Sværmen til Guds Forførtørnelse og Menighedens Forargelse begaas«, hvad Øvrighed og Husbond skulde paase, men dette sidste skete i Reglen sjældent, og Almuen selv tog ogsaa kun ringe Hensyn til de kongelige Paabud. De pietistiske Kirkemyndigheder søgte derfor at faa alle Søndagssammenkomsterne afskaffet. Biskop Hygom i Aarhus forbød saaledes paa Landemødet 1747 Præsterne at vi nogen paa en Helligdag uden Herskabets Tilladelse og paa talte 1761, at man tillod Bryllupper og Gilder om Lørdagen, da Gæsterne saa mødte paavirket i Kirken den næste Dag. H. A. Brorson var inde paa lignende Tanker, saa det var ikke sært, om den pietistiske Lillelund skred ind mod sin Bonde og lod ham tiltale.

I sin Erklæring i Sagen fastholdt Lund dog, at Lillelund ikke forud havde gjort Indsigelse mod Dagen, og hvad selve Brylluppet angaar, hævdede han, at Gæsterne bagefter kun fik et Maaltid Mad, og denne

Bespising fandt Sted saa sent, at Sabbaten da var forbi; noget forargeligt eller ulovligt havde ikke fundet Sted.

D. 8. Novbr. holdt Provsten Forhør i Gødvad Præstegaard, men Lund var, beretter han, i Begyndelsen »temmelig fræk og stolt« og vilde ikke svare, da han, sagde han, havde Bispens Tilladelse til at faa Herredsfogden som sin Defensor. Men da Bering overtødede ham om visse Uforsvarligheder i hans Embedsførsel og henviste til, hvad Lillelunds Vidner oplyste, faldt han alligevel til Føje, og tilbød at betale 1 Rdl. til Herredskassen, saa helt rene Brød i Posen har han ikke haft. Forøvrigt troede han at skulle kunne afkræfte de fleste af de Rygter, der gik om ham, idet han henviste til, at ogsaa Provsten offentligt havde erklæret, at hans Menighed var lige saa god som andres. Men han lovede at følge Biskoppens og Provstens Formaninger og forsikrede højtideligt stedse at ville lægge Vind paa at forestaa sit hellige og vigtige Præsteembede og saa ustraffelig at forholde sig overalt i sin Vandel ved sin Overhyrdes og Biskops, den Herres Jesu Kristi, kraftige Bistand, at Gud maatte nyde sin Ære, Sjælene vindes, og Hs. Højærværdigheds Bevaagenhed, Provstens Kredit samt andre brave og skønsomme Folks gode Tanker og Eftermæle erhverves og bestyrkes.

Med dette lod Brorson sig nøje, og d. 6. Decbr. resolverede han, at det i Henseende til indbemeldte Omstændigheder kunde denne Gang have sin Forbliven ved Sognepræstens, Mag. Lunds, givne Erklæring og tilbudte Mulkt.

Lund har aabenbart haft en egen Evne til at rage uklar med andre. Med Lillelund havde han før været saa fortrolig, at de var dus, men nu var det gode For-

hold forlængst ophørt, og Lund beskyldte sin fordums Ven for at udsprede usandfærdige Rygter om sig, ligesom Affæren med Brylluppet jo ikke skulde gøre dem blidere stemt mod hinanden. Og med sin Nabopræst, *Andr. Henckel* i Nøvling (1724–66) kom han ligeledes i en heftig Strid.

I Førstningen havde ogsaa de haft en venskabelig Forbindelse, og Henckel laante i 1743 Lund 100 Rdl., men siden kom der Kurre paa Traaden. 1751 rettede Lund et Angreb paa ham i Anledning af en Fattigsag, og til Brorson skrev han, at det var ham lige meget om Henckel svarede ham eller ikke, han skulde altid vide at holde ham Stangen, undtagen i jordisk Velstand og legemlig Styrke. Hans Udtalelser var dog saadan, at han maatte gøre Afbigt, men betegnende for deres Art er det, at han ved Fredsslutningen maatte erklære sig rede til at lade Sagen staa aaben, om han atter skulde forløbe sig.

Men det gjorde han. Aarsagen synes at have været, at Henckel havde bebrejdet ham at have taget et Medlem af hans Menighed til Alters. Herover blev Lund yderst fortørnet og tilskrev sin Kollega et i højeste Grad ubehersket Brev *). »Jeg har saa faste Grunde for mig af Guds bare Ord i denne Sag«, hedder det deri, »at hverken Fanden eller Præsten skal omstøde dem; at optegne mit Argument ser jeg mig paa nuværende Tid ikke tvunget til. Men at et Guds Barn, som ved Troen ligger i Guds Arme, skal formedelst Præstens Hovmod, Ærgerrighed, Foragt for andre udelukkes af Guds Kirkes Samfund, det staar ikke i min Pastoral-Prudence, langt mindre i min Bibel; muligt er der en anden Bibel, som Fanden selv har skrevet,

*) Brevet er uden Aars- og Datobetegnelse, men maa stamme fra 1752.

jeg har den ikke paa mit Bibliotek; skulde deres Velærværdighed eje den, da gem den vel, at den ikke kommer paa for mange Hænder. Deres Velærv. min des vel Deres sædvanlige Dom over mig og flere brave Mænd i Guds Kirke: Denne annammer Syndere. Gud lade enhver kristen Lærer (d. v. s. Præst) hellere findes blandt deres Tal, som efter Overhyrdens Røst annammer Syndere og søger det fortabte end iblandt deres Tal, som annammer Djævelen i sig baade til Liv og Sjæl. Han henviser derpaa Henckel til lovlig Klage og slutter: »Skal jeg end med Deres sædvanlige Ærestitler udskældes for en lille Signior (d. v. s. seigneur) og en lille Magister, saa fri mig Gud for nogensinde at blive

Deres Velærv. underdanigste Hoveribonde, M. L.α.

At Henckel ad tjenstlig Vej indsendte dette Brev med en Klage til Biskoppen, er ikke til at undres over, og Provst Bering skrev ledsagende (Aug. 1752) at han ikke vidste, hvad man dog skulde gøre med denne urolige og ubillige Hr. Lund; Henckel derimod var en fredsommelig og retskaffen Mand, der gerne vilde have Forlig, om han kun kunde faa Oprejsning og fremtidig Fred for sin Nabopræst. Om ham oplyste han iøvrigt, at han trods sine Løfter ved Visitats og i Gødvad Præstegaard stadig havde været forsømmelig i sit Embede. Baade Juledag, i Fasten og Skærtorsdag havde han undladt at prædike i Ørre Kirke, og 3. Pinsedag havde det ogsaa været galt i Hodsager, ligesom han kun sjældent katekiserede. Bering henstillede derfor, at der nedsattes en Provsteret til at vurdere disse Forhold.

Saa vidt kom det dog ikke, men Biskoppen tvang Lund til i sin egen Præstegaard at gøre Henckel en ny skriftlig Afbigt for sin Optræden. Forholdet mel-

lem de to Mænd blev alligevel ikke, som det skulde, thi 1754 fik Provsten fra Ørre en Skrivelse »eller noget som en latinsk Stil«, hvori Lund beskyldte Henckel for at have sagt et eller andet om ham og i den Anledning erklærede at ville anlægge Proces. Bering søgte imidlertid at slaa koldt Vand i Blodet paa ham, idet han fraraadede et saadant Skridt, og formentlig er Lund efter dette faldet til Ro igen.

Derimod havde han selv faaet en Proces paa Halsen som Følge af sin Adfærd som Skifteforvalter i Boet efter sin afdøde Fæstebonde i Hodsager Annexgaard, Alexander Madsen. Enkens Lavsværge, Degnen *Joh. Dorchæus* i Borbjerg *), gjorde nemlig gældende — og vist næppe med Urette — at han trak Udførelsen utilbørlig længe ud, hvilket dog sikkert kun skyldtes den grænseløse Uorden, han havde i sine Sager. Dorchæus klagede til Biskoppen, mens Lund paa sin Side besværede sig over, at Degnen — til Skade for Enken — anvendte Lovkneb imod ham. Efter et Par Aars Tovtrækkeri, i hvilken Periode han bl. a. var stævnet til at møde til Afhøring paa Trandum Kirkegaard **), men udeblev, da han mente at høre under Hammerum Herreds Jurisdiktion, lod Brorson nedsætte en Provsteret i Ginding Herred (hvorunder det meste af Hodsager hørte), og den dømte d. 6. Februar 1754 Lund til inden 15 Dage at udlevere Skiftebrev samt Enkens Arv og Gangklæder; desuden skulde han betale Sagens Omkostninger med 3 Rdl.

Udpræget Retten paa sin Side havde Lund imidlertid i sin utrættelige Kamp for at faa den brøstfæl-

*) Joh. Dorchæus var Degn i Borbjerg 1748–90. E. Poulsen: Anf. Skr. I, S. 70.

**) Trandum Kirkegaard var en Gaard, der laa ved den i 1554 nedbrudte Trandum Kirke, nu i Sevel Sogn.

dige Nybro over Storaæn sat i forsvarlig Stand, og han klagede ustandseligt over de elendige Forhold. Broen er, skriver han, saa skrøbelig, at ingen kan gaa over den uden Livsfare, og med Vogn kører han under Vand hist og her, saa man ved aldrig, hvordan det vil ende. Engang er han selv under Passagen blevet vaad til Bæltstedet, og et Brudepar har maattet køre 2 Mil i Stedet for $\frac{3}{4}$, fordi det var umuligt at komme over. I 9 Aar, siger Lund i 1751, det vil altså saa sige lige siden sin Ankomst til Egnen, har han bedet, tigget og truet i denne Sag, men uden noget Resultat. Nu tog Stiftsøvrigheden sig dog af den og henvendte sig til Amtmanden over Lundenæs og Bøveling Amter med Anmodning om Istandsættelse, men dette førte heller intet til; Amtmand *Albertin* svarede (d. 18. Juni 1752), at der var en Mængde Broer, der trængte til Reparation; desuden manglede der Materialer, Bønderne var fattige, og Udgiften vilde blive paa 2—300 Rdl., hvad Amterne ikke kunde bære, saa han kunde ikke give noget Løfte, men han bad Stiftsøvrigheden søge Kongen om Tilskud til Stiftets Veje. Biskoppen og Stiftamtmanden klagede derpaa til Kirkeinspektionen, idet de henviste til, at der her i dette Tilfælde var Tale om en enkelt Bro, og at Udgifterne nok maatte kunne bæres, om de paalignedes Amternes Hartkorn, ligesom de fremhævede det uforsvarlige overfor Gud og Kongen ved at lade Menigheden sukke under den nuværende Tilstand. Men Kollegiet ses end ikke engang at have behandlet Sagen; ialt Fald er der intet Spor deraf i dets Forhandlingsprotokol*), og man maa formodentlig derfor regne med, at alter blevet ved det gamle. Et godt Exempel paa gammel Slendrian og manglende Ansvarsfølelse inden Enevældens Bureaukrati!

*) Ifølge Meddelelse til mig fra Rigsarkivet.

Det følger af sig selv, at Ørrepræstens Forhold og de mange Kontroverser, han havde saavel med sine overordnede som med andre, maatte give Anledning til megen Snak nær og fjern, saa meget mere som hans Pengesager ogsaa befandt sig i en haabløs Forvirring. Allerede i 1744 klagede han til Biskoppen over, at han skyldte 650 Rdl. bort, mens hans Indtægter ikke beløb sig til over 200, og af dem skulde han betale i det mindste 100 til Folkeløn, Skatter og Enkepension. Hertil kom, at hans Flyttegods paa Vejen fra København til Aarhus var strandet ved Fladstrand og var blevet delvis ødelagt, ligesom Bjergerlønnen havde været bekostelig for ham. Han vilde derfor gerne, om Biskoppen maatte interessere sig for en Omlægning af Sognene, saa Aulum kom til at høre til Ørre, thi derved kunde hans Indkomst blive paa 400 Rdl.*). Som det nu var, kunde han ikke leve af den, om han da vilde føde og ikke klippe Hjorden, saa han maatte efterlade sin Familie i en bedrøvelig Tilstand. Han troede, at saadanne Omstændigheder har Satan betjent sig af for at gøre Sjælehyrder til Fæhyrder, mens dog Guds Mening altid har været, at hans Tjenere skulde leve af Alteret, men dette kan ikke ske uden gennem Tiggeri.

Gælden blev ikke mindre i Aarenes Løb, den voksede tværtimod stærkt, idet Lund laante alle Vegne, og man forstaar, at han havde Vanskelighed ved at opfylde sine Forpligtelser. Først 1749 betalte han saaledes — og kun efter gennem Biskoppen at være rykket derfor — et Beløb paa 15 Rdl. 3 Mk. 2 Sk., som han var Vaisenhuset skyldig for Bøger, der var bestilt 1745, og Md. Krøyer, Enken efter en af hans For-

*) Først 1822 skete der en Omlægning af Sognene, saa Sinding forenedes med Ørre, og Hodsager lagdes til Aulum.

mænd *), maatte Gang paa Gang fra Norge besværges sig over, at hun ikke fik sin Pension paa 16 Rdl. tilsendt; Brorsons skrappe Paatale af dette Forhold hjalp kun lidet. I Oktober 1754 lover han at betale, saa snart han kan overkomme det, men selv har han intet faaet ind siden sit Pinseoffer, og han maa ogsaa leve efter det, han prædiker, saa han er god mod og besøger Enker og faderløse, »mig og mine til des haardere Dom«.

Der er næppe Grund til at tvivle paa, at Lund her taler Sandhed. Udpræget Stemningsmenneske som han var, har han sikkert givet bort, naar han havde noget, men uden at have rede paa, hvor meget han i Virkeligheden kunde disponere over. Han har ogsaa i sine Pengeaffærer været et Øjeblikkets Barn, for hvem Fortid og Fremtid ikke eksisterede, og som derfor heller ikke tog i Betænkning, naar han var i Forlegenhed, at stifte ny Gæld, skønt han burde kunnet sige sig selv, hvorledes det vilde ende paa denne Maade. Følgen blev da ogsaa, som vi strax skal se, at han var insolvent ved sin Død.

At Biskop Brorsons velvillige Stemning mod Hr. Lund i Ørre maatte kølnes betydeligt, efterhaanden som han lærte hans uligevægtige Sind og sangvinke Embedsførelse nærmere at kende, er en Selvfølge; det vil iøvrigt allerede fremgaa af det foregaaende. Og da han 1752 atter var paa Visitats hos ham, noterede han i Modsætning til forrige Gang kun, at Lund katekiserede »skikkeligt«. Paa den anden Side har dog Tilstanden i Menigheden vist været nogenlunde, selv om Provsten i en Indberetning om Katekisationsforholdene i Herredet 1750 anbringer Ørre i anden Klasse; Lund har ingenlunde været doven eller uinteresseret

*) Søren Krøyer (1707–22).

i sin Gerning, kun uordentlig og — sikkert — stødvis arbejdende.

Midt i sin bedste Alder døde Morten Lund (1755), kun 45 Aar gammel, og det viste sig nu ved Skiftet, hvor elendigt hans økonomiske Situation havde været. Gældens Størrelse beløb sig ialt til den i Datiden temmelig betydelige Sum af 1433 Rdl. 3 Mk. 5 Sk., mens Boets Indtægter kun naaede op paa 1133 Rdl. 4 Mk. 10 Sk. Der kunde paa den Maade langt fra blive Dækning. Noget af den løse Gæld blev imidlertid eftergivet efter Forhandling med Kreditorerne, og Provsten dels betalte dels udlagde derefter Resten, c. 58 Rdl., idet han haabede paa, at den endelige Opførelse skulde vise noget gunstigere Resultat, saa han kunde faa tilbage, hvad han havde tilgode; heri er han imidlertid blevet skuffet. Ved Skifteforretningen mødte bl. a. ogsaa Degnen *Dorchæus* med Krav om Erstatning fra Arvingerne, idet de godt 125 Rdl., Lund havde betalt efter Provsteretsdommen 1754, skulde være omtrent Halvdelen for lidt. Denne Fordring blev dog afvist.

Lunds Enke drog til København. Eftermanden, *Tule Schandorf*, indvilgede i at yde hende og Md. Krøyer en aarlig Pension paa 16 Rdl., med Halvdelen til hver.

Som allerede tidligere sagt har Morten Lund næppe været nogen helt almindelig Mand, men hans ustadige og urolige Sind har ikke tilladt ham at udnytte sine betydelige Evner paa rette Maade, saa hans Gerning trods hans sikkert gode Vilje ikke kom til at bære de Frugter, man ellers kunde have ventet, og han selv ikke opfyldte de Forhaabninger, hans overordnede i Begyndelsen stillede til ham. Nu blev det til nogle baade for ham og dem pinagtige Aar; dog har man vistnok Lov til at sige, at Myndighederne i det længs-

ste tog meget overbærende paa ham — hvad iøvrigt ogsaa stemmede bedst med Tidens Tankegang — og at der virkelig har været god Grund til at skride ind, naar de gjorde det.

Lund efterlod sig 128 Bøger, deraf nogle af pietistisk Farve. Deres Ejermand har rimeligvis, som ogsaa før bemærket, følt nogen Dragelse mod Bevægelsen, men paa den anden Side vil det i Betragtning af hans Færd i Ørre og Hodsager næppe være rigtigt at bygge for meget paa, hvad hans Bibliotek indeholdt af Litteratur fra den Side. Om hans Lærdom vidner en hebraisk og syrisk Grammatik; ligeledes var han i Besiddelse af Saxo paa Latin og Høyers »Dänemarks Geschichte«, hvilket ogsaa kunde tyde paa, at han har været historisk interesseret.

BOGANMELDELSER

Inger M. Bobjerg (Udg.) *Jens Kamp: Dansk Folketro*. Ejnar Munksgaard.

I *Hards. Aarb.* 1941 S. 69 ff. fortælles om Familien paa Kamp i Stadil; en Søn derfra, Jens Kamp, blev Lærer og Folkemindesamler. Han var en af de Lærere, der fulgte Svend Grundtvigs Opfordring til at samle gamle Minder. Bogen fortæller om hans Slægt og Hjem, om hans Ophold paa Staby Højskole og videre om hans paa mange Maader tragiske Liv; men Hovedindholdet er hans Bog »Dansk Folketro«, som nu, 43 Aar efter hans Død, trykkes første Gang. I 1877 udgav han Bogen »Danske Folkeminder«, der blev godt modtaget. Senere udsendte han et Par Æventyrsamlinger. I Bogen er der Optegnelser om Himlen og Solen, om Planter og Dyr, om Mennesket og Menneskelivet o. m. a. Og den er en kærkommen Hjælp for dem, der sysler med disse gamle Regler og Raad, som ofte har deres Rod helt tilbage i Hedenskabet.

J. I. Bøgner: *Bidrag til Ringkøbing Bys Historie*. Bollerups Boghandel, Ringkøbing.

Paa Foranledning af Amtmand Karberg blev Arkivet paa Raadhuset gennemgaaet i Sommeren 1940. Ved denne Gennemgang blev der fremdraget adskilligt hidtil upaaagtet ældre Arkivmateriale. Paa Grundlag af dette og andre Arkivalier har Overlærer Bøgner skrevet en overordentlig interessant Bog, som paa mange Omraader kaster nyt Lys over Byens Historie. Af større Afhandlinger kan nævnes: Ringkøbing i det 17. Aarhundredes Krige, Ringkøbings Raadhuse, Fra 1801 og den engelske Syvaarskrig. Ialt 12 forskellige Bidrag til Byens Historie. Gennem hele Bogen er det de gamle Dokumenter, der er Hovedsagen; men Forfatteren har forstaaet at sætte dem i Ramme med orienterende Bemærkninger, saa de bliver levende Tidsbilleder fra det gamle Ringkøbing.

Bogen overflødiggor paa ingen Maade den store Byhistorie, som udarbejdes af Arkivar Carl Lindberg Nielsen, og hvis første

Hefte, der nu er udkommet, giver gode Løfter om, at vi her faar den helt rigtige Skildring af Rinkøbing Købstads Historie.

H. P. Hansen: Kloge Folk I. Ejnar Munksgaard.

Bogen, hvis Undertitel er Folkemedicin og Overtro i Vestjylland, indledes med en Skildring af Henrik Kokborg i Sevel. Der fortælles mange mystiske Historier om denne mærkelige Tusindkunstner, der var Fotograf, Bogtrykker, men frem for alt »klog Mand«. Hans Cyprianus, som han selv har trykt, gengives fuldstændig, den er fyldt med Trylleformler og andre Raad mod Sygdomme hos Mennesker og Dyr. Om Troldmanden Laust Glavind, der i mange Aar boede i Holstebro, er der Masser af Historier; man kan godt forstaa, at det løb koldt ned ad Ryggen paa Drenge, naar der blev fortalt om Glavind. Videre fortælles om Kræn Krathus i Tvis, om Christen Balleby, der var bedst kendt under Navnet Hou Dæjn, og om Kjeld Bjerg i Lomborg, hvis Lægebog gengives ordret. — Ialt om 15 »kloge Mænd og Koner« fra Amtets nordlige Del. Det er alt sammen Kulturbilleder fra en svunden Tid, og om hvert af de tusinde Smaatræk gælder det, at var de ikke blevet samlet og gemt, vilde vi have savnet væsentlige Træk i Billedet af vore Forfædres Liv og Tankegang.

Anders Kjellerup: Slægterne fra Store Kjellerup i Ejsing Sogn. Vestjysk Forlag, Vinderup.

En smuk Slægtsbog, som selvfølgelig mest har Interesse for Slægten og dem, der har haft Forbindelse med den; men den indeholder mange interessante, biografiske og lokalhistoriske Træk, som andre kan have Glæde af at læse om. Den fortæller Gaardens Historie fra 1625. I 1837 blev den delt i Vester- og Øster Kjellerup, og den sidste Gaard er endnu i Slægtens Eje. De forskellige Slægtsgrene følges fra ca. 1625 ned til Nutiden, idet et Supplementshefte giver Oplysning om Slægter, der ikke var fyldestgørende omtalt i selve Bogen.

Peter Skautrup: Hardiske Mål II 1. Hefte. Ejnar Munksgaard.

I 1930 udgav Professor Peter Skautrup 1. Del af Hardiske Mål med Undertitlen Hardiske Sprogkilder. Bogen er en Registrant over de indtil da fundne og benyttede Kilder, der belyser Hardissels Sprog og Historie. 2. Dels 1. Hæfte bærer Undertitlen Kildekritiske Forudsætninger. Til Indledning redegør Forfatteren for sit Arbejde med det Sprog, der er hans Moders Maal. Han giver derefter Oplysninger om Syslets Befolkningstal fra 1769 til 1925 og en Oversigt over »indfødte« og »indvandrede«; vi faar saa Besked om Bygdetinget (Syssetinget), dets Tingsted, Tingdag,

Foged o. s. v. Paa lignende Maade gennemgaas Herredstingene; og her gives et Væld af Oplysninger, som alle, der arbejder med Lokalhistorie, vil være Forfatteren dybt taknemmelige for. I et Tillæg suppleres først de i 1. Del anførte Sprogkilder, og derefter gives en Oversigt over Herredsfogder og Herredsskrivere til 1700. For Professor Skautrup er det Hensigten at kaste Lys over Sproget, og det er med Spænding, vi venter det endelige Resultat af hans Arbejde.

I Hards. Aarb. 1941 var indlagt en Spørgeliste med Opfordring til at sende den ind i udfyldt Stand. Der kom ikke saa faa Besvarelser; men der er Brug for mange flere; og De er med i et godt Arbejde, naar De udfylder og indsender Listen. Skulde nye Medlemmer ønske at være med i Arbejdet, kan Listen faas ved Henvendelse til Sekretæren.

Erik Varming: Erindringer om Sognepræst L. Varming og Sal Præstegaard. Vinderup Bogtrykkeri.

Erik Varming, som i nogle Aar var Sognepræst paa Holmsland Klit, har udgivet en smuk og tiltalende Bog om sin Fader, der var Præst i Sal og Ejsing fra 1866 til 1883. Pastor L. Varming var en Præst af Mynsters og Mortensens Skole og sympatiserede ikke med Grundtvigianisme og Indre Mission; men han stod i et godt Forhold til de Opvakte, som de dengang kaldtes. Ved Siden af sin egentlige Gerning drev han Sprogstudier, især arbejdede han med de jyske Dialekter, hvorom han skrev en Bog og forskellige Afhandlinger. Foruden almindelig biografisk Stof fortælles om Altertavlen i Sal, og der gengives en Del af Pastor L. Varmings Breve til forskellige Sprogforskere. *H. C. H.*

sattes Mødet i Haven ved Vemb Gæstgivergaard. Her talte Adjunkt G. Sandfeld, Struer, om Christen Berg.

Formanden sluttede Sommerstævnet, der helt igennem havde været vellykket, med Tak til alle, der havde medvirket til, at det var forløbet saa godt.

Historisk Samfund har af Ringkøbing Amt faaet overladt ca. 100 Eks. af Knud Thøgersens Bog: Ringkøbing Amts Indsats i dansk Landbrugs Udvikling gennem det sidste Hundredår (1831—1934). Bogen er udgivet af De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt. Den er paa 200 Sider og fortæller om Udviklingen paa snart sagt alle Omraader indenfor Landbruget. At den indeholder mange kloge Betragtninger og overskuelige Synspunkter, forundrer ikke dem, der kender Forfatteren eller har læst hans Livserindringer. Medlemmer af Historisk Samfund kan, saalænge Oplag haves, faa Bogen frit tilsendt mod Indsendelse af 2 Kr. — nemmest paa Giro Nr. 39233 — til Sekretæren.
H. C. H.

Alle Henvendelser til Historisk Samfund bedes sendt til Sekretæren; Adresse: Trabjerg Skole v. Holstebro.

HISTORISK SAMFUNDS VIRKSOMHED I 1943

Aarsmødet holdtes i Ringkøbing den 21. Februar; det indledes med et Besøg paa Ringkøbing Museum. Her bød Formanden, Amtmand Karberg, Velkommen, og Formanden for Museets Bestyrelse, Landsretssagfører Dalgaard-Knudsen, foreviste og forklarede Museets Samlinger.

Generalforsamlingen holdtes derefter paa Højskolehjemmet. Redaktør Vilh. Nielsen, Ringkøbing, valgtes til Ordstyrer. Formanden omtalte i sin Beretning især Aarbogen og takkede de Pengeinstitutter, der havde ydet Bidrag til Samfundet. Kassereren oplæste Regnskabet, der sluttede med en kontant Beholdning paa Kr. 211,08, medens der i Sparekassen indestod Kr. 3058,77.

Til Medlemmer af Styrelsen genvalgtes Redaktør Erlang, Ringkøbing, Museumsforstander H. P. Hansen, Herning, og Amtmand Karberg. Til Revisor genvalgtes fhv. Lærer Leth-Danielsen, Holstebro.

Det vedtoges at holde Sommerstævnet i Vemb, og til næste Aarsmøde valgtes Herning.

Ved det offentlige Møde talte først Arkivar Carl Lindberg Nielsen, Viborg, om Bystyret i gamle Dage, og Overlærer J. I. Bøgner, Ringkøbing, talte om Ringkøbing under det 17. Aars hundredes Krige.

Amtmand Karberg sluttede det vellykkede Aarsmøde med Tak til Deltagerne og til de to Talere.

Ved et efterfølgende Styrelsesmøde genvalgtes Amtmand Karberg til Formand, Redaktør Erlang til Næstformand og Lærer Hansen til Sekretær og Kasserer. Redaktionsudvalget, der bestaar af Redaktør Lilholt, Lærer Jespersen og Sekretæren, blev genvalgt.

Sommerstævnet holdtes den 27. Juni i Vemb. Det indledes med et Møde ved Museumsgaarden »Nørre Hedegaard«, hvor Museumsinspektør Dr. phil. Axel Steensberg fra Nationalmuseet talte om Fortidsliv i en gammel Bondegaard. Efter en Pause fort-

NAVNE OG SAGLISTE

A

Albertin, Amtmand, 143
Alexandersen, Jørgen, Præst i Hejls, 135
Alexandersen, Lars, Degn i Ørre, 132 ff.
Alkjærsg, Laust, Møller i Bundsbæk i Dejbjerg, 100, 107
Amnitzbøll, Madame, Enke efter Cancelli-Assessor A., 101, 108

B

Bech, Niels Knudsen, Snedker i Ringkøbing, 109
Bering, Chr., Præst i S. Felding, 127
Bering, Vitus, Præst i Rind, 127
Bisted, Præst i Skarrild, 127
Bondo, Michel, Skoleholder i Gimsing, 9 ff.
Boserup, Jacob, Stubbergaard, 58
»Brandbrev«, 115
Brandkasser, 111 ff.
Brandt, Peter, Præst i Ringkøbing, 103, 108
Brockenhus, Johan, Handbjerg Hovgaard, 63 f.
Brockenhus, Jørgen, Handbjerg Hovgaard, 64 f.
Brodersen, Ridefoged paa Lundens, 20
Bronson, Hans Adolf, 127 ff.
Bygningsmaade, Bøndergaardernes, 114 ff.

C

Christensen, Villads, Præst, 57
Cohn, Moses, Købmand i Ringkøbing, 104

D

Dalgaard, P., Branddirektør i Ringkøbing, 112
Degnesønners Militærtjeneste, 131
de Grib, Ytte Dorthea Marie, Volstrup, 79
Dorschæus, Johs., Degn i Borbjerg, 142, 146

E

Ebbensgaard, C., Handbjerg Hovgaard, 82 ff.
Ebbensgaard, C. J., Pallesbjerg, 82

F

Flansmose i Dybe, 45

G

Gersdorff, Kristoffer von, Handbjerg Hovgaard, 62 f.
Gimsing, 5 ff.
Groes, Toldforvalter i Middelfart, 97
Gudum, 47
Gudum Kloster, 56
Gærfabrik i Handbjerg, 83

H

Hakkelseskæring, 116
Handbjerg Hovgaard, 56 ff.
Hansen, Lærer i Sir, 122 ff.
Hardiske Maal, 149
Harpøth, Jens, Ringkøbing, 94 ff.
Heide, Ivar, Toldbetjent, 101
Henckel, Andr., Præst i Nøvling, 140
Hiermin, Medlemmer af Slægten—, 71 ff.

Hodsager, 127 ff.
 Hoffgaard, C. F., Strandkontrollør, 101
 Holck, Hans, Skoleholder i Gimsing, 6 ff.
 Holm, Lærer i Sir, 120
 Holstebro Sparekasse, 83
 Husted, A. C., Konsul i Ringkøbing, 110
 Husted, Chr. Høg, Konsul i Ringkøbing, 110
 Hvid, Chr., Klosterprior paa Stubber Kloster, 59
 Hvistendal i Gudum, 56

J

Jensen-Skautrup, Lærer i Tvis, 122
 Juel, Iver, Domprovst, 59 ff.
 Juel, Maren, Handbjerg Hovgaard, 61 f.
 Jørgensen, Hagen, Tangsgaard, 83

K

Kaas, Mogens, til Taarupgaard, 59
 Kamp, Jens, Folkemindesamler, 148
 Kierkegaard, I., Ringkøbing-Kunstner 110 f.
 Kirk, Ole, Ulfborg, 82
 »Kloge Folk«, 149
 Klovvig paa Venø, 43
 Koefoed, A. C., Justitsraad, 112
 Krabbe, Margrethe Sophie, Volstrup, 77
 Krogsdal, 69,
 Krøyer, Madamme, Præsteenke fra Ørre, 144, 146
 Kvistrup, 66
 Kær, Jens Madsen, Skoleholder i Gimsing, 9 ff.

L

Lassen, Toldinspektør i Ringkøbing, 97, 100, 106
 Lauritsen, Alexander, Degn i Ørre, 131
 Lemvig Museum, 36 ff.

Lillelund, Mads, Sindinggaard, 129, 138 f.
 Linde, Kristen, Volstrup, 5
 Linde, Medlemmer af Slægten—, 65 ff.
 Lindtorp, 68
 Lomborg, 48
 Lundenæs Slot, 20 ff.
 Lund, Morten, Magister, Præst i Ørre og Hodsager, 77, 127 ff.

M

Marskjærgaard i Gimsing, 6
 Morten Kartemager, Ringkøbing-Poet, 107
 Moth, Kancelliraad, Kvistrup 5 ff.
 Mølbjerg i Ølby, 51
 Møller, Jens Nielsen, Præst i Ejning og Handbjerg, 75 f.
 Møller, Mathias, Købmand og Konsul i Lemvig, 105
 Møltrup, 67

N

Natmænd, 132
 Nybro, Bro over Storaen, 143
 Nørskov paa Venø, 43, 51

O

Obelitz, Ellen Marie von, Volstrup, 73
 »Omgangsmænd«, 117
 Opitz, Proprietær paa Lergrav, 131 ff.

P

Pedersen, Overauditor, Ridder 119
 Pietismen, 127 ff.
 Pileplantning, 83

Q

Qvie, Medlemmer af Slægten, 56

R

Rammegaard, 83
 Rasmussen, J. C., Told- og Consumptionssunderbetjent, 86 ff.

Rasmussen, S. W., Strandkontrollør, Kaptajn, 86 ff.
 Repsdorph, Prokurator, 119
 Rimmerstrand, 39
 Ringkøbing, 89 ff., 148
 Rom Sogn, 39, 48
 Rosenkrantz, Børge, Viceadmiral, 20
 Rosenkrantz, Erik, til Landting, 61
 Rosenkrantz, Palle, Lensmand, 20
 Rosenvinge, Severin, Ringkøbing-Borger, 107

S

Saabye, Toldkontrollør i Ringkøbing, 99
 Schandorf, Tule, Præst i Ørre, 146
 Skave i Borbjerg, 114
 Skodborg-Vandfuld Herreder, 36 ff.
 Skolebøger i det 18. Aarhundrede, 13
 Skolevæsenet i det 18. Aarhundrede 5 ff.
 Smedslund i Nr. Nisum, 43, 51
 Soelgaard, Niels, Borgmester i Holstebro, 65

Sponneck, Greve, Byfoged i Ringkøbtng, 98, 100
 Stenalderen, 36 ff.
 Stenumgaard, 66
 Stigaard, Dyrlægge i Lemvig, 40
 Store Kjellerup i Ejsing, 149
 Stubber Kloster, 57 ff.

T

Tinggaard, Jens G., Skoleholder i Gimsing, 9 ff.
 Thorlacius, Byskriver i Ringkøbing, 92, 97
 Trandum gl. Kirke, 60
 Tøxen, Manasse, Præst i S. Feldding, 127

V

Varming, L., Præst i Sal, 150
 Vejle, Præst i Gjording, 13
 Viftrup, Ivar, Lægprædikant, 81
 Vogelius, Præst i Vorgod, 127
 Volstrup, 67

Æ

Æreboe, Rasm., Notarius publicus, 135

Ø

Ørre, 127 ff.

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1942.

Indtægt:	Kr.	Ø.	Udgift:	Kr.	Ø.
Beholdning ved Aarets Begyndelse:			Aarsmøderne	268	18
I Sparekassen	2859	64	Forfatterhonorar	430	00
Overført fra 1941	217	53	Aarbogens Trykning og Hefning	1395	00
Medlemsbidrag fra 778 Medlemmer	2334	00	Billeder og Klichéer	135	25
Fra 43 Medl. af andre hist. Samfund ..	64	50	Postpønge og Konvolutter	385	54
Efterbetalt Medlemsbidrag f. f. Aar	30	00	Kundgørelser i Bladene	175	24
Statstilskud	155	00	Dansk hist. Fællesforening	44	58
Tilskud fra Banker og Sparekasser:			Bogindkøb	18	00
Holstebro Landmandsbank .. 25 00			Sekretærens og Kasserens Løn	300	00
Ringkøbing Landbobank			Andre Udgifter	75	44
Lemvig Folkebank			Beholdning ved Aarets Slutning:		
Ringkøbing Bank			I Sparekassen	3058	77
Lemvig Bank			At overføre til 1943	211	08
Lemvig og Omegns Sparekasse 50 00					
Holstebro Bank					
Holstebro og Omegns Sparek. 50 00					
Ringkøbing og Omegns Sparek. 25 00					
Skjern Sparekasse					
Ulfborg Sparekasse	380	00			
Salg af Aarbøger	148	80			
Salg af Sanghefter	32	00			
Godtgjorte Portoudgifter	175	65			
Indvundne Renter	99	96			
	6497	08		6497	08

Trabjerg v. Holstebro, 27. Januar 1943.

H. C. Hansen,
Kasserer.

Ovenstaaende Regnskab er Dags Dato revideret af undertegnede; Kassebogen er sammenholdt med Bilagene. Kassebeholdningen er forevist, og iøvrigt er intet fundet at bemærke.

Holstebro, 15. Februar 1943.

S. Leth-Danielsen.

A. Kr. Kjeldahl.